

Univerza v Ljubljani  
Fakulteta za socialno delo

Tjaša Podgoršek

Stari starši in njihovo doživljanje razveze ali  
ločitve svojih otrok

Diplomsko delo

Ljubljana, 2018

Univerza v Ljubljani  
Fakulteta za socialno delo

Tjaša Podgoršek

Stari starši in njihovo doživljanje razveze  
ali ločitve svojih otrok

Diplomsko delo

Mentorica: doc. dr. Nina Mešl

Somentorica: as. dr. Tadeja Kodele

Ljubljana, 2018

## **PODATKI O DIPLOMSKEM DELU**

**Ime in priimek:** Tjaša Podgoršek

**Naslov naloge:** Stari starši in njihovo doživljanje razveze ali ločitve svojih otrok

**Kraj:** Ljubljana

**Leto:** 2018

**Št. strani:** 125

**Št. prilog:** 3

**Mentorica:** doc. dr. Nina Mešl

**Somentorica:** as. dr. Tadeja Kodele

**Ključne besede:** stari starši, razveza, spremembe, vnuki, pomoč in podpora.

**Povzetek:** Stari starši postajajo zaradi družbenih in demografskih sprememb, ki so prinesle spremembe vlog v današnjih družinah, vedno bolj pomembni v življenju svojih vnukov. Pri ločitvi oz. razvezi stari starši velikokrat svojim otrokom in tudi vnukom stojijo ob strani in skupaj z njimi preživljajo tako krizno obdobje po ločitvi ali razvezi kot tudi čas, ko se življenje ustali. Namen diplomske naloge je ugotoviti, katere spremembe prinaša ločitev ali razveza otrok v življenje starih staršev in kako te spremembe vplivajo na njihovo življenje. Podatke za raziskavo sem pridobila s pomočjo intervjujev s starimi starši z izkušnjo ločitve ali razveze svojih otrok.

Ugotovitve raziskave kažejo, da se življenje starih staršev po ločitvi ali razvezi spremeni. Spremembe v njihovih življenjih se odražajo na različnih področjih, kot so npr. stiki z vnuki in stiki z otrokom, ki se je razvezal ali ločil. Stari starši so se spremembam, ki jih je ločitev ali razveza otrok prinesla v njihovo življenje, prilagodili in jih sprejeli. Ločitev ali razveza otrok je za stare starše pretežno negativna izkušnja, ki jo povezujejo z občutki skrbi, negotovosti, bolečine in žalosti. V procesu ločitve ali razveze kot tudi kasneje so svojim otrokom in vnukom nudili podporo in pomoč v različnih oblikah, med katerimi je bila najpogostejša psihična opora.

**Title of the graduation thesis:** Grandparents and Their Experience of Divorce or Separation of Their Children

**Key words:** grandparents, divorce, changes, grandchildren, help and support

**Abstract:** Due to social and demographic changes that have brought about changes in the roles in today's families, grandparents are becoming increasingly important in the lives of their grandchildren. During separation or divorce, grandparents often provide support to their children, as well as to their grandchildren; they stand by their side not only during the period of crisis after separation or divorce, but also later, when their lives have stabilized. The purpose of this thesis is to determine the changes that separation or divorce of their children brings about and how they affect grandparents' lives. Survey data have been acquired in interviews with grandparents who had experienced divorce or separation of their children.

Findings of the survey show that the life of grandparents after separation or divorce of their children undergoes changes, which are reflected in different areas, including their contacts with grandchildren and their separated or divorced child. Grandparents have adapted to and embraced the changes in their lives, caused by their children's divorce or separation. In general, separation or divorce of their children is a negative experience for grandparents, leaving them with a feeling of concern, uncertainty, pain and sadness. During and also after the process of divorce or separation, they help and support their children and grandchildren in different ways, most frequently by offering them emotional support.

## **ZAHVALA**

Zahvaliti se želim vsem sogovornikom, ki so bili pripravljeni sodelovati v raziskavi in so s tem pripomogli k nastanku diplomskega dela.

Dr. Tadeji Kodele in doc. dr. Nini Mešl se iskreno zahvaljujem za ves trud in vso podporo pri pisanju diplomske naloge.

Hvala Joštu, moji družini in vsem bližnjim, ki so me spodbujali, motivirali in podpirali ves čas pisanja naloge. Hvala za vse spodbudne besede.

## PREDGOVOR

Vloga starih staršev se je skozi čas precej spremenila. Nanjo so vplivale številne družbene spremembe, med katerimi je najpomembnejša daljša pričakovana življenjska doba, ki pomeni aktivnejšo starost in večjo vpletenost starih staršev v življenje vnukov.<sup>1</sup> Tako postajajo vezi med starimi starši in vnuki močnejše (Arber in Timonen, 2012). Hkrati se danes soočamo z večjim številom ločitev ali razvez,<sup>2</sup> ki za razširjeno družino in medosebne odnose prinašajo številne spremembe.

V diplomskem delu se bom posvetila raziskovanju, kako stari starši doživljajo ločitev ali razvezo svojih otrok in kakšne spremembe to prinaša v odnose z njihovimi vnuki. Področje vpliva ločitve ali razveze na stare starše sem želela raziskati tudi zaradi osebne izkušnje, zaradi katere menim, da ločitev ali razveza otrok pomembno vpliva na življenje starih staršev. Ob pregledu različnih strokovnih in znanstvenih člankov, diplomskih in magistrskih del ipd. sem ugotovila, da je o razvezah ali ločitvah in vplivu na neposredno vpletene, torej starše in otroke, napisanega že veliko. To pa ne velja za vplive ločitve ali razveze na druge osebe razširjene družine, kamor uvrščamo tudi stare starše. Tako bom s svojo raziskavo pripomogla k definiranju posledic ločitve ali razveze otrok na stare starše in kako se posledice odražajo v njihovem življenju.

Naj na kratko pojasnim še strukturo diplomskega dela. V teoretičnem delu najprej predstavim pomembnost vloge starih staršev v današnjih družinah. Nato se podrobneje posvetim medgeneracijskim odnosom v družbi in razlogom, zakaj sta medgeneracijsko sodelovanje in solidarnost med generacijami pomembna za družbo in družino. V poglavju Odnos vnuki - stari starši opisujem značilnosti odnosov med njimi in pomembnost vloge starih staršev. V nadaljevanju pa sledi poglavje Razveza ali ločitev, v katerem najprej

---

<sup>1</sup> V diplomski nalogi bom za vnuke in vnukinje uporabljala moško slovnično obliko, ki pa je vsakokrat zamenljiva.

<sup>2</sup> V svoji diplomski nalogi bom uporabljala oba izraza: tako razveza kot ločitev. Ločitev je postopek, pri katerem se partnerja razideta in začneta živeti ločeno, življenjska skupnost med njima torej ne obstaja več. Razveza zakonske zveze je pravna ureditev ločitve. Sklenjena zakonska zveza se torej skladno s pravnim redom države prekine (Andrejč, 2014, str. 25).

opisujem življenjske poteke v družini, ki vsebujejo šest faz in si logično sledijo od začetka partnerskega odnosa do smrti partnerjev, vsako fazo pa spremljajo spremembe drugega reda. Kasneje se podrobneje posvetim še opisu sprememb, ki spremljajo ločitve ali razveze. Spremembe se odražajo tako v odnosu med partnerjema kot tudi v širšem kontekstu. Opisovanju vpliva ločitve ali razveze na otroke se posvetim v istoimenskem poglavju, kjer med drugim opisujem tudi faze žalovanja in izgube pri otrocih. V nadaljevanju podrobneje opišem, kako se stari starši soočajo z razvezo ali ločitvijo otrok in kako slednje vpliva nanje. Natančneje se posvetim področju stikov starih staršev in vnukov po ločitvi ali razvezi, saj lahko ločitev ali razveza pomembno vpliva na pogostost stikov med njimi. V predzadnjem poglavju opisujem specifičnost in kompleksnost socialnega dela z družino in na koncu opišem spremembe drugega reda, ki spremljajo proces spreminjanja družine ob ločitvi ali razvezi.

Teoretičnemu delu sledi empirični, v katerem želim raziskati spremembe, ki jih v življenje starih staršev prinaša ločitev ali razveza otrok, hkrati pa ugotoviti vpliv ločitve ali razveze otrok na stare starše. V raziskavi bom ugotavljala, kako stari starši doživljajo ločitev ali razvezo svojih otrok, posledice ločitve ali razveze na stare starše, ali in na kakšen način nudijo svojim vnukom in otrokom podporo in pomoč ter ali in kako se njihov odnos z vnuki po ločitvi ali razvezi spremeni.

Z raziskavo bom zbrala podatke o posledicah, ki jih stari starši občutijo po ločitvi ali razvezi svojih otrok. Pri tem se ne bom omejila samo z vprašanjem stikov z vnuki in pomoči in podpore njim, ampak bom raziskala tudi ostale posledice, ki jih ima ločitev ali razveza zanje. Raziskava bo prispevala k definiranju posledic ločitve ali razveze na življenje starih staršev in ugotovila, na katere vidike življenja te posledice najbolj vplivajo. S pomočjo svoje raziskave želim ugotoviti, kakšen vpliv ima razveza ali ločitev na stare starše in kakšne spremembe prinaša v njihovo življenje.

## Kazalo vsebine

|         |                                                                                      |    |
|---------|--------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 1       | TEORETIČNI DEL .....                                                                 | 1  |
| 1.1     | DRUŽINA IN STARI STARŠI .....                                                        | 1  |
| 1.1.1   | MEDGENERACIJSKI ODNOSI.....                                                          | 2  |
| 1.1.2   | ODNOS VNUK - STARI STARŠI.....                                                       | 5  |
| 1.2     | RAZVEZA ALI LOČITEV.....                                                             | 7  |
| 1.2.1   | ŽIVLJENJSKI POTEKI V DRUŽINI IN SPREMEMBE DRUGEGA REDA.....                          | 8  |
| 1.2.2   | SPREMEMBE PO LOČITVI ALI RAZVEZI.....                                                | 10 |
| 1.2.3   | VPLIV RAZVEZE ALI LOČITVE NA OTROKE .....                                            | 11 |
| 1.2.4   | STARI STARŠI IN LOČITEV ALI RAZVEZA OTROK .....                                      | 14 |
| 1.2.5   | VPLIV RAZVEZE ALI LOČITVE NA STARE STARŠE .....                                      | 15 |
| 1.2.6   | STIKI VNUKOV S STARIMI STARŠI PO RAZVEZI ALI LOČITVI .....                           | 16 |
| 1.2.7   | VLOGA SOCIALNEGA DELA V PROCESU LOČITVE ALI RAZVEZE .....                            | 18 |
| 1.2.8   | PROCES SPREMINJANJA DRUŽINE OB LOČITVI ALI RAZVEZI IN<br>SPREMEMBE DRUGEGA REDA..... | 20 |
| 2       | OPREDELITEV PROBLEMA.....                                                            | 23 |
| 3       | METODOLOGIJA .....                                                                   | 25 |
| 3.1     | RAZISKOVALNI INSTRUMENTI IN VIRI PODATKOV.....                                       | 25 |
| 3.2     | POPULACIJA IN VZORČENJE.....                                                         | 25 |
| 3.3     | ZBIRANJE PODATKOV .....                                                              | 26 |
| 3.4     | OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV .....                                                   | 26 |
| 4       | REZULTATI .....                                                                      | 30 |
| 4.1     | SPREMEMBE PO LOČITVI ALI RAZVEZI.....                                                | 30 |
| 4.1.1   | SPREMEMBE V ŽIVLJENJU .....                                                          | 30 |
| 4.1.2   | NEGATIVNA ČUSTVA .....                                                               | 30 |
| 4.1.3   | STIKI Z VNUKI .....                                                                  | 30 |
| 4.1.3.1 | POGOSTOST STIKOV .....                                                               | 30 |
| 4.1.3.2 | UREJENOST STIKOV .....                                                               | 31 |
| 4.1.3.3 | ZADOVOLJSTVO S STIKI .....                                                           | 31 |
| 4.1.4   | SPREMEMBE V MEDSEBOJNIH ODNOSIH .....                                                | 31 |
| 4.1.4.1 | SPREMEMBE V ODNOSIH Z VNUKI.....                                                     | 31 |
| 4.1.4.2 | SPREMEMBE V ODNOSIH Z OTROKI .....                                                   | 32 |
| 4.1.4.3 | SPREMEMBE V ODNOSIH Z NEKDANJO SNAHO/NEKDANJIM ZETOM ..                              | 32 |
| 4.1.4.4 | SPREMEMBE V ODNOSIH Z DRUGIMI SORODNIKI.....                                         | 33 |
| 4.1.5   | SPREMEMBE DRUŽINSKIH OBIČAJEV .....                                                  | 33 |
| 4.1.6   | VLOGA STARIH STARŠEV.....                                                            | 34 |
| 4.2     | SOOČANJE .....                                                                       | 34 |
| 4.2.1   | TEŽKO SOOČANJE Z LOČITVIJO ALI RAZVEZO OTROK.....                                    | 34 |
| 4.2.2   | POSKUS PREPREČITVE LOČITVE ALI RAZVEZE .....                                         | 34 |
| 4.2.3   | OBLIKA POMOČI STARIM STARŠEM PO RAZVEZI ALI LOČITVI.....                             | 35 |
| 4.2.3.1 | NEFORMALNI POGOVOR .....                                                             | 35 |
| 4.2.3.2 | DRUGE OBLIKE POMOČI.....                                                             | 35 |
| 4.2.4   | POSLEDICE LOČITVE ALI RAZVEZE .....                                                  | 35 |
| 4.2.4.1 | POZITIVNE POSLEDICE.....                                                             | 35 |
| 4.2.4.2 | NEGATIVNE POSLEDICE .....                                                            | 36 |
| 4.3     | ODNOSI PRED LOČITVIJO ALI RAZVEZO .....                                              | 36 |
| 4.3.1   | ODNOSI S SNAHO/ZETOM PRED LOČITVIJO ALI RAZVEZO .....                                | 36 |
| 4.3.2   | ODNOSI Z OTROKOM PRED LOČITVIJO ALI RAZVEZO .....                                    | 36 |
| 4.3.3   | ODNOSI Z VNUKI PRED LOČITVIJO ALI RAZVEZO.....                                       | 37 |



|       |                                                                                          |     |
|-------|------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 4.4   | OBLIKE POMOČI IN PODPORE STARIH STARŠEV .....                                            | 37  |
| 4.4.1 | PODPORA IN POMOČ OTROKOM.....                                                            | 37  |
| 4.4.2 | PODPORA IN POMOČ VNUKOM.....                                                             | 37  |
| 4.5   | DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA ODNOS STAREGA STARŠA DO VNUKOV<br>PO LOČITVI ALI RAZVEZI ..... | 38  |
| 4.6   | PRAVNA UREDITEV.....                                                                     | 39  |
| 4.6.1 | MNENJE SOGOVORNIKOV O PRAVNI UREDITVI .....                                              | 39  |
| 4.6.2 | PREDLOGI STARIH STARŠEV O PRAVNI UREDITVI .....                                          | 39  |
| 4.7   | PRISPEVEK IN OMEJITVE RAZISKAVE .....                                                    | 40  |
| 5     | RAZPRAVA.....                                                                            | 41  |
| 6     | SKLEPI.....                                                                              | 47  |
| 7     | PREDLOGI.....                                                                            | 49  |
| 8     | UPORABLJENA LITERATURA.....                                                              | 50  |
| 9     | PRILOGE .....                                                                            | 54  |
| 9.1   | Priloga 1 : SMERNICE ZA IZVEDBO INTERVJUJA.....                                          | 54  |
| 9.2   | Priloga 2 : KODIRANJE VPRAŠALNIKOV .....                                                 | 55  |
| 9.3   | Priloga 3 : OSNO KODIRANJE .....                                                         | 105 |

# 1 TEORETIČNI DEL

## 1.1 DRUŽINA IN STARI STARŠI

Vsaka družina se neizogibno sreča s staranjem in starostjo. Stari ljudje v družino prinašajo svoje izkušnje iz preteklosti in jih vnašajo v sedanost celotne družine. Na ta način nas bogatijo s svojimi izkušnjami in predstavljajo pomemben člen družinske dinamike (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 76).

Z družbenimi spremembami se je skozi čas spreminjala tudi vloga starih staršev v družini. Gürtler (Gürtler, 2013) navaja, da je bila vloga starih staršev včasih mnogo bolj stereotipna kot danes. V patriarhalnih družbah od judovske, grške do islamske kulture so bili tako stari očetje kot tudi stare matere zelo pomembni v družini, celo tako da so jih vnuki klicali starši. Nemalokrat je bila vloga starih staršev izenačena s starševsko. Enak vzorec lahko opazimo tudi na Slovenskem, kjer se je vloga starih staršev kot gospodarjev hiše zaključila šele s smrtjo. To pomeni, da so imeli stari starši v gospodinjstvih, kjer so živeli skupaj s svojimi otroci in vnuki, glavno besedo pri vsem, vključno z vzgojo otrok. Poleg tega je bil pomemben dejavnik, da so bili včasih, ko še ni bilo šol, stari starši tisti, ki so vnukom predajali znanje in izkušnje. Skupaj z razvojem industrije pa se je spremenila tudi vloga starih staršev. Mladi so se zaradi zaslužka selili v mesta, kjer ni bilo prostora za večgeneracijske družine, gospodarstvo je zahtevalo več delovno aktivnih oseb, zato se je podaljševala delovna doba, razširilo pa se je tudi prepričanje, da stari starši zaradi starosti niso primerni za vzgojo otrok (Žorž, 2006, str. 23-26).

Gospodarske, socialne, kulturne, politične in demografske spremembe so torej pomembno vplivale na družino, družbene strukture in medgeneracijske odnose. Nove oblike družin in družinskih vezi rušijo uveljavljene stereotipe in dajejo starim staršem večjo svobodo za oblikovanje svojih vlog izven uveljavljenih okvirjev (Ramovš, 2013, str. 6-7; Arber in Timonen, 2012).

Pomembno vlogo pri spreminjanju vloge starih staršev ima predvsem daljša pričakovana življenjska doba. Študija o odnosih med najstniki in starimi starši je ugotovila, da imajo zaradi daljše življenjske dobe otroci na začetku 21. stoletja v večini še dva stara starša. Za primerjavo so vzeli rezultate iz 20. stoletja, ko so ugotovili, da vnuki niso imeli več starih

staršev (Pihlar, 2009, str. 69). Ljudje so v starosti tudi bolj aktivni in s tem prispevajo velik delež v družino in skupnost. Ko stari starši dobijo prve vnuke, spadajo večinoma v delovno aktivno prebivalstvo in so zaposleni. Poleg tega so tudi bolj vitalni in imajo več zagona in idej kot včasih (Žorž, 2013; Ramovš, 2013, str. 6-7; Arber in Timonen, 2012).

Daljša pričakovana življenjska doba in manjša rodnost sta ustvarili več družin z vertikalnimi in manj horizontalnimi vezmi. Vnukov je manj, starih staršev pa več, kar pomeni, da so vezi med njimi danes bolj trdne in poudarjene (Arber in Timonen, 2012).

### **1.1.1 MEDGENERACIJSKI ODNOSI**

»Vse generacije lahko prispevamo k temu, da ostane družinska zgodba ali družinska sestavljanica živa, tako da ostanemo v stiku z vsemi delci, ki jih imamo na razpolago,« (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 77).

Zgornji citat lepo opiše, kako pomembna je vloga in medsebojno sodelovanje različnih generacij v družini. Prav vsaka generacija, od najstarejših do najmlajših, lahko doda svoj delček, skupaj pa tvorijo mozaik.

Ramovš (v Ramovš, 2013, str. 9) generacije razdeli v tri skupine:

- Mlada ali prva generacija, ki jo sestavljajo mladi od rojstva do osamosvojitve.
- Srednja generacija, ki jo sestavljajo ljudje srednjih let, ki so delovno aktivni, do upokojitve.
- Tretja generacija ali generacija dedkov in babic, upokojska generacija, ki ima odrasle otroke in so upokojeni.

Za ljudi mlade generacije je bistveno, da dosežejo samostojnost, zrelost in pripravljenost na »vstop« v naslednjo generacijo. Da se to zgodi, je potrebno veliko čustev, časa in izkušenj ostalih generacij. V srednji generaciji prevladuje delo in skrb za potomstvo (Ramovš, 2000). Ta generacija je tako z vidika delovnega področja edina aktivna, kar pomeni, da služi denar za ostali dve. Zaradi družbenih sprememb in podaljševanja pričakovane življenjske dobe ljudje vse dlje ostajajo v srednji generaciji (Ramovš, 2013, str. 9-10). Ker je delovno aktivna, je zato v tem obdobju manj časa za izkazovanje

medsebojnih čustev in za izkazovanje čustev mladi generaciji. Nasprotno pa ima tretja generacija več svobode in časa, da njihova čustva dozori, kot so jih oblikovali v prejšnji generaciji. To se odraža v odnosu z vnuki, v katerega babice in dedki vnašajo veliko čustev (Ramovš, 2000, str. 320). Tretja generacija na mlajše prenaša svoje dragocene izkušnje, dognanja in med drugim tudi materialno bogastvo (Ramovš, 2013, str. 15).

Razširjeno družino sestavljajo tri ali celo štiri generacije, ki so med seboj povezane in vplivajo druga na drugo (Satir, 1995, str. 238). Sodelovanje med generacijami je še vedno najpogostejši način medgeneracijske vzajemne pomoči. Ne glede na številne družbene spremembe je izmenjava različnih oblik pomoči znotraj razširjene družine danes še vedno zelo razširjena in pomembna.

Solidarnost med generacijami je pozitivna povezanost generacij in ljudi med seboj. Lahko jo razumemo v širšem kontekstu – delitev glede na starost, ki ni odvisna od sorodstvenih vezi, ali pa na drug način, ki vključuje odnose med generacijami znotraj družine, torej stare starše, starše in otroke. Medgeneracijsko solidarnost lahko razdelimo in opazujemo na makro, srednjem in mikro nivoju. Makro in srednji nivo vključujeta opazovanje odnosov med različnimi generacijami, mikro nivo pa na ravni odnosov znotraj družine (Hlebec in Hrast Filipovič, 2015, str. 22). Makro nivo je vse, kar je nad družino in vključuje strukturne, institucionalne in kulturne faktorje. Mikro nivo vključuje odnose v družini med različnimi generacijami. Bengston in Oyama (Hlebec in Hrast Filipovič, 2015, str. 75) medgeneracijsko solidarnost razumeta kot povezanost, čustva, podporo med generacijami v družini in medsebojne odnose med njimi.

Bengstonov model (Hlebec in Hrast Filipovič, b.d., str. 216) medgeneracijske družinske solidarnosti, ki velja za enega najpomembnejših teoretskih modelov, želi zajeti različne vzorce solidarnosti med (odraslimi) otroci in njihovimi starši.

Model sestavlja šest elementov odnosa med staršem in otrokom:

- Naklonjenost oz. emocionalna povezanost: vključuje izražanje čustev naklonjenosti, bližine, zaupanja, spoštovanja do članov družine. Vzajemnost izražanja pozitivnih čustev v družini.

- Povezanost oz. pogostost stikov: vključuje pogostost različnih oblik povezovanja bodisi posrednih ali neposrednih stikov.
- Konsenz oz. podobnost v vrednotah in prepričanjih: vključuje skladnost in podobnost članov družine pri določenih vrednotah, zavzemanje enakih stališč, prepričanj.
- Funkcionalna solidarnost oz. delitev virov: izmenjava različnih oblik pomoči med člani družine in njihova pogostost.
- Moč družinskih norm: dojemanje pomembnosti vezi med člani družine in dojemanje moči obveznosti, ki jih imajo otroci do staršev.
- Struktura priložnosti: predstavlja priložnost za druženje, bodisi bližina bivanja, število družinskih članov ter njihovo stanje (Bengston in Roberts v Hlebec in Hrast Filipovič, 2015, str. 76).

Raziskava v okviru projekta SHARE (Survey of Health, Ageing and Retirement) je pokazala, da so medgeneracijski transferji pogostejši od starejših k mlajšim generacijam. Ti transferji vključujejo tako socialno kot tudi finančno oporo. Kljub temu da se ti transferji glede na rezultate raziskave z leti zmanjšujejo, pa vseeno kažejo na pomembnost starejše generacije, ki je sicer prevečkrat napačno razumljena kot »pasivna« (Tašner, 2009, str. 259).

Ohranitev medgeneracijskih razlik in zavezništvo med staršema predstavljata pomemben mejnik v različnih obdobjih družine. Zavezništvo med staršema pomeni podpiranje staršev v starševskih vlogah, vzajemne odnose, vlivanje podpore, varnosti in gotovosti. Hkrati pomeni tudi, da se medsebojno upoštevata in se v vlogi zakoncev in staršev dopolnjujeta in ne obratno (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 77-78). Pogoji za ohranitev medgeneracijskih razlik je ravno opisano zavezništvo med staršema, saj starši ne postanejo odvisni od otrok, hkrati pa jim zagotovijo odvisnost (Čačinovič Vogrinčič, 1991, str. 24). Srednja generacija v večgeneracijski družini, kjer se ohranjajo generacijske razlike, potrebuje zavezništvo, da doseže neodvisnost. V procesu staranja moramo biti pri starih starših torej pozorni ravno na to, da ne postanejo odvisni od svojih otrok, ne glede na situacijo, v kateri so se znašli. Koncept ohranitve razlik med generacijami mora nujno vključevati ohranjanje spoštovanja in dostojanstva staršev (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 78).

Generacije torej za dober razvoj potrebujejo ena drugo. V mladosti, ko imajo mladi polno energije, zagona in motivacije lahko te lastnosti prenesejo tudi v tretjo generacijo, ki ji teh lastnosti primanjkuje. Ob stiku z mlajšo generacijo pa lahko torej polnejše in bolj zagnano živi naprej in se hkrati zaveda, da kljub temu da je starost drugačna od srednjih in mladih let, to ne pomeni, da je povsem nepomembna. Stara generacija pa potrebuje tudi srednjo, saj le-ta z mesečnimi prispevki skrbi za materialno varnost. Obratno pa lahko tretja generacija nudi materialno pomoč drugi, svojim odraslim otrokom, poleg tega pa lahko zadovolji tudi ostale potrebe druge generacije, predvsem v povezavi z vzgojo in varstvom vnukov (Ramovš, 2000, str. 320).

### **1.1.2 ODNOS VNUK - STARI STARŠI**

Stari starši so v današnjih družinah pomembni, saj brez njih življenje vnukov ne bi bilo tako bogato (Gürtler, 2013, str. 5). Slednje je pokazala tudi slovenska raziskava staranja v Sloveniji, izvedena s pomočjo raziskovalcev Inštituta Antona Trstenjaka. Ugotovitve raziskave kažejo, da so medgeneracijski odnosi med vnuki in starimi starši dobri. Skoraj polovica vprašanih je namreč odgovorila, da so vnuki zanje med najpomembnejšimi v življenju (Mlakar, 2015). Zaradi podaljševanja pričakovane življenjske dobe in družbenih sprememb so družine danes pogosto večgeneracijske. V nasprotju s preteklostjo, ko so prevladoval dvogeneracijske družine in je bil pogled na vzgojo starih staršev precej bolj nezaupljiv kot danes, velja, da ima sožitje in sodelovanje med starimi starši in vnuki danes pozitivne značilnosti. Vse družbene spremembe vodijo v intenzivnejše in dlje časa trajajoče odnose med vnuki in starimi starši (Mlakar, 2015; Ramovš, 2013).

Med starimi starši ter njihovimi otroci in vnuki je močna biološka ter psihosocialna vez. Svojim vnukom stari starši pogosto predstavljajo stik s svojimi najstarejšimi še živimi predniki in jih s svojimi izkušnjami učijo ljubezni in naklonjenosti (Ramovš in Lipar, 2013, str. 48).

Za stare starše pomeni rojstvo prvega vnuka pogosto pomemben mejnik v življenju, saj s tem prevzamejo novo vlogo ter se soočijo z dejstvom, da se starajo (Žorž, 2006, str. 150). V današnjih družinah imajo stari starši veliko vlog. Med odraščanjem vnukom nudijo vzor, nekateri svojim otrokom in vnukom tudi finančno pomagajo, poleg tega pa prispevajo k

družinski kontinuiteti ter medgeneracijski solidarnosti (Komhaber idr. v Drew in Smith, 1999, str. 192 ; Bengston, 2001, str. 7).

Številni avtorji (Gurtler, 2013; Drew in Smith, 1999) menijo, da stari starši vplivajo na življenje svojega vnuka posredno in neposredno. Neposredni vpliv je viden v medsebojnih odnosih, sem sodijo: skrb za otroke, neposredna finančna in čustvena podpora in pomoč ter soudeležnost v aktivnosti z vnuki. Kot stari starši skrbijo za prenos družinske dediščine, tradicije in moralnih ter etičnih vrednot na svoje potomce. Neposredni vpliv se odraža tudi v zgodbah, skozi katere stari starši vnukom predajajo svoje izkušnje in znanje, velikokrat so prav oni tudi vnukovi zaupniki. Avtorji (Hopflinger, Hummel, Hugentobler v Pihlar, 2009, str. 70) so v študiji o odnosih med najstniki in njihovimi starimi starši ugotovili, da imajo vnuki večinoma dobro mnenje in podobo o starih starših, saj jih pogosto dojemajo kot ljubeče, tolerantne, šaljive.

Posredni vpliv starih staršev na vnuke pa se kaže preko staršev, ki jim stari starši nudijo podporo in pomoč na finančnem in čustvenem področju (Drew in Smith, 1999). Pogosto so prav stari starši tisti, ki priskočijo na pomoč staršem pri skrbi in vzgoji otrok. Pogostost vključenosti starih staršev predvsem v skrb otrok nam kažejo tudi rezultati raziskave, v kateri so med drugim raziskovali tudi oblike varstva otrok (Kanjuro-Mrčela in Černigoj Sadar, 2006, str. 728). Rezultati so pokazali, da so prav stari starši tisti, ki so poleg staršev v prvih letih otroka druga najpogostejša »oblika« varstva otrok, sicer pa kasneje pogosto tudi prevzamejo otroka v vrtcu oz. varstvu. Pri tem pa velja poudariti, da odnos med starim staršem in staršem močno vpliva na to, kako kvaliteten bo odnos med starim staršem in vnukom. Če je odnos sorazmeren in usklajen, lahko stari starš v življenje vnuka prinese veliko dobrega. Če je odnos starša in starega starša bolj površinski, se to pogosto odraža tudi v odnosu, ki ga ima stari starš s svojim vnukom (Arber in Timonen, 2012; Drew in Smith, 1999).

Življenje svojih vnukov stari starši pogosto spremljajo bolj umirjeno, kot so spremljali odraščanje svojih otrok. Vnuki starim staršem spet obudijo občutke ter spomine iz časa, ko so sami vzgajali svoje otroke. Če pomenijo stari starši vnukom (tudi) stik z zgodovino, pa vnuki stare starše ohranjajo pri mladosti (Gürtler, 2013).

Neugarten in Weinstein (v Drew in Smith, 1999, str. 192-193) ločita pet glavnih stilov starostarševstva:

- formalni stil,
- zabavni stil,
- nadomestni starš,
- vir družinske modrosti,
- oddaljeni stari starši.

Kot nam pove že ime, je pri formalnem stilu vloga starih staršev natančno določena in jasno razmejena od vloge staršev. Pri zabavnem stilu vnuki starim staršem predstavljajo vir zadovoljstva. V njihovo življenje vnuki prinašajo veselje in zabavo. Stari starš kot nadomestni starš prevzame nase vlogo skrbi in vzgoje svojih vnukov, kot da bi bili njegovi otroci. Četrty stil starega starševstva se navezuje na to, da imajo stari starši pomembno avtoriteto v družini, saj so zaradi svoje starosti in izkušenosti vir družinske modrosti. Peti, zadnji stil starega starševstva, so oddaljeni stari starši. Za njih je značilno, da skoraj niso vključeni v življenje svojih vnukov, stiki z vnuki so redki in pogosto le ob posebnih priložnostih (Drew in Smith, 1999, str. 192-193).

## **1.2 RAZVEZA ALI LOČITEV**

Razveza ali ločitev je ena izmed težjih preizkušenj v življenju, saj lahko pomembno vpliva na kvaliteto življenja neposredno vpletenih oseb. Življenje po razvezi ali ločitvi je pogosto bistveno drugačno tako za osebo, ki se ločuje, kot tudi za bližnje, ki so neposredno ali posredno vpleteni v ta proces (Dodič, 2016, str. 6; Amato, 2014, str. 10).

Graham in sodelavci (v Amato, 2014, str. 10) navajajo preprost model razumevanja, zakaj so posledice ločitve ali razveze pogosto negativne. Pravijo namreč, da je ločitev ali razveza dolgotrajen proces in ne le enkratni dogodek. Spremembe, ki jih prinaša ločitev ali razveza, se kažejo na različnih področjih in so večinoma povezane s stresnimi dogodki, kot so npr. manjša ekonomska stabilnost zaradi odhoda partnerja, starš, ki ima skrbništvo nad otroci, se sooči z enostarševstvom, s pomanjkanjem čustvene podpore ipd. (Graham, Christian, & Kiecolt-Glaser, v Amato, 2014, str. 10).



V tem poglavju se bom posvetila spremembam, ki jih prinaša razveza ali ločitev. Glede na to da je bilo leta 2016 po podatkih Statističnega urada Slovenije (Statistični urad Republike Slovenije, 2018) sklenjenih 6.667 zakonskih zvez, razvezanih pa 2531 zakonskih zvez (kar je več kot tretjina), sklepam, da se s temi posledicami sooča veliko ljudi. Pisala bom tudi o življenjskih potekih v družini, posledicah, ki jih ima razveza ali ločitev na otroke ter vlogi, ki jo imajo pri ločitvi ali razvezi stari starši. Na koncu bom opisala še transformacijo družine po ločitvi ali razvezi in spremembe drugega reda ter vlogo socialnega dela pri razvezi ali ločitvi.

### **1.2.1 ŽIVLJENJSKI POTEKI V DRUŽINI IN SPREMEMBE DRUGEGA REDA**

Partnerski odnosi se v družinskem življenju spreminjajo, in sicer tako zaradi čustvenih odnosov med partnerjema kot zaradi otrok. S prihodom otrok se družinsko življenje spremeni, saj poleg sožitja med partnerjema pomeni tudi sožitje med različnimi generacijami, torej starši in otroci (Musek, 1995, str. 134-135).

Modeli družinskega življenjskega cikla so se skozi čas spremenili. Včasih je večina modelov vključevala življenje družine od odločitve za partnersko skupnost do smrti, brez upoštevanja sprememb, ki lahko pomembno vplivajo na družinski življenjski cikel: npr. ločitev ali nova poroka. Družinski življenjski cikel je bil natančno razdeljen glede na faze, ki so si sledile v časovnem sosledju. Novejši podatki na podlagi izvedenih raziskav pa ugotavljajo, da je znotraj družinskih življenjskih ciklov prišlo do številnih sprememb, ki se odražajo v podaljševanju ali krajšanju posameznih faz. Na novo skonstruirana faza, imenovana prazno gnezdo ali zožena družina, se je bistveno podaljšala. Tako imenovana otroška faza izgublja svoj pomen zaradi zmanjšanja števila otrok v posamezni družini. Partnerja se za rojstvo otrok odločata šele kasneje, kar podaljša čas oblikovanja partnerske skupnosti in čas do rojstva prvega otroka. Poleg sprememb v družinskih življenjskih ciklih pa novejši podatki kažejo tudi na to, da so se spremembe zgodile tudi znotraj tradicionalnih razvrstitev družinskih življenjskih ciklov. Starejši modeli ne upoštevajo različnih oblik družin, prekinitev in ponovne vzpostavitve družinskih skupnosti. Pluralizacija družinskega življenja (Beck in Beck-Gernsheim v Ule in Kuhar, 2003, str. 54) je prinesla več reorganiziranih družin, saj so partnerji zaradi ločitve ali izgube partnerja oblikovali novo družinsko skupnost. Poleg tega socialno starševstvo, zaradi prej opisane spremembe lahko

nadomešča biološko starševstvo. Rojstvo otrok ni več vezano na partnersko zvezo, saj se lahko oseba zavestno odloči, da si bo ustvarila enostarševsko družinsko skupnost ali pa se partnerja odločita za življenje brez otrok (Ule in Kuhar, 2003, str. 53-56).

Constable in Lee (2004, str. 43) razdelita družinski življenjski potek na šest faz in opišeta potrebne spremembe drugega reda, ki spremljajo posamezno fazo:

- Prva faza: odhod od doma samski in mladi odrasli. Poudarjeno je prevzemanje lastne odgovornosti. Potrebne spremembe drugega reda so oblikovanje jaza v odnosu do svoje družine, razvoj medsebojnih odnosov z osebami enake starosti ter utemeljitev samega sebe glede na delo in finančno neodvisnost.
- Druga faza: združevanje družin: novi par. Vključuje zavezanost novemu sistemu. Potrebne spremembe drugega reda so oblikovanje partnerskega odnosa in preureditev odnosov z bližnjimi z namenom, da se v odnos vključi svojega zakonca.
- Tretja faza: družine z otroki. V sistem je potrebno sprejeti nove člane. Spremembe drugega reda pomenijo vključevanje otroka v partnerski sistem in s tem prilagoditev odnosa s partnerjem, sodelovanje pri vzgoji in skrbi za otroke ter sodelovanje pri skrbi zase in za partnerja - zaradi novih vlog (starši in stari starši) je potrebno preurediti in preusmeriti odnose.
- Četrta faza: družine z najstniki. Družinske meje je potrebno prilagoditi zaradi neodvisnosti otrok in slabotnosti starih staršev. Spremembe drugega reda so: spremembe odnosa med otroci in starši, da najstniku omogočijo premike, osredotočenost na odnos s partnerjem in kariero ter začetke skrbi za starejše.
- Peta faza: odhod otrok in nadaljevanje življenja. Družinski sistem se spremeni, saj ljudje vstopajo in izstopajo iz njega. Spremembe drugega reda vključujejo: spremembe v odnosu med partnerjema, saj otrok odide od doma; razvijanje odnosa med odraslim otrokom in staršem; preusmeritev odnosov z namenom vključitve sorodnikov otrokovih partnerjev ter vnukov; spoprijemanje s smrtjo in z ovirami.
- Šesta faza: sprejemanje spreminjajočih se vlog. Potrebne spremembe drugega reda v zadnji fazi pomenijo: skrb za ravnovesje; srednji generaciji je potrebno narediti prostor, da vstopi v proces pomoči; podporo starejši generaciji in spoprijemanje z izgubami – smrtmi bližnjih ter pripravo na smrt.

### 1.2.2 SPREMEMBE PO LOČITVI ALI RAZVEZI

Postopek razveze ali ločitve v življenje zakoncev prinese številne spremembe. P. Bohannon (v Tepavčević, 2005, str. 213) razdeli razvezo ali ločitev na šest stopenj:

- čustveno razvezovanje,
- formalno-pravna razveza,
- ekonomska razveza,
- starševska razveza,
- družbena razveza,
- psihična razveza.

Naštete stopnje razveze niso jasno ločene, ampak se v posameznih obdobjih med seboj dopolnjujejo in vključujejo tako par, ki se ločuje, kot tudi njune bližnje. Ker odnos med partnerjema ni enostavno prekiniti, je pomembna kakovost ločitve ali razveze, ki je odvisna od več dejavnikov. Ti dejavniki so zrelost in medsebojni odnos obeh partnerjev, morebitni vpleteni otroci ter usposobljenost strokovnjakov, ki so neposredno vpleteni v tak odnos. Tepavčević (2005, str. 213-214) navaja, da je glavni problem pri reševanju odprtih vprašanj pri razvezi ali ločitvi način, s katerim partnerja vstopata v proces reševanja problemov. V kolikor bo njun odnos odrasel, spoštljiv in konstruktiven, bo razveza ali ločitev končana na kvaliteten način (Tepavčević, 2005). Ker razveza ali ločitev za partnerja vedno pomeni tudi spreminjanje odnosa med njima, se morata oba zavedati, da je za dober odnos med njima po ločitvi ali razvezi potrebno nadzirati svoja čustva in jih ne vpletati v odnose, saj s tem zmanjšujeta možnost za prepir, biti morata spoštljiva, sprejemati kompromise in se osredotočati na posamezne cilje, ki jih imata pred seboj (McGhee, 2015, str. 55).

Prejšnja družinska rutina je zaradi ločitve ali razveze prekinjena in zaradi odhoda enega starša iz družine se družina spremeni v enostarševsko. To pomeni, da je potrebno na novo definirati življenje: potrebno je pridobiti nove izkušnje, navade ter prevzeti nove vloge. Stiska starša, ki ostane sam z otroki, je pogosto velika. Nove okoliščine prinesejo mnogo več dela in skrbi kot sicer, saj je partner, ki je ostal v skupnem domu, prikrajsan za pomoč pri skrbi in vzgoji otrok. Za obremenitve in skrbi mora poskrbeti sam in si mora na novo organizirati potek življenja (Stražar, 2007). V pomoč staršem, ki so v postopku ločitve ali

razveze, je lahko tudi širša družina kot neformalna oblika pomoči, s katero lahko ohranja pozitivne odnose (McGhee, 2015, str. 72).

Preoblikovanje vlog in širše družine, ki jih prinese razveza ali ločitev, Robinson (v Stražar, 2007, str. 214-215) razdeli na več stopenj ali nivojev:

- Spremembe na individualni ravni partnerjev, ki vključujejo zgolj partnerja, ki sta v postopku razveze ali ločitve, in njun notranji svet ter odnos med njima.
- Spremembe na ravni partnerskega podsistema, ki vključujejo soočanje z novimi čustvi, ki so med njima, ter sprijaznjenje s prejšnjimi čustvi v njunem odnosu, torej s čustvi pred razvezo.
- Spremembe v podsistemu otrok, ki vključujejo zavedanje in predelavo čustev in posledic pri otrocih, ki morajo ta proces opraviti skupaj s starši in na novo postaviti odnos z obema staršema.

Vplivom, ki jih ima razveza ali ločitev na otroke, se bom natančneje posvetila v naslednjem poglavju. Razveza ali ločitev namreč od otrok zahteva prilagoditev na nov način življenja in skladno s tem prinaša številne spremembe v doslej ustaljeni tok življenja. To pa lahko pri otroku povzroči, da se znajde v stiski.

### **1.2.3 VPLIV RAZVEZE ALI LOČITVE NA OTROKE**

Razveza ali ločitev staršev v otrocih vedno zbudi močan čustveni odziv, čustveno prizadetost. Ločitev ali razvezo svojih staršev lahko otroci doživljajo kot bolečino in nevsakdanji pojav. Upoštevati pa moramo, da sta počutje in odziv otrok na razvezo ali ločitev staršev odvisna od več dejavnikov. Razpad celovitosti družine in konfliktnost staršev sta najpomembnejša dejavnika, ki vplivata na odziv otrok na ločitev ali razvezo staršev. Ta dejavnika se v družini izražata skozi različne situacije: npr. stalna odsotnost enega od staršev, spremembe navad in vlog v družini, spremembe v odnosih med starši in otroci, ki so povezane s čustveno stisko staršev, ipd. Med dejavnike, ki vplivajo na odziv otrok, pa uvrščamo tudi starost otroka, njegov temperament in otrokove osebne značilnosti in dejansko stanje oziroma potek razpada partnerske zveze staršev. Otrok se na ločitev ali razvezo lahko odziva drugače, če ima ob sebi osebe, ki mu dajejo občutek varnosti, npr. stare starše, brate, sestre itd. (Štadler, 2009, str. 45-46).

Otroci svoja čustva pogosto izražajo z dejanji in ne le z besedo, zato morajo biti ločeni ali razvezani starši še posebej pozorni na čustvene odzive otrok. McGhee (2015, str. 82-91) razdeli in opiše faze žalovanja in izgube pri otrocih:

- Zanikanje: je način, pri katerem otroci ne sprejmejo situacije, v kateri so se znašli, in je nimajo za resnično. Pri tem se iz dogajanja umaknejo tako fizično kot tudi čustveno. V njihovem vedenju je opaziti, da se o razvezi ali ločitvi ne želijo pogovarjati, upajo, da bosta starša ponovno skupaj, kljub ločitvi ali razvezi načrtujejo skupne dogodke, zavračajo bivanje pri drugem staršu ipd. Starši morajo v tej fazi čustvene opore otrokom zagotoviti čim bolj rutinske vsakdanjike ter poskrbeti, da preživijo dovolj časa z obema staršema ločeno.
- Jeza ali razburjenost velja za eno izmed najtežjih faz za starše. Jeza se pri otrocih lahko izraža kot agresija, čustveno zapiranje, čustveni izpadi, prepiri. Vse to je posledica povsem novega toka življenja, ki ga otroci do sedaj niso bili navajeni. Starši se morajo na jezo pravilno odzvati, kar vključuje razumevanje otrokovih čustev in hkrati nudenje emocionalne pomoči.
- Sprava: je čas, ko otroci čutijo željo in potrebo po tem, da bi družino ponovno združili. Skladno s to željo se tudi vedejo in ustvarjajo situacije, ki zahtevajo vključenost obeh staršev. V tem obdobju je pomembno otrokom še jasneje povedati, da niso oni krivi za razpad družine.
- Depresija: nastopi, ko se otroci zavedajo, da je razveza ali ločitev dokončna. To lahko v njih vzbudi negativne občutke, ki jih morajo starši prepoznati. Pomena teh čustev starši ne smejo zmanjševati, ampak morajo otroku dovoliti biti žalostni ter skupaj z njimi poiskati načine, ki jih bodo odvrnili od žalosti. Otroci se lahko v tem obdobju zaprejo vase, izgubijo zanimanje, energijo, motivacijo.
- Sprejetje: je zadnja izmed faz, pri kateri se otroci sprijaznijo z novo nastalo situacijo. V tej fazi čustva postanejo manj intenzivna in lažje je na celoten proces pogledati z razdalje (McGhee, 2015, str. 82-91).

V različnih starostnih obdobjih se otroci na ločitev ali razvezo staršev različno odzivajo. V prvih letih življenja do drugega leta otroci potrebujejo predvsem ustaljenost in čustveno navezanost. Zato občutijo spremembe v novi situaciji kot odsotnost ene izmed oseb, na katero so bili navezani, kar lahko v njih sproži določene nove (negativne) oblike vedenja. V obdobju do petega leta se otrok že aktivno razvija in bolje zaznava spremembe v družini,

zato se lahko ob razvezi ali ločitvi staršev bistveno spremeni tudi njegovo vedenje. Zaradi stresa se lahko pojavi jok, nemir, jeza, tudi strah pred izgubo še drugega starša. Otroci v starosti od petega do osmega leta se na razvezo ali ločitev staršev pogosto odzivajo z različnimi oblikami vedenja, ki nakazujejo, da so v čustveni stiski. Otroci v tej starosti se že zavedajo in se hkrati trudijo razumeti, zakaj je do ločitve ali razveze prišlo. Včasih za to krivijo celo sebe. Spremembe v vedenju se lahko kažejo tako na čustvenem nivoju (npr. zmedenost, žalost, jeza, agresija ali obratno: pretirana ubogljivost) kot tudi na telesnem nivoju z bolečinami. Pomembno je v tem obdobju otroku pojasniti in mu odgovarjati na vprašanja, ki se mu v zvezi s tem pojavijo. V tem obdobju je namreč zelo dojemljiv za razlage in pojasnila, da se to dogaja tudi drugim otrokom (Štadler, 2009).

Posledice ločitve ali razveze na življenje otrok so lahko kratkoročne ali dolgoročne in so odvisne od medsebojne komunikacije staršev ter otrokovega dobrega počutja v novo nastali družini (Štadler, 2009). Večinoma so učinki ločitve ali razveze staršev na otroke negativni. Otroci ločenih ali razvezanih staršev naj bi bili bolj nagnjeni k čustvenim težavam, težavam v socialnih odnosih z drugimi, dosegajo slabše rezultate v šoli in imajo šibkejšje čustvene povezave s starši – največkrat z očetom (Andrejč, 2014; Štadler, 2009). Novejše raziskave kažejo na to, da so v večini negativni učinki razveze ali ločitve na otroke sicer bolj kratkotrajni in čez nekaj let bistveno ne vplivajo več na življenje otroka (Andrejč, 2014).

Za lajšanje otrokove stiske ob ločitvi ali razvezi morata starša otroku pojasniti celotno situacijo in mu razložiti, da ne glede na vse ostajata njegova starša in ga imata rada. Kljub temu bo življenje sedaj potekalo v spremenjenem toku, ampak se bo tudi to počasi ustalilo in postalo njihova rutina. Poudariti je potrebno, da otroci ne nosijo odgovornosti in krivde za to, kar se je zgodilo med staršema, saj otroci pogosto nase prevzemajo krivdo. Otroku je morda včasih treba večkrat pojasniti, kaj se je zgodilo, in mu hkrati nuditi oporo, pozornost in razumevanje za njegova čustva in odzive. V času po razvezi pa je to lahko tudi priložnost, da se otrok bolje spozna s starimi starši, ki so zanj v tem času lahko pomemben steber opore. Poleg tega lahko staršu pomagajo pri skrbi za vnuka in mu nudijo pomemben občutek varnosti in ljubezni (Štadler, 2009).

#### 1.2.4 STARI STARŠI IN LOČITEV ALI RAZVEZA OTROK

Ker so stari starši v družinah v današnji družbi pomembne osebe, je pomembna tudi njihova vloga oziroma vpletenost v proces, ko se družina zaradi razveze ali ločitve partnerjev preoblikuje in spremeni. Procesi preoblikovanja in spremembe družine vključujejo tudi stare starše. V nadaljevanju se bom natančneje posvetila temi, ki je v Sloveniji še slabo raziskana: kako lahko razveza ali ločitev partnerjev vpliva na stare starše.

Avtorji (Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009, str. 10) poudarjajo, da se po razvezi ali ločitvi odnos otroka in starega starša velikokrat poglobi. Ponavadi je odnos med njima na začetku procesa razveze ali ločitve bolj tesen kot kasneje. Zaradi nudenja različnih oblik podpore in pomoči se v odnosu drug drugemu približajo. To je značilno predvsem za začetne faze ločitve ali razveze. Lahko pa se tesnejši odnos nadaljuje tudi kasneje, po končanem procesu.

Nichols in sodelavci (v Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009, str. 9-30) navajajo, da so zaradi zbliževanja in nudenja različnih oblik podpore in pomoči stari starši lahko pomembni pri zagotavljanju varnosti in stabilnosti, ki ju vnuki potrebujejo. V prehodnem (kriznem) času med ločitvijo ali razvezo se stari starši pogosto trudijo razvijati in vzdrževati ter hkrati poglobljajo svoj odnos z vnuki. S tem jim želijo zagotoviti varnost, stabilnost in ohraniti družinsko strukturo ter olajšati čustveno stisko zaradi izgube (Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009, str. 29-30; Jappens in Van Bavel, 2016, str. 4).

Raziskava, ki so jo leta 2008 avtorji: Timonen, Doyle in O'Dwyer opravili na Irskem, je pokazala, da imajo stari starši osrednjo vlogo pri pomoči in podpori svojim otrokom ter vnukom. V času med razvezo ali ločitvijo in po njej imajo namreč veliko medsebojnih stikov s svojimi otroki in tudi vnuki. Pomoč in podpora se odražata na petih glavnih področjih:

- finančna podpora in pomoč,
- pomoč pri gospodinjstvu,
- pomoč pri skrbi za otroke,
- pravni in ostali nasveti,

- čustvena podpora.

Našteti načini pomoči in podpore starih staršev so večinoma prepleteni in se pogosto odražajo na več področjih in ne le na enem. Na začetku razveze ali ločitve sta v ospredju predvsem pomoč pri skrbi za otroke in čustvena podpora. Stari starši pa pogosto pomoč in podporo nudijo tudi v daljšem času po razvezi (Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009, str. 10-11).

### **1.2.5 VPLIV RAZVEZE ALI LOČITVE NA STARE STARŠE**

Razveza ali ločitev partnerjev terja od starih staršev prilagoditev na trenutne in novo nastale okoliščine. Vplivi, ki jih ima razveza ali ločitev na stare starše, se odražajo v povezavi z različnimi področji, ki jih Matthews in Sprey (v Myers in Perrin, 1993, str. 64) razdelita:

- Vloga starih staršev. Njihova vloga se ob razvezi ali ločitvi spremeni. Za stare starše lahko to pomeni več možnosti za pomoč otrokom in vnukom (finančna pomoč, pomoč pri skrbi otrok, nasveti, opora) ali pa se njihovi odnosi z vnuki zaostrijo in zmanjšajo. Zaradi pomanjkanja stikov z vnuki lahko v svojem življenju občutijo nezadovoljstvo in občutek, da jim nekaj manjka. Ločitev ali razveza staršev povzročita, da nekateri stari starši čustveno izostanejo iz življenja svojih vnukov.
- Skrbništvo: ker so stiki otrok odvisni od tega, kdo ima skrbništvo nad njimi, se to odraža tudi v odnosih s starimi starši. Tej temi se bom podrobneje posvetila v poglavju, kjer opisujem stike starih staršev z vnuki po razvezi ali ločitvi.
- Vzorci v družini: stari starši tistega partnerja, ki ima skrbništvo nad otroki, lahko občutijo veliko premikov in sprememb v svoji vlogi. Ker svojim otrokom pogosto pomagajo na različnih področjih, lahko to vodi v nove vzorce in vloge v družinah.
- Emocionalni odzivi: izguba stikov z vnuki v starih starših vzbudi občutke jeze in žalosti, ki lahko vodijo tudi v depresijo.

Ločitev ali razveza partnerjev ima lahko velik vpliv na stare starše. Raziskava o negativnih vplivih, ki jih ima ločitev ali razveza na stare starše – na njihovo kakovost življenja ter psihično in fizično stanje, je pokazala, da izguba stikov z vnuki lahko pomembno vpliva na



zdravje starih staršev. Nekateri stari starši so namreč ob izgubi stikov z vnuki imeli več zdravstvenih težav, kot je npr. depresija, tesnoba in ostale čustvene težave, ki so vodile v pomanjkanje volje do aktivnosti (Drew in Smith, 1999).

Poleg znakov depresije, znakov težav s čustvovanjem Boss idr. (v Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009) ugotavljajo, da so simptomi, ki jih občutijo stari starši, ki izgubijo stike z vnuki, podobni tistim, ki jih občutijo ljudje, ki doživijo izgubo (izginotje) bližnjega. Značilno je žalovanje z upanjem, da se z bližnjim ponovno srečajo, kar pa zaradi nejasne situacije lahko vodi v nedokončano žalovanje, žalovanje brez zaključka.

Stari starši lahko zelo pomagajo pri skrbi in vzgoji otrok po ločitvi ali razvezi partnerjev. Za stare starše lahko takšno prilagajanje na novo nastalo situacijo vodi v pretirano žrtvovanje zaradi dobrobiti vnukov. To jih lahko postavi v stresno situacijo s številnimi negativnimi posledicami, saj svoje vnuke velikokrat postavijo pred svoje želje in potrebe. Posledično se spremeni tudi njihova prvotna vloga (Kornhaber v Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009, str. 33). Posledica so lahko negativni učinki na stare starše, saj se lahko slabše znajdejo v novi vlogi.

#### **1.2.6 STIKI VNUKOV S STARIMI STARŠI PO RAZVEZI ALI LOČITVI**

Douglas in Ferguson (v Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009, str. 26-31) navajata, da je glede na izsledke kvalitativne raziskave, izvedene v Južnem Walesu ter jugozahodni Angliji, značilnost odnosa med starimi starši in vnuki ter med starimi starši in njihovimi otroki po razvezi ali ločitvi odvisna predvsem od razmerij, ki so bila vzpostavljena pred razvezo ali ločitvijo. Odnos med starimi starši in vnuki se po razvezi ali ločitvi partnerjev bistveno ne spremeni, lahko pa se v tem času značilnosti posameznega odnosa poudarijo in poglobijo. Praviloma se torej odnos med starimi starši in otroki ter vnuki, ki je bil že pred ločitvijo ali razvezo tesen, po njej še poglobi, stari starši pa postanejo še bolj aktivno vključeni v življenje svojih vnukov. Nasprotno pa se stari starši in vnuki in otroci, ki so imeli že pred razvezo ali ločitvijo bolj površinski odnos, po njej lahko še bolj oddaljijo drug od drugega (Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009, str. 26-31).

Ostali dejavniki, ki tudi še določajo pogostost stikov med starimi starši in vnuki po razvezi staršev, so:

- geografska bližina med starimi starši in vnuki,
- spol in starost starih staršev,
- spol in starost vnukov.

Starost starih staršev in vnukov je pomemben dejavnik, saj so potrebe in želje obojih v različnih starostnih obdobjih različne. Mlajši vnuki potrebujejo več pozornosti (Geurts in sodelavci v Jappens in Van Bavel, 2016, str. 9), saj so v mlajših letih še povsem odvisni od drugih. Med odraščanjem se vnuki oddaljijo od družine in se vključijo v družbo vrstnikov, takrat se potreba po skrbi in vzgoji zmanjšuje. Stari starši z leti postajajo manj aktivni in bolj dovzetni za zdravstvene težave, kar lahko vpliva na možnost stikov z njihovimi vnuki (Becker in sodelavci v Jappens in Van Bavel, 2016, str. 9).

Na pogostost stikov pa naj bi po študiji Jaskowskega in Dellasege (v Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009, str. 27-28) bolj kot bližina ali razdalja med njimi vplivalo, kateri starš ima skrbništvo nad otroki. Stiki vnukov s starimi starši po očetovi in mamini strani naj bi se po razvezi ali ločitvi bistveno razlikovali (Ahrons in sodelavci v Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009, str. 28-29).

Skrbništvo je pogosto dodeljeno materi, zato stari starši po njeni strani lažje in bolje vzdržujejo odnos s svojimi vnuki kot stari starši po očetovi strani. Stiki s starimi starši po očetovi strani so odvisni od stika otrok z očetom. Ti so v primeru, da ima skrbništvo nad njimi mama, redkejši, kar posledično pomeni, da so tudi stiki z vnuki in starimi starši otrok po očetovi strani redkejši. Obstaja torej večje tveganje za to, da bodo starši očeta in njihovi vnuki imeli po ločitvi ali razvezi manj stikov. Stari starši po materini strani naj bi bili zato vnukom bližje in naj bi imeli z njimi tudi tesnejše odnose ter jim nudili čustveno in finančno oporo. Na to naj bi vplivala tudi razlika v spolu med moškimi in ženskami, saj naj bi slednje v splošnem vlagale več truda v ohranjanje in vzdrževanje družinskih vezi. Kot že omenjeno, je ključno za odnos med starimi starši in otroki ter vnuki po ločitvi ali razvezi tudi to, kakšne medsebojne odnose so imeli pred ločitvijo ali razvezo (Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009; Drew in Smith, 1999; Matthews in Sprey v Myers in Perrin, 1993, str. 64; Jappens in Van Bavel, 2016, str. 20).

Bolj verjetno pa imajo stari starši več stikov z vnuki, če so njihovi odnosi s skrbniškim staršem dobri (Dench in Ogg v Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009). Pri vzdrževanju odnosa med starim staršem in vnukom ima namreč pomembno vlogo in besedo tudi srednja generacija, ki lahko omogoči in posredno vzdržuje odnos ali pa ga povsem prekine (Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009).

Ob preverjanju pravic starih staršev do stikov z vnuki po ločitvi ali razvezi njihovih otrok kot jih določa slovenska zakonodaja, lahko ugotovimo, da so pravice starih staršev glede na trenutno veljavno slovensko zakonodajo precej skope. Družinski zakonik, ki je bil sprejet marca leta 2017, stare starše omeni le v 142. členu, ki ureja stike otrok z drugimi osebami. Prvi del tega člena pravi: »Otrok ima pravico do stikov z drugimi osebami, s katerimi je družinsko povezan in nanje osebno navezan, razen če je to v nasprotju s koristjo otroka. Šteje se, da so take osebe predvsem njegovi stari starši, bratje in sestre, polbratje in polsestre, nekdanja rejnica ali rejnik (v nadaljnjem besedilu: rejnik), prejšnji ali sedanji zakonec, zunajzakonska partnerica ali zunajzakonski partner (v nadaljnjem besedilu: zunajzakonski partner) enega ali drugega od njegovih staršev,« (*Družinski zakonik*, 2017). Glavno načelo stikov otroka po razvezi ali ločitvi staršev je korist otroka, to velja tako za stike s starši otroka kot tudi za ostale osebe. O stikih otroka z drugimi se sporazumejo starši in otrok (ki je sposoben razumeti pomen dogovora), pri tem jim lahko pomaga center za socialno delo in mediatorji. Če do sporazuma in soglasja stikov med starši ne pride ali pa so stiki v nasprotju s koristjo otroka, o tej zadevi odloča sodišče (*Družinski zakonik*, 2017).

### **1.2.7 VLOGA SOCIALNEGA DELA V PROCESU LOČITVE ALI RAZVEZE**

Center za socialno delo lahko v procesu ločitve ali razveze pomaga staršema pri sklenitvi sporazuma o varstvu in vzgoji skupnih otrok. Starša opravita svetovalni razgovor. V primeru sporazuma center za socialno delo poda predlog sodišču, ki zahtevo sprejme v obravnavo. Če se starša sama ali na centru za socialno delo ne moreta sporazumeti glede varstva in vzgoje otrok, se zadeva preda sodišču, ki po uradni dolžnosti odloča o vzgoji in varstvu otrok (*Družinski zakonik*, 2017).

»Vloga socialne delavke je, da povabi otroka in starše v odnos učenja o tem, kako nadaljevati razvoj medsebojnih odnosov, kako biti starš, tudi ko nisi več partner, in kako omogočiti otroku, da se še vedno dobro počuti z obema staršema,« (Čačinovič Vogrinčič, 2017). Ker je življenje po razvezi in ločitvi drugačno tudi za ostalo okolico, vključno s starimi starši, je potrebno v prvem pogovoru predvsem omeniti spremembe v življenju in starševstvu, ki jih razveza ali ločitev prinaša (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 80).

Socialni delavec mora pri delu z družinami uporabljati perspektivo moči ter družinam omogočiti dostop do njihovih virov moči. Izhajati mora iz prepričanja, da imajo člani družine moč, da dosežejo spremembe, in v procesu socialnega dela z družino vedno zajeti vse medsebojne družinske odnose in člane družine, ki so soustvarjalci življenja v družini (Mešl, 2008, str. 107-110).

Izvirni delovni projekt pomoči se oblikuje za vsako družino na novo, saj je ustvarjen glede na njihove želje in potrebe. Vsaka družina ima namreč svoje značilnosti in cilje. Pomembno je, da so projekti delovni, da se izvajajo dogovorjene naloge, ki vodijo k spremembam. Naloge in cilji morajo biti natančno definirani in dogovorjeni, tako da vsak posameznik prispeva svoj delež. Pot k želenim razpletom se natančno definira, pozorna je na vsako spremembo, ki vodi k zelenemu izidu (Čačinovič Vogrinčič, Kobal, Mešl in Možina, 2008, str. 15-16). Pomembno je sodelovanje vseh udeležencev v problemu, da dosežejo premik in postanejo udeleženci v iskanju rešitve (Mešl, 2008, str. 108), hkrati pa je naloga socialnega delavca, poleg posredovanja pomoči, tudi soustvarjanje potrebnih sprememb in pomoč pri reševanju kompleksnih socialnih problemov skupaj z družinskimi člani (Čačinovič Vogrinčič v Mešl, 2008, str. 109).

Socialno delo z družino je kompleksen proces, ki vključuje pet enakovrednih elementov, ki jih je potrebno upoštevati in so med seboj močno prepleteni. V središču je torej družina, ki ji je potrebno posredovati znanje o pravicah, ki jih ima, hkrati pa vzpostaviti pogoje za spreminjanje in sodelovanje v smeri želenih sprememb. Potrebno se je zavedati, da družina sodeluje v skupnosti, ki lahko pozitivno ali negativno vpliva na posameznike. Prvi element je institucionalni kontekst. Constable in Lee (v Mešl, 2008, str. 109) poudarjata, da mora socialni delavec pomagati družini rekonstruirati njihove odnose, ko so ogroženi, in delati z institucionalnim kontekstom z namenom, da institucije pomagajo družinskim članom opravljati svoje naloge. Potrebno je upoštevati časovno dimenzijo oziroma fazo

družinskega življenjskega poteka, o kateri sem pisala že v enem prejšnjih poglavij. Tretja je prostorska dimenzija ali struktura družine, pri kateri je potrebno upoštevati interakcije med člani, družinske vzorce, kakor tudi individualne značilnosti in razlike med člani družine. Četrty element, ki ga je potrebno upoštevati, je družbeni in kulturni kontekst družine. Zadnji element, ki opisuje kompleksnost socialnega dela z družino, sta dve ravni dela. To obsega (Čačinovič Vogrinčič v Mešl, 2008, str. 111) na prvi ravni mobilizacijo in oblikovanje rešitev, na drugi pa socialni delavec upošteva družinsko dinamiko in se na njo primerno odziva. Potrebno je spremljati, kako rešitve in delež udeleženih družinskih članov v problemu in rešitvi vpliva na družinsko dinamiko (Mešl, 2008, str. 109-115).

Udeleženi v problemu in rešitvi morajo skupaj odkrivati, kako sodelovati v spremenjenih okoliščinah, kako odkrivati zelene alternative. Socialni delavci morajo ustvariti varen prostor, kjer bodo udeleženi na novo definirali resničnost in spremembe (Čačinovič Vogrinčič, Kobal, Mešl in Možina, 2008, str. 15-16).

### **1.2.8 PROCES SPREMINJANJA DRUŽINE OB LOČITVI ALI RAZVEZI IN SPREMEMBE DRUGEGA REDA**

Ker so spremembe v družini po ločitvi ali razvezi obširne in zelo kompleksne, socialni delavci potrebujejo znanje o dobrih izidih, da lahko pogovoru dodajo svoj delež in prispevajo k oblikovanju novih sporazumov in zgodb. Proces transformacije družine ne vključuje le dogovora o stikih in čustvenih potrebah otrok in staršev, ampak sega dlje. Potrebno se je aktivno vključiti in spoprijeti ter sprejeti spremenjene življenjske okoliščine. Socialno delo mora ustvarjati pogoje za spremembe drugega reda, ki jih družina v postopku razveze in ločitve ter dalje v postopku transformacije potrebuje (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 81-82).

Spremembe drugega reda pomenijo spremembe celotnega sistema. Pri ločitvi ali razvezi spremembe drugega reda pomenijo odločitev partnerjev za novo spremenjeno življenje, kar pomeni spremembe v medsebojnih odnosih, dogovor o stikih, preživnino otrok ipd. (Šugman Bohinc, 2000, str. 92).

Robinson definira trinajst stopenj transformacije družine skozi razvezo. S pomočjo različnih faz skozi spreminjanje in s soočanjem z novimi situacijami omogoča pot k enemu

cilju, ki stremi v najvišje dobro otrok. Faze opredelijo čustveni proces tranzicije para in spremembe drugega reda, ki jih za nadaljnji razvoj potrebuje družina. Naloga socialnega dela je soustvariti pogoje, da se lahko v družini v procesu transformacije vzpostavijo spremembe drugega reda (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 81-82).

V nadaljevanju se bom posvetila podrobnejšim opisom prvih šestih faz transformacije družine skozi razvezo po modelu M. Robinson. Faze od prve do šeste namreč zajemajo čas od priznanja, da partnerski odnos ne deluje več, do časa, ko je razveza ali ločitev mimo. V nadaljevanju se od sedme do trinajste faze posveča transformaciji v reorganizirano družino. Od tu naprej je potrebno zaradi dveh reorganiziranih gospodinjstev še več usklajevanja, razumevanja in sposobnosti za dogovor.

- Priznanje zloma zakona ali partnerstva. Vključuje sodelovanje partnerjev za odločitev za ločitev ali nadaljevanje skupnega življenja. Spremembe drugega reda vključujejo sprejemanje spoznanja, da sta oba prispevala svoj delež k ločitvi.
- Odločitev za ločitev ali razvezo. Spoznanje, da ni več mogoče vztrajati v odnosu. Spremembe drugega reda vključujejo odločitev za razhod, hkrati pa je potrebno upoštevati otrokove potrebe.
- Priprava in načrtovanje izida - pomeni prizadevanje za sodelovanje, za obojestransko odgovornost tudi vnaprej. V tej fazi je pri spremembah drugega reda potreben dogovor o tem, kako bosta otrokom pojasnila situacijo, kako bodo urejeni stiki z otroki in dogovor o reševanju težav z ostalimi svojci.
- Ločitev - začetek čustvene ločitve od zakonca, žalovanje, podpora otrokom. Pri spremembah drugega reda je potrebno na novo definirati zakonski odnos in odnos starša z otrokom. Faza vključuje tudi seznanitev okolice z ločitvijo.
- Razveza ali pravni proces: sprijaznjenje s situacijo, čustvena ločitev, žalovanje, jeza, bolečina. Spremembe drugega reda, ki spremljajo peto fazo, so preverjanje odločitev o razvezi na različnih področjih in ohranitev medsebojnih povezav z razširjeno družino ter z drugimi pomembnimi osebami.
- Družina po razvezi: otrokovi odnosi z obema staršema ostanejo, otroka je potrebno spremljati, ga opogumljati pri stikih z drugim staršem. Starša morata biti sposobna ohraniti stik z nekdanjim zakoncem in vzdrževati sostarševski odnos v dobro otrok. Spremembe drugega reda vključujejo fleksibilnejše in čim manj konfliktne odnose

med razvezanima partnerjema, spremembe v strukturi družine in organizaciji, stik s socialno mrežo, tudi partnerjevo.

- Novi začetki: soočanje z novimi začetki, tudi možnim novim partnerjem bivšega zakonca. V tej fazi je potrebno, da odnos med staršem in otrokom nadvlada odnosu, ki lahko nastane s ponovno poroko, slednje je tudi potrebna sprememba drugega reda v sedmi fazi.
- Napori asimilacije: dovoljenje bivšemu partnerju, da v odnosih, ki si jih je izbral, zaživi nanovo. Za spremembe drugega reda je potrebno priznanje o negativnih čustvih zaradi izgube.
- Ozaveščenost: potrjevanje meja med generacijami in gospodinjstvi. Spremembe drugega reda vključujejo priznanje avtoritete biološkim staršem in priznanje ponovne poroke bivšega partnerja, potrebno je narediti prostor za novo osebo v življenju otrok.
- Restrukturiranje ali »prezračevanje težav,« ki vključuje spremembe drugega reda, ki so potrebne, da lahko reorganizirana družina začne nemoteno in dobro delovati.
- Akcija oziroma začetek sodelovanja. Spremembe drugega reda so nove ločnice, seznanjenost z novimi pravili v razširjeni in spremenjeni družini.
- Integracija ali celostna vključitev v reorganizirani družini. Spremembe drugega reda v tej fazi zajemajo vključenost mačehe ali očima na neogrožujoč način ter sprejetje nove oblike družine.
- Odločitev za dvojedno družino: spremembe drugega reda vključujejo sprijaznjenje s situacijo, brez upanja, da se bo povrnilo prejšnje stanje, zmožnost sprotnega dogovarjanja glede skrbi in vzgoje otrok.

Spremembe drugega reda v procesu razveze ali ločitve družine vključujejo tudi stare starše. Socialna mreža in medosebni odnosi z družino so zgoraj omenjeni v več fazah. Poudariti želim pomembnost sodelovanja starih staršev in ločenih partnerjev, saj stari starši večinoma predstavljajo pomembne osebe v življenju vnukov. Predvsem peta faza še posebej poudari ohranitev medsebojnih povezav z razširjeno družino, kamor uvrščamo tudi stare starše. Hkrati pa v naslednji, šesti fazi, poudari stik otrok ločenih staršev s socialno mrežo. Od sedme faze naprej so stari starši pomembni pri sprejemanju novih pravil in vlog v družini, kar lahko vključuje tudi nove partnerje ločenih staršev. Zadnja faza pomeni tudi za stare starše popolno sprejemanje in sprijaznjenje s situacijo ter prevzem novih vlog v družini.

## **2 OPREDELITEV PROBLEMA**

Ločitev ali razveza partnerjev je v današnjem času zelo pogost pojav. Posledice ločitve ali razveze se odražajo na različnih področjih od pravnih posledic do sprememb v medsebojnih odnosih in sprememb na finančnem področju (Stražar, 2007, str. 216). Te posledice ne vplivajo le neposredno na ločene ali razvezane starše in njihove otroke, ampak se posledice in spremembe kažejo tudi na drugih področjih. Eno izmed teh je vsekakor odnos med starim staršem in vnukom. Stari starši naj bi bili (Nichols idr. v Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009, str. 29-30) pomembni pri zagotavljanju varnosti in stabilnosti vnukov, hkrati pa naj bi v kriznem obdobju ločitve ali razveze s svojimi vnuki odnos še poglobljali (Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009, str. 29-30; Jappens in Van Bavel, 2016, str. 4).

V diplomskem delu bom raziskovala, kako stari starši doživljajo ločitev ali razvezo svojih otrok in kakšne spremembe to prinaša v odnose z njihovimi vnuki. K raziskovanju teme me je med drugim spodbudila tudi osebna izkušnja, s katero se je soočila moja družina. Iz izkušenj ugotavljam, da se življenje po ločitvi ali razvezi spremeni, ne samo za otroke in ločene ali razvezane starše, ampak tudi za ostale svojce, predvsem pa za stare starše.

V raziskavi me bo zanimalo, kako stari starši doživljajo ločitev ali razvezo svojih otrok, posledice ločitve ali razveze na stare starše, ali in kako nudijo svojim vnukom in otrokom podporo ter ali in kako se njihov odnos z vnuki po ločitvi ali razvezi spremeni in kako to vpliva na njihov odnos. Raziskala bom tudi, kaj bi bili za stare starše želeni izidi sprememb, ki jih prinaša ločitev ali razveza njihovih otrok, in kaj menijo o trenutni pravni ureditvi stikov starih staršev z vnuki po razvezi ali ločitvi otrok.

### **RAZISKOVALNA VPRAŠANJA**

V diplomskem delu želim odgovoriti na naslednja raziskovalna vprašanja :

- Kakšne spremembe prinese v življenje starih staršev ločitev ali razveza njihovih otrok?
- Kako se stari starši soočajo z ločitvijo ali razvezo svojih otrok?
- Ali in kako stari starši nudijo podporo svojim otrokom in vnukom ob ločitvi ali razvezi?



- Kakšen je želeni izid starih staršev glede sprememb, ki jih povzroči ločitev ali razveza njihovih otrok?
- Kakšen je pogled starih staršev na trenutno pravno ureditev glede stikov z vnuki po razvezi ali ločitvi njihovih otrok?

### **3 METODOLOGIJA**

Raziskava v diplomskem delu je kvalitativna (Mesec, 2009). Podatke sem pridobila od oseb z izkušnjo ločitve ali razveze otrok. Raziskava je tudi eksplorativna, saj sem se z raziskovanjem neznanega področja soočila z značilnostmi preiskovanega pojava. Poleg tega je raziskava tudi empirična, saj sem s spraševanjem poskušala priti do novih spoznanj (Mesec, 2009).

#### **3.1 RAZISKOVALNI INSTRUMENTI IN VIRI PODATKOV**

Merski instrument, ki sem ga uporabila, je vprašalnik, metoda zbiranja podatkov pa je delno strukturiran intervju. Vprašanja sem sama pripravila vnaprej, po potrebi pa sem med samim pogovorom sogovornikom postavila tudi dodatna vprašanja, ki so se nanašala na področje raziskovanja. Vse razen dveh intervjujev sem izvedla neposredno s sogovorniki. Dva intervjuja sem opravila tako, da sem udeležencema raziskave na njuno željo vprašanja poslala vnaprej in sta nanje sama odgovorila ter mi posredovala odgovore. Intervjuje, ki sem jih izvedla neposredno, sem s predhodno privolitvijo posnela z mobilnim telefonom, tako da sem se med intervjujem lahko povsem posvetila sogovornikom. Vprašanja, ki sem jih pripravila sogovornikom, so na voljo v prilogi št. 1.

#### **3.2 POPULACIJA IN VZORČENJE**

Populacijo predstavljajo stari starši z izkušnjo ločitve ali razveze svojih otrok. Vzorec je priložnostni in neslučajnostni, ker sem intervjuje izvedla z osebami, ki sem jih po metodi snežne kepe pridobila preko svoje socialne mreže. V raziskavi vzorec predstavlja 7 oseb, tj. starih staršev starih med 53 in 83 let z izkušnjo razveze ali ločitve svojih otrok. Vzorec je zajemal 3 osebe moškega spola in 4 osebe ženskega spola. Intervjuvancem sem v spodnji tabeli pripisala črke od A do G (brez črke Č), ki sem jih uporabila pri kasnejši analizi.

**Tabela 1 : Tabela udeležencev raziskave**

| INTERVJUVANEC | SPOL | STAROST |
|---------------|------|---------|
| A             | Ž    | 83      |
| B             | M    | 63      |
| C             | Ž    | 63      |
| D             | M    | 56      |
| E             | Ž    | 53      |
| F             | Ž    | 63      |
| G             | M    | 69      |

### **3.3 ZBIRANJE PODATKOV**

Podatke sem zbirala s pomočjo delno strukturiranega intervjuja v času od 7. do 26. aprila 2018. Pred izvedbo sem se na intervju pripravila, s seboj pa sem imela vnaprej pripravljena vprašanja, ki so bila odprtega tipa. Pogovor sem vodila v smeri vprašanj, ki sem jih vnaprej pripravila. Pogovore sem posnela s predhodno privolitvijo udeležencev. Imela sem veliko težav s pridobitvijo takega števila udeležencev, saj je izkušnja ločitve ali razveze otrok za stare starše pogosto precej neprijetna, hkrati pa osebno ne poznam veliko ljudi s to izkušnjo. Tako sem s pomočjo svoje socialne mreže pridobila nekaj udeležencev, ki so bili z mano pripravljeni deliti svoje poglede in doživljanja ob ločitvi ali razvezi svojih otrok. Intervjuji so povprečno trajali od petnajst do štirideset minut.

### **3.4 OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV**

Ko sem posamezne intervjuje posnela, sem jih po zvočnem zapisu zapisala na računalnik. Dobesedne zapise sem smiselno uredila, določila sem izjave oziroma enote kodiranja, ki sem jih zapisala v tabelo in jih označila s črkami A–G (brez črke Č). Sledilo je odprto kodiranje, pri katerem sem enotam kodiranja pripisala pojme, pojmom določila kategorijo, nekaterim tudi nadkategorijo in temo. Sledilo je osno kodiranje, pri katerem sem znotraj določene teme razvrstila nadkategorije in kategorije. Kategorijam sem pripisala pojme z oznakami izjave.

Spodaj navajam primer odprtega in primer osnega kodiranja. V prilogi št. 2 prilagam odprto kodiranje vprašalnikov. Osno kodiranje je na voljo v prilogi št. 3. Prepise intervjujev pa hranim v osebni arhivu.

**Tabela 2 : Primer odprtega kodiranja**

|     |                                    |                             |                                   |                                 |                                         |
|-----|------------------------------------|-----------------------------|-----------------------------------|---------------------------------|-----------------------------------------|
| A14 | Otrokom sem takrat skuhala.        | Kuhanje.                    | Pomoč staršem pri skrbi za vnuke. | Podpora in pomoč otrokom        | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| A15 | S stiki sem zadovoljna tudi danes. | Zadovoljna s stiki.         | Zadovoljstvo s stiki              | Stiki z vnuki                   | Spremembe                               |
| A16 | ...imamo prijateljski odnos ...    | Prijateljski odnos z vnuki. | Spremembe v odnosih z vnuki       | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe                               |
| A17 | Med nami ni sovraštva.             | Dober odnos z vnuki.        | Spremembe v odnosih z vnuk        | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe                               |

Primer osnega kodiranja:

SPREMEMBE V MEDSEBOJNIH ODNOSIH:

SPREMEMBE V ODNOSIH Z VNUKI

- o Prijateljski odnos z vnuki (A16).
- o Dober odnos z vnuki (A17).
- o Brez velikih sprememb (A18).
- o Razumevanje, tolažba vnukov (A19).
- o Medsebojno razumevanje (A20).
- o Vidnih sprememb v odnosih z vnuki ni bilo (A21).
- o Večja pazljivost (A22).
- o Vnuki so bili bolj povezani s sorodniki svoje mame (B23).
- o Večje spremembe, če bi prej živeli skupaj (B24, B25).
- o Mučni odnosi (B26).
- o Vnuki žalostni zaradi ločitve (B27).
- o Odnos je ostal zelo podoben (B85).

## **4 REZULTATI**

V tem poglavju predstavljam rezultate opravljene raziskave. Rezultati so ločeni po temah in po nadkategorijah in kasneje po kategorijah glede na analizo rezultatov. V oklepajih sem nekatere trditve podkrepila z izjavo udeležencev, to izjavo pa označila z navedkom ter ležečo pisavo in oznako izjave.

### **4.1 SPREMEMBE PO LOČITVI ALI RAZVEZI**

#### **4.1.1 SPREMEMBE V ŽIVLJENJU**

Ko sem sogovornike spraševala, kako se je njihovo življenje po razvezi ali ločitvi otrok spremenilo, sem ugotovila, da je za večino to pomenilo veliko spremembo (*»Življenje se je zelo spremenilo.«* A1). Spremembe v življenju so se kazale kot spremembe življenjskih načrtov (*»Večina načrtov se je podrla /.../«* D2), psihična in fizična obremenjenost (*»Psihične in fizične obremenitve /.../«* E1), manj časa zase (*»Veliko manj časa lahko posvetim sebi.«* E5). Pri dveh intervjuvanih osebah pa ločitev ali razveza otroka ni pomenila velikih sprememb (*»/.../ v življenju nama to ni prineslo velikih sprememb.«* B2), razlog pa naj bi bilo ločeno bivanje vnukov in starih staršev že prej (*»Verjetno zaradi tega, ker nismo skupaj živeli.«* B3).

#### **4.1.2 NEGATIVNA ČUSTVA**

Sogovorniki so izpostavili, da so spremembe po ločitvi ali razvezi njihovih otrok spremljala večinoma negativna čustva, kot je razočaranje (*»/.../ bila sem razočarana, ker je pustil družino.«* A24), žalost (*»Žalost, zelo velik stres.«* D42), negotovost (*»/.../ sprašuješ se zakaj.«* G3), dvomi (*»Vedno se najde kakšen dvom.«* F3).

#### **4.1.3 STIKI Z VNUKI**

##### **4.1.3.1 POGOSTOST STIKOV**

Razveza ali ločitev je pri večini sogovornikov vplivala na pogostost njihovih stikov z vnuki. V enem primeru je to pomenilo, da so bili stiki manj pogosti (*»Nismo bili več toliko*

v stiku.« A3), pri ostalih pa je bilo stikov z vnuki po razvezi ali ločitvi več (*»Sedaj sva več z njimi /.../«* D6). En udeleženec raziskave pa je povedal, da se stiki z vnuki po ločitvi ali razvezi niso bistveno spremenili (*»/.../ skoraj nič niso spremenili.«* G4).

Zanimivo se mi zdi, da sta dva vprašana izpostavila, da so bili stiki z vnuki tik po ločitvi ali razvezi bolj pogosti, kot so sedaj (*»Od začetka je bilo morda več srečanj /.../«* B4); *»/.../ smo se večkrat videli kot zdaj.«* C10).

#### **4.1.3.2 UREJENOST STIKOV**

Stari starši v nobenem primeru za stike z vnuki niso bili dogovorjeni vnaprej, ampak so se dogovarjali in prilagajali sproti. Stiki z vnuki so bili odvisni od priložnosti (*»/.../ kot pač nanese, tako je.«* B8), volje staršev (*»Kot čutijo naši otroci potrebe, tako se vidimo in vzdržujemo stike.«* B10), dogovora z nekdanjo snaho (*»Ona me je vprašala, če bi jo lahko doma »nadomeščala,« če je kam šla za dlje časa.«* A13), potreb (*»/.../ prilagajam se potrebam.«* E9), želje vnukov po stiku (*»/.../ ko želijo, pridejo.«* C8) ter zavedanja ločenih ali razvezanih partnerjev, torej njihovih otrok ali zetov/snah, da so stiki s starimi starši dobri (*»/.../ da je za vnuke dobro, če imajo stike s starimi starši.«* F11).

#### **4.1.3.3 ZADOVOLJSTVO S STIKI**

Vsi stari starši so s stiki z vnuki po razvezi ali ločitvi njihovih otrok zadovoljni. En sogovornik je ob tem poudaril, da mu stiki z vnuki zaradi pomoči vnukom pomenijo občasno preobremenjenost (*»Mislim, da sem zaradi pogostosti stikov oziroma pomoči pri otrocih včasih preobremenjena.«* E12). Ob tem naj še zapišem, da je eden od sogovornikov poudaril, da je zadovoljen tudi z medsebojnim razumevanjem z ločeno družino, torej s svojim otrokom in otrokovim nekdanjim partnerjem (*»/.../ kregali se nismo.«* A10).

#### **4.1.4 SPREMEMBE V MEDSEBOJNIH ODNOSIH**

##### **4.1.4.1 SPREMEMBE V ODNOSIH Z VNUKI**

Večina vprašanih meni, da velikih sprememb v odnosu z vnukom po ločitvi ali razvezi ni bilo (*»Odnosi se niso ne vem kako spremenili.«* A18; *»Odnosi se niso spremenili /.../«* D15). Z vnuki je bil odnos še naprej prijateljski in dober (*»/.../ imamo prijateljski odnos*



/.../.« A16). Dva izmed vprašanih sta vnuke tolažila, saj so bili zaradi izkušnje ločitve ali razveze staršev žalostni (*»Otroke (vnuke) sem vedno razumela, ko so mi jokali na ramenih.«* A19; *»Mogoče sem jih bolj skušal potolažiti.«* B87). Eden od vprašanih meni, da se je odnos z vnukoma izboljšal, saj sta bolj vesela in zadovoljna (*».../ sta vesela, zadovoljna bolj kot prej.«* E15), v tem primeru je torej ločitev pozitivno vplivala na njihov odnos. Spremembo v odnosu pa so pri enem izmed vprašanih pomenila večkratna snidenja, s katerimi je bil vprašani zadovoljen (*»Najprej smo se večkrat videli.«* F14). Nihče ni izpostavil, da bi si želel, da bi bilo kaj drugače, saj tudi večjih sprememb v odnosih niso zaznali.

#### **4.1.4.2 SPREMEMBE V ODNOSIH Z OTROKI**

Pri več kot polovici vprašanih so imeli stari starši po ločitvi ali razvezi s svojim (ločenim, razvezanim) otrokom več stikov kot prej (*»S sinom smo se večkrat videli, ker je pri nas prespal.«*). Dva sogovornika imata izkušnjo bolj poglobljenega in odkritega odnosa s svojim otrokom kot pred njegovo ločitvijo ali razvezo (*»Veliko več je poglobljenih pogovorov.«* E20; *».../ bolj sem vpet v njeno življenje.«* D19). Pri treh vprašanih pa (večjih) sprememb v odnosu ni bilo (*»Drugje sprememb ni bilo.«* G13).

#### **4.1.4.3 SPREMEMBE V ODNOSIH Z NEKDANJO SNAHO/NEKDANJIM ZETOM**

Z nekdanjo snaho ali nekdanjim zetom je le eden izmed vprašanih obdržal in ohranil dober odnos. Pri nekaterih starih starših sprva v odnosu z nekdanjo snaho ali nekdanjim zetom ni bilo zaznati težav, saj so se dobro razumeli. Sčasoma pa je bilo med njimi manj razumevanja, prav tako pa je bilo tudi manj medsebojnih stikov kot pred ločitvijo ali razvezo (*».../ ko je dobil novo sopotnico, so se ohladili .../.«* G11). Pri nekaterih je bilo ravno obratno, sprva so bili odnosi boljši, kasneje slabši, sedaj pa so se odnosi uredili in bi, če bi prišlo do srečanja, med seboj lahko prijazno komunicirali (*».../ če pride do potrebe, da komuniciramo, ne vidimo nobenega razloga, da bi se grdo gledali.«* B31). Le dva sta doživela popolno spremembo odnosov z nekdanjim zakoncem otroka oziroma celo popolno prekinitev stikov. Na spremembo odnosov so se sogovorniki prilagodili (*»S tem sem bila zadovoljna.«* A32; *»Ampak tudi to spoštujem in se ne obremenjujem preveč.«* F20).

#### 4.1.4.4 SPREMEMBE V ODNOSIH Z DRUGIMI SORODNIKI

Pri vprašanju o spremembah v odnosu z drugimi sorodniki je drugače, saj je večina vprašanih (razen dveh) z ostalimi sorodniki ohranila dober odnos (*»Jaz sem z vsemi sorodniki ostala v dobrem stiku /.../«* A26; *»Tudi z njenimi starši sva v normalnih odnosih.«* B33). Večjih sprememb niso zaznali (*»/.../ pretiranih sprememb ni bilo.«* F21), razen pri dveh vprašanih, kjer so se stiki prekinili (*»(Z drugimi sorodniki po njegovi strani tudi ni več stikov.«* D26). S prekinitvijo stikov sogovornika nista zadovoljna. Želela bi, da bi stike ohranili in da bi bili bolj vključeni v življenje vnukov ter še naprej ostali prijatelji (*»/.../ in da bi kljub ločitvi ostali prijatelji.«* E28).

#### 4.1.5 SPREMEMBE DRUŽINSKIH OBIČAJEV

V raziskavi sem želela izvedeti, ali so se po razvezi ali ločitvi spremenili tudi družinski običaji. Dva sogovornika sta poročala, da se ti niso spremenili (*»Družinski običaji so ostali na ravni kot pred ločitvijo.«* G14), ostali pa so spremembe zaznali. Te so se pri sogovornikih kazale na različne načine. Pri enem je sprememba družinskih običajev pomenila manj druženja ob praznikih (*»/.../ včasih so za praznike prišli, potem pa več ne.«* A34). S to spremembo vprašani ni bil zadovoljen, saj bi si želel večkratna snidenja, tako kot pred ločitvijo ali razvezo otrok (*»Seveda bi si želela, da bi večkrat prišli /.../«* A37). En sogovornik je povedal, da so bili družinski običaji spremenjeni, tako da so se praznovanja sčasoma potekala brez starih staršev očeta ločenih ali razvezanih otrok (*»Potem pri vnukinji pa nisva bila več povabljeni na obhajilo.«* B39). Eden od sogovornikov je poudaril, da so bila praznovanja rojstnih dni vnukov včasih pogostejša (*»Včasih, ko sta vnuka bila mlajša, smo večkrat praznovali rojstne dneve /.../«* C26), vendar je to povezoval s starostjo vnukov in ne z ločitvijo ali razvezo njegovih otrok. Drug sogovornik je povedal, da so se družinski običaji spremenili na bolje, saj prej niso imeli priložnosti, da bi se družili v taki meri kot sedaj (*»Prej smo želeli biti skupaj, pa nismo mogli biti, sedaj pa smo lahko /.../«* D34). Isti sogovornik je tudi poudaril, da so odnosi med družinskimi člani sedaj bolj pristni kot prej. Pri enem izmed vprašanih sprememba običajev pomeni več skupnih kosil (*»Večkratno skupno kosilo z vnuki kot prej /.../«* E30). Dva sogovornika pa sta poudarila, da sprememba običajev posledično pomeni tudi več prilagajanja (*»/.../ svoje življenje prilagajam vnukom in hčeri.«* (E31).

#### 4.1.6 VLOGA STARIH STARŠEV

Vlogo starih staršev danes večina sogovornikov povezuje z ljubeznijo (*»Vnuke in pravnuke imam še vedno zelo rada /.../«* A40; *»/.../ neizmerno jih imam rada.«* C33) in pripravljenostjo na različne oblike pomoči (*»Če sin želi vnuke k nam pripeljati, pokliče, radi jih sprejmemo.«* B47; *»/.../ pomagam tudi pri skrbi in vzgoji.«* D37). Eden izmed starih staršev je poudaril, da želi biti vnukom dober zgled (*»Skušam jih vzgajati, tako da bi imela pri meni dober zgled /.../«* E35), drugi pa pravi, da vnukom stoji ob strani (*»/.../ vnukom stojiva ob strani.«* G15). En sogovornik je izpostavil, da sebe sicer vidi kot dobrega starega starša, a meni, da se njegova vloga lahko še izboljša (*»Vedno se lahko še kaj spremeni na bolje.«* F26).

#### 4.2 SOOČANJE

##### 4.2.1 TEŽKO SOOČANJE Z LOČITVIJO ALI RAZVEZO OTROK

Za vse sogovornike je bila ločitev ali razveza njihovih otrok težka izkušnja, povezana z neprijetnimi občutki. Stari starši so ob razvezi ali ločitvi otrok občutili žalost (*»Težko, težko sem se sprijaznila /.../«* A46), razočaranje (*»To je bilo eno veliko razočaranje.«* C35) in negotovosti (*»Občutki negotovosti.«* E41). Poleg tega pa so ločitev ali razvezo svojih otrok občutili tudi kot bolečino (*»/.../ to je vsekakor boleče in stresno.«* B73), psihični napor (*»/.../ veliko je psihičnega trpljenja.«* G17) in stres (*»Žalost, zelo velik stres.«* D40). Eden izmed sogovornikov se je tudi spraševal, zakaj je imel ravno njegov otrok izkušnjo razveze ali ločitve (*»Pa ravno moj otrok.«* F29). V enem primeru so se staremu staršu pojavljale tudi skrbi, kako se bo vse skupaj razpletlo in kaj vse bo ta sprememba prinesla s sabo (*»Skrbelo me je tudi, kaj vse se bo zaradi tega spremenilo.«* E40).

##### 4.2.2 POSKUS PREPREČITVE LOČITVE ALI RAZVEZE

Nekateri sogovorniki so želeli vplivati na svoje otroke z namenom, da do ločitve ne bi prišlo. Želeli so ohraniti razmerje (*»/.../ vedno sem sinu govorila, naj ne zapusti svoje družine.«* A47; *»S partnerjem sva stremela k temu, da se pobotata /.../«* C36), ohraniti družino (*»Sem rekla, samo to ne, prosim vas /.../«* A50). Razlog je bil pri vseh največja

korist vnukov, za katere bi bilo po mnenju sogovornikov najbolje, da starša ostaneta skupaj (*»/.../ Zaradi tega nekaj poskusiš vplivati, da bi se vse uredilo, da bi veza ostala, čeprav je to zelo težko verjetno.«* B52).

### **4.2.3 OBLIKA POMOČI STARIM STARŠEM PO RAZVEZI ALI LOČITVI**

#### **4.2.3.1 NEFORMALNI POGOVOR**

Neformalni pogovor je bila pri vseh vprašanih oblika pomoči in podpore, ki so jo prejeli stari starši. Stari starši so se o boleči izkušnji pogovarjali z osebami, ki jim zaupajo, pri nekaterih so bili to prijatelji (*»Dobila sem jo pri dolgoletni prijateljici.«* F36), sosedje (*»Največkrat sem se pogovarjala s sosedi.«* C54), pri večini pa je bila to družina (*»Tudi s hčerko sem se takrat veliko pogovarjala.«* A64; *»Neformalno v krogu družine.«* E55). Vsi so bili z neformalno pomočjo zadovoljni in jim je bila dovolj.

#### **4.2.3.2 DRUGE OBLIKE POMOČI**

Z izjemo enega vprašanega nihče ni izpostavil, da bi si želel formalno obliko pomoči (*»Druge formalne pomoči ne bi rabila /.../.«* C55), niti je nihče ni prejel. Le eden izmed vprašanih je izpostavil, da bi si jo želel (*»Jaz, če bi mi kdo znal povedati, kakšne pravice imam, in če bi vedela, koga naj vprašam, bi tudi kaj vprašala.«* E60).

### **4.2.4 POSLEDICE LOČITVE ALI RAZVEZE**

#### **4.2.4.1 POZITIVNE POSLEDICE**

Pri vprašanju o pozitivnih posledicah, ki jih je prinesla ločitev ali razveza, sta le dva izmed vprašanih mnenja, da je bila ločitev ali razveza pozitivna, saj je po njej otrok samostojnejši (*»Da hči lahko misli s svojo glavo /.../.«* D49), drugemu pa je ločitev ali razveza omogočila več stikov z otrokom in vnuki (*»Več se lahko družim z vnuki in hčerko.«* E50). Ostali so pozitivne posledice videli v tem, da je nadaljevanje partnerstva nesmiselno, če med partnerjema ni medsebojnega razumevanja (*»Če niso mogli živeti lepo in mirno, je bolje, da se razideš.«* F32). V tem primeru je ločitev ali razveza primerna (*»/.../ in ne znata rešiti*

*svojih težav, je bolje, da se razideta.*« G22), saj lahko pomeni tudi manj stresno nadaljnje življenje (*»Dejstvo je, da se je življenje nadaljevalo manj stresno.*« B67).

#### **4.2.4.2 NEGATIVNE POSLEDICE**

Vsi sogovorniki so omenjali negativne posledice ločitve ali razveze. Več kot polovica sogovornikov je poudarila negativne posledice, ki jih lahko ločitev ali razveza pusti na vnukih (*»Mislim, da pri vsaki razvezi najbolj trpijo otroci.*« F34). Kot negativne posledice so navajali, da je njihov otrok zapustil družino (*»Zame je bila negativna ta, da je moj sin pustil družino.*« A59), negativen vpliv, ki ga je razveza ali ločitev pustila na otroku (*»Veliko živcev je hči zaradi tega izgubila.*« D53) in spremembo načrtov (*»Nekateri načrti so se mi podrli.*« E52).

### **4.3 ODNOSI PRED LOČITVIJO ALI RAZVEZO**

#### **4.3.1 ODNOSI S SNAHO/ZETOM PRED LOČITVIJO ALI RAZVEZO**

Nekateri so imeli pred razvezo ali ločitvijo s svojim zetom ali snaho dobre odnose (*»S snaho sem se prej dobro razumela /../.*« A53; *»Tudi zeta sem vzljubila, da mi je bil kot sin.*« F31), ostali pa so imeli izkušnjo nepristnih stikov (*»/.../ ki pa se mi niso zdeli pristni.*« E45), nesprejemljivega vedenja (*»/.../ meni njeno obnašanje ni bilo všeč.*« B56) in nenehnih sprememb v vedenju (*»/.../ včasih pa ni vedela, ali bi se z nami pogovarjala ali ne.*« C40). Nihče pa ni izpostavil, da bi se s snaho ali zetom pred razvezo ali ločitvijo prepirali (*»Kregali se nismo.*« C41).

#### **4.3.2 ODNOSI Z OTROKOM PRED LOČITVIJO ALI RAZVEZO**

Dobre odnose z otrokom pred razvezo ali ločitvijo je imelo pet vprašanih (*»Odnosi so bili zelo dobri.*« G19). Dva sogovornika sta poudarila, da so bili pred ločitvijo ali razvezo stiki z otroki pogostejši (*»/.../ je včasih sam kdaj pripeljal otroke k nama. Sedaj pa ne več.*« C44). Ostala sogovornika sta imela izkušnjo slabšega in manj poglobljenega odnosa z otrokom pred razvezo ali ločitvijo (*»Vedela sem, da ima težave, ampak se mi ni nikoli odprla.*« E43).

### 4.3.3 ODNOSI Z VNUKI PRED LOČITVIJO ALI RAZVEZO

Nihče izmed vprašanih ni izpostavil, da bi imel z vnuki pred razvezo ali ločitvijo slab odnos. Odnosi so bili za večino vprašanih dobri (*»Odnosi so bili zelo dobri.«* G19) in ljubeči (*»Odnosi z vnuki so bili ljubeči.«* C43). Pred ločitvijo ali razvezo pa je bila ena oseba manj soudeležena pri skrbi za vnuke (*»Sedaj imam več besede pri vnukih kot prej.«* D45), druga pa je poudarila, da je imela v odnosu z vnuki občutek nezaželenosti in odrinjenosti (*»/.../ saj sem se počutila odrinjeno in nezaželeno.«* E48).

## 4.4 OBLIKE POMOČI IN PODPORE STARIH STARŠEV

### 4.4.1 PODPORA IN POMOČ OTROKOM

Podporo in pomoč otrokom po ločitvi ali razvezi so nudili vsi sogovorniki, vendar v različnih oblikah. Trije so nudili pomoč pri rešitvi stanovanjskega problema (*»Sin se je za nekaj časa preselil k meni /.../«* A23; *»/.../ pa tudi če rabi pomoč pri hiši.«* D66; *»Če je kaj potreboval pri stanovanju, sva mu pomagala in naredila.«* C58). Vsi razen enega sogovornika so svojemu otroku nudili psihično oporo s pogovorom (*»/.../ in se z njim pogovarjala.«* C59), svojega otroka so poslušali (*»Smo jo mirili in poslušali /.../«* D61), mu dajali nasvete (*»Dajanje nasvetov iz svojih življenjskih izkušenj.«* E64), nudili zanesljivost (*»/.../ in da se nanje lahko zanese.«* F40), čustveno pomoč (*»Čustveno.«* E62) in oporo (*»Otrok je takrat potreboval naju.«* G27). Trije sogovorniki so svojim otrokom nudili tudi nekaj finančne pomoči. Večina starih staršev je na različne načine pomagala svojim otrokom pri skrbi za vnuke, tako da so jim kuhali (*»Otrokom sem takrat skuhala.«* A14), pospravljali (*»/.../ in pospravil.«* A81), pomagali pri šolskih obveznostih (*»/.../ šolskih obveznostih.«* E66), jim pomagali pri prilagajanju (*»Prilagajanje potrebam.«* E63), pri vzgoji (*»Pomagala sem delno pri vzgoji /.../«* E65).

### 4.4.2 PODPORA IN POMOČ VNUKOM

Podporo in pomoč vnukom s strani starih staršev sem razdelila na tri oblike. Psihična opora kot prva oblika pomoči je bila najpogostejša, saj so jo svojim vnukom nudili skoraj vsi vprašani, in sicer skozi pogovor (*»Z vnuki sem se veliko pogovarjala /.../«* A70;), nudili so

jim oporo (*»Stala sva jim ob strani.«* B75), poskušali so jim pojasniti, kaj se je zgodilo (*»Počasi jim poskušaš razložiti na njim primeren način.«* F42), razložiti situacijo na njim razumljiv način (*»/.../ na razumen način.«* G31). Druga oblika pomoči je bila skrb za vnuke, ki je vključevala tako pripravljenost na pomoč (*»Vsak trenutek sem bila pripravljena pomagat vnukom.«* A76), dobrobit vnukov (*»Midva sva samo gledala na to, da vnuki ostanejo dobro.«* B51), igranje z vnuki (*»Bolj sva jih zamotila npr. z igro /.../.«* C61), redno obiskovanje (*»Vnuke smo kar nekaj časa imeli pri nas.«* F41), preživljanje skupnega časa (*»Vnuki so bili kar nekaj časa pri nas.«* G29). Tretja oblika pomoči je finančna pomoč, ki sta jo neposredno vnukom nudila dva stara starša (*»/.../ tudi kupila sem jim tisto, kar sem lahko /.../.«* A71).

#### **4.5 DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA ODNOS STAREGA STARŠA DO VNUKOV PO LOČITVI ALI RAZVEZI**

Med dejavniki, ki naj bi vplivali na odnos starega starša do vnukov po ločitvi ali razvezi otrok je najpogostejši medsebojno razumevanje, ki ga je poudarilo šest vprašanih (*»To da smo se razumeli /.../.«* A90). Tudi prizadevanje, da bi bilo vnukom čim bolje, je bil pogosto naveden dejavnik, navedlo ga je kar pet sogovornikov (*»Vedno sem se zelo trudila za njih na vse načine.«* A92). Stari starši so v življenju vnukov zelo pomembni in imajo v njihovem vsakdanu pomembno vlogo (*»/.../ in da se jim pove, da imajo stari starši tudi pomembno vlogo.«* D83), vnukom dajejo občutek varnosti (*»Če se otroka čutita varno, rada prideta.«* E78), dobro vplivajo nanje (*»Tudi, da dobro vplivaš na vnuke.«* F54), pomagajo pri pripravi na življenje (*»Le tako lahko vplivaš na vnuke in jih nekako pripraviš na življenje /.../.«* G41), ki se po razvezi ali ločitvi za vnuke precej spremeni. Trije vprašani so poudarili, da je pomembno tudi, kateremu od staršev je bil otrok zaupan v varstvo in vzgojo (*»Če moj otrok ne bi imel stikov s svojimi otroki, se seveda verjetno ne bi mogli videti.«* D79). Enako število vprašanih je kot dejavnik navedlo odnos, ki so ga imeli že prej (*»/.../ ali te imajo radi /.../.«* D86). Razdaljo med vnuki in starimi starši sta kot dejavnik vpliva na odnos navedla dva vprašana (*»Bili smo blizu doma /.../, zato smo se mogoče lahko večkrat videli.«* A93; *»Če bi bili dlje doma, bi se verjetno manjkrat videli.«* C77). Eden je kot dejavnik vpliva navedel tudi pogostost stikov (*»/.../ in tudi srečanja z njimi.«* G39), eden pa možnost stikov (*»/.../ možnost za stike.«* E75).



## 4.6 PRAVNA UREDITEV

### 4.6.1 MNENJE SOGOVORNIKOV O PRAVNI UREDITVI

V večini vsi vprašani menijo, da slovenska zakonodaja ne upošteva dovolj starih staršev (*»/.../ so pri nas premalo upoštevani.«* C67). Glede na pomembnost starih staršev v življenju vnukov bi jih morala zakonodaja bolj upoštevati (*»/.../ da bi bili bolj upoštevani pri nas.«* G33) upoštevati bi morala tudi, da je v večini vnuk zelo navezan na stare starše (*»Otroci se na stare starše navežejo /.../«* C65). Zaradi nezadostnega upoštevanja starih staršev lahko prav oni najbolj trpijo (*»/.../ je verjetno zelo hudo /.../«* F47), hkrati so po mnenju enega vprašanega stari starši nezadostno seznanjeni (*»Tudi če je kje kaj zapisano, si popolnoma neinformiran o tem.«* E70).

### 4.6.2 PREDLOGI STARIH STARŠEV O PRAVNI UREDITVI

Vsi anketirani stari starši so si želeli, da bi jih pri stikih z vnuki po ločitvi ali razvezi otrok bolj upoštevali (*»/.../ da bi morali stare starše bolj upoštevati.«* B81), da bi bili stiki v zakonodaji natančneje opredeljeni (*»/.../ da bi bilo bolj natančno navedeno, da imajo pravico do stikov /.../«* A84; *»To bi moralo biti napisano v kakšnem primeru in točno navedeni pogoji za to.«* E73), menijo, da bi morali pravice starih staršev natančneje opredeliti (*»So kakšni primeri, da nimajo urejeno in jih to moti, bi mogoče za kakšne stare starše tudi bilo dobro, da bi bilo nekje opredeljeno, kakšne pravice imajo.«* B79; *»Predlagala bi, da se natančno napiše, kdaj in kako imajo stari starši pravico do stikov z vnuki /.../«* C68) in pri tem upoštevati navezanost vnukov na stare starše (*»Že tako je za otroka težko, ko nima obeh staršev, sploh če npr. so živeli skupaj z babico in dedkom in so sploh navezani na njih, včasih še celo bolj kot na svoje starše.«* B80). Ob tem pa so posebej poudarili vnukovo korist, ki naj bo najvišje upoštevana pri določanju stikov (*»/.../ seveda, če je to OK za otroka /.../«* C69). Predlog enega sogovornika pa je bil, da bi natančneje določili stike, če bi kateri od staršev stikom s starim staršem nasprotoval (*»S tem sicer nimam izkušenj, ampak ker so pomembni, bi bilo treba natančneje določiti stike, če jih starš ne dovoli.«* G34).



#### **4.7 PRISPEVEK IN OMEJITVE RAZISKAVE**

Raziskava mojega diplomskega dela bo pomembno prispevala k raziskovanju in definiranju posledic, ki jih ima ločitev ali razveza otrok na stare starše, kar doslej še ni bila pogosta tema izvedenih raziskav. S svojo raziskavo sem ugotovila, kako posledice ločitve ali razveze vplivajo na življenje starih staršev in kako se stari starši s tem soočajo. Hkrati sem tudi ugotovila, kako se stari starši soočajo z ločitvijo ali razvezo otrok in ali so bile za njih spremembe, ki jih je situacija, v kateri so se znašli, sprejemljive oziroma kaj bi bil za njih želeni izid. Prednost raziskave vidim v tem, da sem večino intervjujev opravila z osebami, ki sem jih poznala že prej, kar je pripomoglo k temu, da so mi sogovorniki omogočili bolj poglobljen vpogled v obravnavno tematiko.

Raziskavo sem opravila s sedmimi starimi starši, ki so imeli izkušnjo ločitve ali razveze svojih otrok. Omejitev raziskave vidim v vzorcu, ki sem ga uporabila, saj ne morem sklepati, da ugotovitve, do katerih sem prišla, veljajo za celotno populacijo. Poskušala sem najti več sogovornikov, a je bila tema za stare starše preveč občutljiva, zato nekateri niso bili pripravljeni spregovoriti. Vsi sogovorniki so imeli podobno negativno izkušnjo ločitve ali razveze svojih otrok in so se spremembam, ki jih je ta prinesla, prilagodili. Tudi zaradi tega ugotovitev ne morem posplošiti na celotno populacijo, saj med mojimi sogovorniki ni bilo nobenega, za katerega bi ločitev ali razveza otrok pomenila intenzivnejšo spremembo v življenju (kot je npr. popolna prekinitev stikov z vnuki) in bi ta sprememba lahko pomembno vplivala na potek življenja starega starša.

Za večino staršev je ločitev ali razveza njihovih otrok stresen in boleč dogodek, povezan z občutki žalosti, bolečine in razočaranja. Položaj, v katerem so se znašli, je v njihovo življenje prinesel spremembe na različnih področjih. Spremenili so se tako stiki z vnuki, z njihovimi otroki kot tudi nekateri družinski običaji in medsebojni odnosi. Zaradi težkega soočanja z ločitvijo ali razvezo otrok je večina starih staršev uteho in pomoč iskala v pogovoru z zaupniki. Zaradi spremenjene in reorganizirane družine njihovih otrok so otroci večkrat potrebovali pomoč svojih staršev tako v vsakdanjem življenju kot tudi pri skrbi za vnuke. Kljub temu da so stari starši pomembni člani razširjene družine, pa v slovenski pravni ureditvi niso zadostno upoštevani. Rezultati moje raziskave se v veliki meri skladajo s teorijo na tem področju, ki je sicer pri nas še precej neraziskana, lahko pa ugotovim vzporednice z nekaterimi raziskavami, ki so bile o tej temi že narejene. Ugotovitve se nanašajo le na vzorec, uporabljen v raziskavi. Razpravo izvajam glede na zaporedje zastavljenih raziskovalnih vprašanj.

### **Kakšne spremembe prinese v življenje starih staršev ločitev ali razveza njihovih otrok?**

Ena izmed pomembnejših sprememb v življenju starih staršev po ločitvi ali razvezi otrok je njihov odnos in stiki z vnuki. V večini primerov se je izkazalo, da so se stiki z vnuki spremenili, s tem da so v nekaterih primerih ti bili bolj, v nekaterih pa manj pogosti. Stiki z vnuki so bili dogovorjeni sproti in odvisni od priložnosti ter dovoljenja staršev, kakor tudi od potreb staršev po varstvu. Za stike z vnuki so se torej stari starši dogovarjali s starši otrok, ki imajo pri vzdrževanju stikov pomembno vlogo (Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009). Medsebojni odnosi z vnuki se po ločitvi ali razvezi bistveno niso spreminjali, odnos je ostal dober in prijateljski. Tu lahko ugotovim vzporednico z raziskavo, ki je ugotovila, da je odnos vnuka in starega starša po ločitvi ali razvezi otrok odvisen predvsem od razmerij, ki so se izoblikovala že prej (Douglas in Ferguson v Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009, str. 26-31). Kot spremembe v odnosu z otroki po drugi strani stari starši navajajo poglobljen odnos z večkratnimi snidenji kot pred ločitvijo ali razvezo. Podobno kot so ugotovili tudi drugi avtorji (Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009; Drew in Smith, 1999; Matthews in Sprey v Myers in Perrin, 1993, str. 64; Jappens in Van Bavel, 2016, str. 20), je bila raven razumevanja staršev in otrok pred njihovo ločitvijo ali razvezo nižja kot kasneje,

a vseeno ne pretirano drugačna, saj na odnos po ločitvi ali razvezi bistveno vpliva odnos, ki so ga imeli pred tem. Na osnovi rezultatov lahko sklepam, da je medsebojni odnos med starimi starši in njihovimi otroki na začetku procesa ločitve ali razveze bolj poglobljen kot kasneje. Stari starši in njihovi otroci imajo v obdobju tik po ločitvi ali razvezi tudi več medsebojnih stikov in se dobro razumejo. Tudi avtorji Timonen, Doyle in O'Dwyer (2009, str. 10) so ugotovili, da se po ločitvi ali razvezi odnos med starim staršem in otrokom velikokrat poglobi. Ne le odnos z otroki, spremenil se je tudi odnos starih staršev z nekdanjim zakoncem otroka ter odnosi in stiki z drugimi sorodniki. Odnos z nekdanjim zakoncem ločenega ali razvezanega otroka s starim staršem večinoma ne ostane enak kot pred ločitvijo ali razvezo, ampak se sčasoma medsebojni odnosi prekinejo. Rezultati raziskave so pokazali, da so ravno nasprotno odnosi z drugimi sorodniki v večini primerov sicer bolj oddaljeni, ampak se ohranijo. Na podlagi rezultatov sem ugotovila tudi, da se spremembe odražajo tudi v družinskih običajih, saj se poleg reorganiziranja razvezane ali ločene družine spremenijo tudi poteki in dogodki v širšem pomenu besede, kar lahko pomeni manj snidenj in družinskih srečanj - lahko pa tudi več.

Stari starši svojo vlogo vidijo predvsem v izkazovanju ljubezni, pomoči, kot dober zgled in podpora vnukom. Rezultati nakazujejo, da so odnosi med njimi in vnuki dobri in da so, podobno kot ugotavlja raziskava, ki jo je izvedla Mlakarjeva (2015), vnuki za stare starše med najpomembnejšimi osebami v življenju. Njihova življenja so prepletena in stari starši so za vnuke učitelji ljubezni in naklonjenosti (Ramovš in Lipar, 2013, str. 48). Vloga starih staršev je, kot ugotavljam na podlagi rezultatov izvedene raziskave, zelo pomembna, saj stari starši vnukom nudijo zgled, varnost, toplino, podporo. Na ta način neposredno vplivajo na njihovo življenje (Gurtler, 2013, str. 6-7).

Dejavniki, ki vplivajo na odnos med vnukom in starim staršem po ločitvi ali razvezi, so različni. Mednje sodijo skrbništvo, odnos, ki so ga imeli že prej, pomoč, medsebojno razumevanje, prizadevanje, razdalja, starost, sposobnost starega starša, vloga starih staršev, stiki in starševstvo. Skrbništvo nad otroki je pomembno, saj naj bi starši tistega partnerja, ki dobi skrbništvo nad otroki, imeli boljši odnos s svojimi vnuki (Jaskowski in Dellasega v Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009, str. 27-28). Vendar samo to za dober odnos ni dovolj. Potrebna je ljubezen, povezanost, želja po stikih z vnuki, prizadevanje za dober odnos. Pomembno je tudi, kakšni odnosi so se med njimi stkali pred ločitvijo ali razvezo, če so bili stari starši že prej vpleteni v življenje vnuka, se to bolj verjetno nadaljuje tudi po

ločitvi ali razvezi (Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009; Drew in Smith, 1999; Matthews in Sprey v Myers in Perrin, 1993, str. 64; Jappens in Van Bavel, 2016, str. 20). Med dejavnike sodijo tudi razdalja oz. geografska bližina, starost starih staršev in vnukov (Jappens in Van Bavel, 2016). Vsekakor so stiki lahko pogostejši, če živita stari starš in vnuk blizu. Pomembno vpliva tudi starost obojih, saj vnuki v mlajših letih potrebujejo več skrbi in nege kot kasneje, nasprotno pa včasih stari starši zaradi starosti ne morejo več vnukom nuditi isto kot takrat, ko so bili mlajši.

### **Kako se stari starši soočajo z ločitvijo ali razvezo svojih otrok?**

Ločitev ali razveza je eden izmed bolj stresnih dogodkov (Dodič, 2016). Sprememba vlog, dosedanjega načina življenja za ločeno družino (ne)posredno vpliva tudi na stare starše in v njih spodbudi večinoma negativne emocionalne odzive (Matthews in Sprey v Myers in Perrin, 1993, str. 64), kot so občutki bolečine, razočaranj, psihični in fizični napor. Prisoten je tudi stres in skrbi, kako se bo končalo. Barth (v Timonen, Doyle in O'Dwyer 2009, str. 36) starim staršem svetuje, naj se soočijo z jezo in žalostjo, ki jo čutijo. Neformalni pogovor kot oblika pomoči starim staršem ob ločitvi ali razvezi otrok je bila najpogostejša in edina oblika pomoči, s katero so se stari starši soočili z jezo in žalostjo ter se na ta način pomirili in lažje prenesli položaj, v katerem so se znašli. Podobno kot ugotavlja McGhee (2015, str. 72), da je lahko staršem, ki se ločijo ali razvežejo, v veliko pomoč razširjena družina, tudi vprašani stari starši pomoč pri soočanju z ločitvijo ali razvezo otrok velikokrat poiščejo pri svoji družini. Udeleženci raziskave so pomoč poiskali v pogovoru z ljudmi, ki so jim zaupali.

Rezultati raziskave so pokazali, da so bile pozitivne posledice ločitve ali razveze izpostavljene kot bolj dolgoročni pogled na položaj, menijo torej, da je bolje za vse, da se partnerja razideta, če je med njima prisotno nerazumevanje. Negativne posledice ločitve so izpostavili vsi sogovorniki in se kažejo na različnih področjih življenja, večinoma so povezane s stresom (Graham idr. v Amato, 2014, str. 10). Najpogostejše izpostavljena negativna posledica je bil vpliv ločitve ali razveze na vnuke. Otroci ločenih staršev so zelo dovzetni za negativne posledice, ki jih na njih pusti ločitev ali razveza njihovih staršev (Andrejč, 2014).

## **Ali in kako stari starši nudijo podporo svojim otrokom in vnukom ob ločitvi ali razvezi?**

Stari starši so po razvezi ali ločitvi otrok pomemben steber pri zagotavljanju podpore in pomoči tako svojim otrokom kot tudi vnukom. Rezultati raziskave so pokazali, da so se situaciji prilagodili in se trudili pomagati obojim. Oblike pomoči in podpore se odražajo na različnih področjih, kot je pomoč pri stanovanju, psihična opora, finančna pomoč ter pomoč pri skrbi za vnuke. Podobno razdelitev pomoči in podpore otrokom po ločitvi ali razvezi navaja tudi raziskava Timonen, Doyle in O'Dwyer (v Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009, str. 10-11), ki doda med področja pomoči še pravo: pravni in ostali nasveti. Vsi tipi pomoči so med seboj prepleteni in meje med njimi niso jasno ločene. Najpogostejši obliki pomoči sta tako skrb za otroke, ki vključuje kuhanje, pomoč pri šolskih obveznostih, prilagajanje, pomoč pri vzgoji, kot tudi psihično podporo (večinoma s pogovorom). Prav omenjena tipa pomoči naj bi bila glede na irsko raziskavo (Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009, str. 10-11) v ospredju na začetku procesa razveze ali ločitve, se pa različni tipi pomoči s strani starih staršev nadaljujejo tudi kasneje.

Vsekakor se vloga starih staršev po ločitvi ali razvezi spremeni, tako imajo stari starši več možnosti za pomoč svojim vnukom (Matthews in Sprey v Myers in Perrin, 1993, str. 64). Glede na rezultate raziskave sem definirala tri različne oblike pomoči in podpore starih staršev, ki jih po ločitvi ali razvezi njihovih staršev nudijo vnukom. Najpogostejša je bila psihična opora v obliki pogovora. S pomočjo pogovora so se stari starši trudili razjasniti položaj in hkrati nuditi oporo. Podobno navajajo tudi avtorji (Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009, str. 29-30; Jappens in Van Bavel, 2016, str. 4), saj pravijo, da so stari starši za vnuke v kriznem obdobju lahko steber opore in s svojimi vnuki lahko v kriznem času svoj odnos poglobijo ter jim olajšajo stisko. Skrb za vnuke je druga oblika pomoči, ki vključuje pripravljenost za pomoč vnukom, igro z vnuki, redno obiskovanje in preživljanje skupnega časa. Najmanj pogosta oblika pomoči pa je bila neposredna finančna pomoč vnukom. Stari starši so lahko po razvezi ali ločitvi pomemben steber opore in lahko svojo vlogo v tem času okrepijo (Štadler, 2009).

Rezultati raziskave kažejo, da so se stari starši situaciji prilagodili in se trudili pomagati tako svojim otrokom kot tudi vnukom. Zaradi prilagajanja razmeram in pretirane pomoči lahko stari starši občutijo preobremenjenost in pretirano žrtvovanje zaradi pretirane

pomoči, kar lahko vodi v oblikovanje novih vlog, kar pa ima lahko za stare starše veliko negativnih učinkov, saj se lahko v svoji novi vlogi ne znajdejo najbolje (Kornhaber v Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009, str. 33).

### **Kakšen je želeni izid starih staršev glede sprememb, ki jih povzroči ločitev ali razveza njihovih otrok?**

Glede na rezultate raziskave sem ugotovila, da so bili stari starši povečini zadovoljni z izidom sprememb, ki jih je prinesla ločitev ali razveza njihovih otrok in si večjih sprememb ne želijo. S tem mislim predvsem na spremembe, ki jih je ločitev ali razveza prinesla v medsebojne odnose. Vsi vprašani so se o stikih z vnuki dogovarjali sproti, kar jim je tudi odgovarjalo. Nihče ni imel izkušnje, da bi bil zaradi ločitve ali razveze prikrajšan za stike z vnuki. Če bi se po ločitvi ali razvezi stiki povsem prekinili, bi to za stare starše lahko imelo negativne posledice, povezane s čustvenimi in zdravstvenimi težavami (Drew in Smith, 1999) in bi lahko pomembneje vplivalo na kvaliteto njihovega življenja.

Kljub temu da so bili pri večini anketiranih odnosi z nekdanjo snaho ali zetom slabši kot pred ločitvijo ali razvezo, se večina s tem ne obremenjuje. Rezultati raziskave so pokazali, da se je večina sprijaznila s situacijo in se prilagodila spremembam. Nikjer nisem zasledila, da bi odnos starega starša z nekdanjim zetom ali z nekdanjo snaho bistveno vplival na stike z vnuki, čeprav naj bi glede na rezultate nekaterih raziskav (Dench in Ogg v Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009) to vplivalo na pogostost stikov z vnuki.

Za razliko od odnosov med nekdanjo snaho ali zetom in starimi starši se odnosi z ostalimi sorodniki niso bistveno spreminjali. Le en udeleženec raziskave je povedal, da so se odnosi povsem prekinili in ob tem izrazil željo, da bi ponovno stopil v stik, saj bodo ne glede na vse za vedno povezani.

Pri želenih spremembah in izidih za stare starše sem ugotovila, da nihče od udeležencev raziskave ni bil povsem nezadovoljen s spremembami, ki so sledile ločitvi ali razvezi. Kljub začetnemu težkemu soočanju so se stari starši, tako s pomočjo dogovorov kot s sprotnim prilagajanjem, soočili s spremembami in niso želeli, da bi se stvari odvijale drugače.

## **Kakšen je pogled starih staršev na trenutno pravno ureditev glede stikov z vnuki po razvezi ali ločitvi njihovih otrok**

Čeprav je vloga starih staršev v življenju vnukov pomembna, saj so kot člani razširjene družine vpleteni v njihovo odraščanje, pa slovenska zakonodaja temu ne sledi. Pravice starih staršev do otrok so namreč zelo skope, saj so stari starši omenjeni le v enem členu. Soglasen odgovor vseh udeležениh v raziskavi je bil, da stari starši glede na vlogo, ki jo imajo v življenju vnukov, niso zadostno upoštevani. Poudariti velja, da zaradi nezadostnega upoštevanja ne trpijo le stari starši, ampak tudi vnuki. Enako ugotavlja tudi Žorž (2006), ki pravi, da lahko pomanjkanje stikov med starim staršem in otrokom zelo verjetno vpliva tako na otroka kot tudi na občutja in čustva starih staršev. Popolna izguba stikov z vnuki lahko stare starše vodi tudi v depresijo in žalovanje brez zaključka (Boss idr. v Timonen, Doyle in O'Dwyer, 2009). Pričakovani predlogi starih staršev so bili, naj se stare starše zaradi njihove vpletenosti in želje po stikih z vnuki v zakonodaji bolj upošteva, naj se natančneje opredelijo njihove pravice, pogoji, pod katerimi imajo lahko stike z vnuki, in kdaj so do stikov z vnuki upravičeni. Vsekakor pa naj se vse pravice starih staršev vedno določa v največjo otrokovo korist.

## 6 SKLEPI

Sklepi, ki jih bom navedla, izhajajo iz raziskave, torej iz rezultatov vzorca, ki sem ga uporabila v svoji diplomski nalogi:

- Stiki vnukov in starih staršev se po ločitvi ali razvezi staršev spremenijo. Nekateri stari starši imajo po ločitvi ali razvezi več stikov z vnuki, nekateri manj. Za stike se stari starši dogovarjajo sproti s svojim otrokom (torej z enim izmed staršev otrok), pogostost stikov pa je odvisna od priložnosti, potrebe in dovoljenja staršev. Stari starši so bili s stiki z vnuki po ločitvi ali razvezi zadovoljni.
- Po ločitvi ali razvezi se spremenijo tudi stiki starih staršev z nekdanjim zetom ali nekdanjo snaho, odnos med njimi se prekine takoj ali postopoma. Prav tako se večinoma spremenijo tudi družinski običaji. Spremembe v družinskih običajih največkrat pomenijo drugačne oblike praznovanj ter druženja ob praznikih.
- Nekateri stari starši bi si želeli večjo vključenost in ponovno povezanost z drugimi sorodniki, saj so se stiki zaradi ločitve ali razveze povsem prekinili.
- Stari starši so bili v veliki meri zadovoljni s spremembami, ki jih je prinesla ločitev ali razveza otrok oz. so spremembe sprejeli. Nekateri stari starši pa določenih sprememb (kot so npr. stiki z vnuki) niso pretirano zaznali, saj niso živeli skupaj.
- Stari starši svojo vlogo dojemajo kot pomembno in jo razumejo kot izkazovanje ljubezni, dober zgled, podporo vnukom.
- Medsebojno razumevanje vnukov in starih staršev je dejavnik, ki vpliva na odnos, prav tako je pomembno tudi, kakšno vlogo so imeli v življenju vnukov pred ločitvijo ali razvezo otrok..
- Starost vnuka in starega starša lahko vpliva na njun medsebojni odnos, saj so v različnih starostnih obdobjih potrebe in zmožnosti obojih različne, prav tako lahko vpliva tudi razdalja med starimi starši in vnuki. Pomemben dejavnik je tudi, kdo ima skrbništvo nad otroki (njihov otrok ali njihova nekdanja snaha/nekdanji zet).
- Ločitev ali razveza je za stare starše izrazito negativna izkušnja, povezana predvsem z negativnimi čustvi in s skrbmi.
- Podporo in pomoč so stari starši iskali predvsem v svoji neformalni mreži – v družini, pri prijateljih, znancih, skratka pri osebah, ki so jim zaupali.
- Večina starih staršev je kot pozitivno posledico ločitve navedla, da je za vse bolje, če se odnos, v katerem dva ne želita vztrajati, prekine. Negativna posledica ločitve



ali razveze, ki so jo sogovorniki izpostavili, je bil vpliv ločitve ali razveze na vnuke, saj so bili vnuki zaradi ločitve ali razveze staršev bolj ranljivi.

- Stari starši so po ločitvi ali razvezi nudili pomoč in podporo tako otrokom kot vnukom na različnih področjih (npr. pri stanovanju, psihični podpori, finančni pomoči in pomoči pri skrbi za vnuke). Med seboj so bile različne oblike pomoči in podpore prepletene.
- Vnukom so stari starši nudili pomoč v obliki pogovora pa tudi skrbi za vnuke, ki je vključevala tako igro, pripravljenost na pomoč kot tudi skupno preživljanje časa. Manj pogosta oblika pomoči je bila finančna pomoč vnukom.
- Stari starši so v slovenski zakonodaji premalo upoštevani, saj je njihova vloga v življenju vnukov zelo pomembna, zato predlagajo večjo vključenost v zakonodajo, konkretnije pogoje in pravice za stike z vnuki.
- Vodilo glede stikov otrok po ločitvi ali razvezi staršev naj bo vedno otrokova največja korist.

## 7 PREDLOGI

Na podlagi rezultatov raziskave navajam naslednje predloge:

- Pomembno je, da se kljub ločitvi ali razvezi v razširjeni družini, kamor uvrščamo tudi stare starše, ohranjajo stiki in medosebni odnosi med člani. Medsebojni stiki s starimi starši in z njihovimi otroki ter vnuki naj se ohranijo, saj stari starši večinoma predstavljajo pomembne osebe v življenju vnukov. Popolna izguba stikov ima lahko negativne posledice na neposredno vpletene.
- Menim, da bi morali na ločitev ali razvezo gledati širše, saj ne prizadene le neposredno vpletenih oseb (staršev in otrok), ampak tudi ostale svojce. Koristno bi bilo na temo soočanja z ločitvijo ali razvezo za ostale vpletene napisati več literature. Za stare starše, ki jim ločitev ali razveza predstavlja bolečo izkušnjo, je lahko koristno, da si poiščejo pomoč, če pri sebi prepoznajo ali ugotovijo, da to pomoč (naj bo to formalna ali neformalna) potrebujejo.
- Strinjam se z navedbo avtorice McGhee (2015, str. 72), ki navaja, da lahko razširjena družina v procesu ločitve ali razveze staršem nudi neformalno pomoč. Zato menim, da je koristno, da stari starši nudijo po ločitvi ali razvezi pomoč in podporo vnukom in otrokom, če prepoznajo, da pomoč potrebujejo. Pomembno je, da pomoč in podpora družini tako v kriznem času kot tudi kasneje v njihovem življenju ne predstavlja težav, kot je npr. prevelika obremenjenost starih staršev.
- Tako za stare starše kot za vnuke bi bilo koristno, če bi bile pravice starih staršev v slovenski zakonodaji bolj jasno opredeljene, hkrati pa bi bilo koristno, če bi bili bolj jasno opredeljeni tudi pogoji, pod katerimi bi stari starši imeli pravico do stikov z vnuki po ločitvi ali razvezi, če bi kateri od staršev temu nasprotoval. S tem bi bila tudi v slovenski zakonodaji poudarjena pomembnost vloge starih staršev v življenju vnukov.

## 8 UPORABLJENA LITERATURA

Amato, P.R. (2014). The consequences of divorce for adults and children: an update. *Društvena istraživanja*, 23(1), 5-24.

Andrejč, A. (2014). Negativni učinki razveze staršev na otroke in mladostnike: dejavniki tveganja in varovalni dejavniki. *Socialno delo*, 53(1), 25-42.

Arber, S., & Timonen, V. (2012). *Contemporary grandparenting: Chaning family relationships in global context*. Bristol: The Policy Press.

Bengston, V., L. (2001). Beyond the nuclear family: The increasing importance of multigenerational bonds. *Journal of Marriage and Family*, 63(1). Pridobljeno 1.3.2018 s <http://www.unc.edu/~ldpearce/soci820/Readings/bengston.pdf>

Constable, R., & Lee, D. (2004). *Social work with families: content and process*. Chicago: Illionis: Lyceum Books.

Čaćinovič Vogrinčič, G. (2006). *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Čaćinovič Vogrinčič, G. (1991). Notranjost družine: soočenje in odgovornost. *Časopis za kritiko znanosti*, 19(136/137). Pridobljeno 6.3.2018 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-OTWTPA5X/501e8ce5-5c2f-46be-af58-5e7eb3ebd00a/PDF>

Čaćinovič Vogrinčič, G. (2017). *Otrokom smo vzeli sedanjost in s tem čas za življenje*. Pridobljeno 28.4.2018 s <https://govori.se/zanimivosti/gabi-cacinovic-vogrincic-otrokom-smo-vzeli-sedanjost-in-s-tem-cas-za-zivljenje/>

Čaćinovič Vogrinčič, G., Kobal, L., Mešl, N., & Možina, M. (2008). *Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Dodič, D. (2016). *Ločitev: priročnik*. Ljubljana: Corason.

Drew, L. A., Smith, P. K. (1999). The impact of parental separation/divorce on grandparent-grandchild relationships. *Int'j. Aginf and human development*, 48(3). Pridobljeno 3.3.2018 s <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.1014.3987&rep=rep1&type=pdf>

*Družinski zakonik (DZ)* (2017). Ur. l. RS 15/2017.

Ferguson, N., & Douglas, G. (2004). *Grandparenting in divorced families*. Bristol: Policy Press.

Gürtler, H. (2013). *Otroci imajo radi stare starše: priročnik za življenje z vnuki*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

Hlebec, V., & Hrast Filipovič, M. (b.d.). *Medgeneracijska solidarnost v Sloveniji*. Pridobljeno 1.5.2018 s [http://www.share-slovenija.si/files/documents/prvi\\_rezultati\\_slovenija/Publikacija\\_IER\\_21.pdf](http://www.share-slovenija.si/files/documents/prvi_rezultati_slovenija/Publikacija_IER_21.pdf)

Hlebec, V., & Hrast Filipovič, M. (2015). *Staranje prebivalstva: oskrba, blaginja in solidarnost* [pdf]. Pridobljeno 5.5.2018 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-CUYUGCF8/84482235-1000-4808-9bd0-db94c859d260/PDF>

Jappens, M., & Van Bavel, J. (2016). *Parental divorce, residence arrangements and contact between grandchildren and grandparents*. Pridobljeno 2.3.2018 s <https://soc.kuleuven.be/ceso/fapos/files/JMFContactswithgrandparentsafterdivorce.pdf>

Kanjuro-Mrčela, N., in Černigoj-Sadar, N. (2006). Starši med delom in družino. *Teorija in praksa*, 43(5–6), 716-736.

McGhee, C. (2015). *Vzgajati ločeno: kako ločeni in razvezani starši vzgojijo srečne in brezskrbne otroke*. Grosuplje: Svetovalno izobraževalni center MIT d.o.o..

Mesec, Bl. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Mesec, Bl. (2009). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu I: Načrtovanje raziskave (študijsko gradivo za interno uporabo)*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Mlakar, T. (2015). Stari starši v življenju vnukov. *Kakovostna starost*, 18(2), 3-21.

Musek, J. (1995). *Ljubezen, družina, vrednote*. Ljubljana: Educy.

Myers, J. E., Perrin, N. (1993). Grandparents affected by Parental Divorce: A population at risk?. *Journal of Counseling and Development*, 71(1). Pridobljeno 1.3.2018 s [http://libres.uncg.edu/ir/uncg/f/J\\_Myers\\_Grandparents\\_1993.pdf](http://libres.uncg.edu/ir/uncg/f/J_Myers_Grandparents_1993.pdf)

- Pihlar, T. (2009). Švicarska študija o odnosih med najstniki in njihovimi starimi starši. *Kakovostna starost*, 9(2), 69-72.
- Ramovš, J. (2000). Medgeneracijska povezanost, samopomoč in kakovostna starost. *Socialno delo*, 39(4/5), 315-329.
- Ramovš, J., in Lipar, T. (2013). Stari starši, prastari starši. *Kakovostna starost*, 16(1), 48-49.
- Ramovš, K. (2013). Medgeneracijsko sožitje in solidarnost. *Kakovostna starost*, 16(4), 3-33.
- Satir, V. (1995). *Družina za naš čas*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Statistični urad Republike Slovenije. (2018). *Poroke in razveze*. Pridobljeno 4.2.2018. s <http://www.stat.si/StatWeb/Field/Index/17/78>
- Stražar, N. (2007). Bolečina in izziv ločitvenega procesa. *Socialna pedagogika*, 11(2). Pridobljeno 3.2.2018 s [https://www.revija.zzsp.org/pdf/Soc\\_Ped\\_2007-2.pdf#page=77](https://www.revija.zzsp.org/pdf/Soc_Ped_2007-2.pdf#page=77)
- Štadler, A. (2009). *Otrok in ločitev staršev: da bi odrasli lažje razumeli otroke*. Ljubljana: otroci.
- Šugman Bohinc, L. (2000). Kibernetika spremembe in stabilnosti v kontekstu svetovalnega in terapevtskega dela s klientskim sistemom. *Psihološka obzorja*, 9(2), 87-101.
- Tašner, V. (2009). *Brez spopada* [pdf]. Pridobljeno 25.2.2018 s [http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/Strukturni\\_skladi/Gradiva/Gradivo\\_Strukturni\\_skladi\\_Usposabljanje\\_SDK\\_Brez\\_spopada.pdf](http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/Strukturni_skladi/Gradiva/Gradivo_Strukturni_skladi_Usposabljanje_SDK_Brez_spopada.pdf)
- Tepavčević, Ž. (2005). Razveza zakonske zveze in uspešnost svetovanja zakoncem na CSD Ljubljana – Šiška. *Socialno delo*, 44(3), 211-222.
- Timonen, V., Doyle, M., O'Dwyer, C. (2009). *The Role of Grandparents in Divorced and Separated Families* [pdf]. Pridobljeno 29.01.2018 s [http://www.tara.tcd.ie/bitstream/handle/2262/63858/The\\_Role\\_of\\_Grandparents\\_in\\_Divorced\\_Separated\\_Families.pdf;sequence=1](http://www.tara.tcd.ie/bitstream/handle/2262/63858/The_Role_of_Grandparents_in_Divorced_Separated_Families.pdf;sequence=1)
- Ule, M., Kuhar, M. (2003). *Mladi, družina, starševstvo: Spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Žorž, B. (2006). *Stari starši in njihovo vzgojno poslanstvo*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

## **9 PRILOGE**

### **9.1 Priloga 1 : SMERNICE ZA IZVEDBO INTERVJUJA**

#### **1. SPREMEMBE V ŽIVLJENJU STARIH STARŠEV PO LOČITVI ALI RAZVEZI OTROK**

- Kakšne spremembe je v vaše življenje prinesla ločitev ali razveza vaših otrok?
- Je razveza ali ločitev vaših otrok vplivala na pogostost stikov z vašimi vnuki in na kakšen način?
- Kako imate trenutno urejene stike s svojimi vnuki?
- Kako ste prišli do tega dogovora? Ste s tem, kako imate danes urejene stike s svojimi vnuku zadovoljni? Če ne, kaj bi bil za vas želeni izid, kaj bi si želeli, da bi bilo drugače?
- Na kakšen način so se spremenili vaši odnosi z vnuki po razvezi ali ločitvi vaših otrok? Če s spremembo odnosov z vnuki niste zadovoljni, opišite, kaj bi bil ta vas želeni izid, kaj bi si želeli, da bi bilo drugače?
- Na kakšen način so se po razvezi ali ločitvi spremenili vaši odnosi z otroki, snaho/zetom in drugimi sorodniki? Če s spremembo odnosov z vašimi otroci, snaho/zetom in drugimi sorodniki niste zadovoljni, opišite, kaj bi bil ta vas želeni izid, kaj bi si želeli, da bi bilo drugače?
- Ali so se po razvezi ali ločitvi vaših otrok morda spremenili tudi kakšni družinski običaji? Če da, opišite na kakšen način? Kaj je to za vas in za ostale družinske člane (otroci, vnuki, drugi sorodniki ipd.) pomenilo?
- Kako bi vi opredelili svojo vlogo kot stari starš danes?

#### **2. SOOČANJE STARIH STARŠEV Z LOČITVIJO ALI RAZVEZO OTROK**

- Kako ste se soočali z ločitvijo ali razvezo otrok?
- Kako bi opisali vaše odnose s svojimi otroki, vnuki, snaho/zetom pred razvezo ali ločitvijo?
- Kako bi opredelili pozitivne posledice razveze ali ločitve?
- Kako bi opredelili negativne posledice ločitve ali razveze?
- Ste pri soočanju z ločitvijo ali razvezo potrebovali ali prejeli kakšno formalno ali neformalno pomoč? Kakšna je bila vaša izkušnja s to pomočjo? Kaj vam je bilo v podporo? Kaj bi si želeli, da bi bilo drugače?

#### **3. OBLIKE POMOČI IN PODPORE STARŠEM IN VNUKOM PO RAVZEZI**

- Kako ste ob ločitvi ali razvezi svojim otrokom nudili podporo in pomoč?
- Kako ste ob ločitvi ali razvezi svojim vnukom nudili podporo in pomoč?

#### 4. PRAVNA UREDITEV STIKOV STARIH STARŠEV IN VNUKOV PO LOČITVI ALI RAZVEZI V SLOVENIJI

- Kaj menite o trenutni pravni ureditvi v Sloveniji glede stikov starih staršev in vnukov po razvezi? Kaj bi vi predlagali glede pravne ureditve?
- Kaj vse po vašem mnenju vpliva na odnos starih staršev in vnukov po razvezi?
- Kaj oz. kateri dejavniki so v vaši situaciji oziroma izkušnji vplivali na vaš odnos z vnukom?

### 9.2 Priloga 2 : KODIRANJE VPRAŠALNIKOV

#### KODIRANJE VPRAŠALNIK A

| OZNAKA | ENOTA<br>KODIRANJ<br>A OZ.<br>IZJAVA                   | POJEM                                   | KATEGORIJA                                                                              | NADKATEGORIJA                    | TEMA      |
|--------|--------------------------------------------------------|-----------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------|-----------|
| A1     | Življenje se je zelo spremenilo.                       | Življenje se zelo spremeni.             | Spremembe v življenju                                                                   | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe |
| A2     | Ni več bilo takega medsebojnega razumevanja med njima. | Medsebojno razumevanje med partnerjema. | Spremembe v odnosih z otroki,<br>Spremembe v odnosih z nekdanjo snaho / nekdanjim zetom | Spremembe v medsebojnih odnosih  | Spremembe |
| A3     | Nismo bili več toliko v stiku.                         | Manj stikov                             | Pogostost stikov                                                                        | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| A4     | Razumeli smo se,                                       | Ohranjanje medsebojnega razumevanja     | Spremembe v odnosih z otroki,<br>Spremembe v odnosih z nekdanjo snaho / nekdanjim zetom | Spremembe v medsebojnih odnosih  | Spremembe |
| A5     | kgali se nismo                                         | Odsotnost prepiranja                    | Spremembe v odnosih z otroki,<br>Spremembe v odnosih z nekdanjo snaho / nekdanjim zetom | Spremembe v medsebojnih odnosih  | Spremembe |
| A6     | ampak mi je bilo vseeno zelo hudo.                     | Žalost                                  | Negativna čustva                                                                        | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe |



|     |                                                                                   |                                                   |                                  |                                 |                                         |
|-----|-----------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------|----------------------------------|---------------------------------|-----------------------------------------|
| A7  | Dosti sem se videla z njimi, ne pa več toliko kot prej.                           | Manj stikov                                       | Pogostost stikov                 | Stiki z vnuki                   | Spremembe                               |
| A8  | Prej so z družino prihajali skupaj na kosilo, po tem pa skupaj ne več.            | Pred ločitvijo so večkrat prišli kot družina      | Pogostost stikov                 | Stiki z vnuki                   | Spremembe                               |
| A9  | V redu, stiki so v redu.                                                          | Stiki so v redu                                   | Zadovoljstvo s stiki             | Stiki z vnuki                   | Spremembe                               |
| A10 | Vse lepo, z vsemi se dobro razumem in vse imam rada.                              | V redu tako stiki kot tudi medsebojno razumevanje | Zadovoljstvo s stiki             | Stiki z vnuki                   | Spremembe                               |
| A11 | Takrat ko se dogovorimo pridejo na obisk.                                         | Sprotno dogovarjanje                              | Urejenost stikov                 | Stiki z vnuki                   | Spremembe                               |
| A12 | To sem se dogovorila z bivšo snaho.                                               | Dogovor z nekdanjo snaho                          | Urejenost stikov                 | Stiki z vnuki                   | Spremembe                               |
| A13 | Ona me je vprašala če bi jo lahko doma »nadomeščala«, če je kam šla za dlje časa. | Način dogovarjanja z nekdanjo snaho               | Urejenost stikov                 | Stiki z vnuki                   | Spremembe                               |
| A14 | Otrokom sem takrat skuhala.                                                       | Kuhanje                                           | Pomoč staršem pri skrbi za vnuke | Podpora in pomoč otrokom        | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| A15 | S stiki sem zadovoljna tudi danes,                                                | Zadovoljna s stiki                                | Zadovoljstvo s stiki             | Stiki z vnuki                   | Spremembe                               |
| A16 | ...imamo prijateljski odnos, ...                                                  | Prijateljski odnos z vnuki                        | Spremembe v odnosih z vnuki      | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe                               |
| A17 | med nami ni sovraštva.                                                            | Dober odnos z vnuki                               | Spremembe v odnosih z vnuki      | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe                               |

|     |                                                                 |                                           |                                                                                                |                                  |                                         |
|-----|-----------------------------------------------------------------|-------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------|-----------------------------------------|
| A18 | Odnosi se niso ne vem kako spremenili.                          | Brez velikih sprememb                     | Spremembe v odnosih z vnuki                                                                    | Spremembe v medsebojnih odnosih  | Spremembe                               |
| A19 | Otroke (vnuke ) sem vedno razumela, ko so mi jokali na ramenih. | Razumevanje, tolažba vnukov               | Spremembe v odnosih z vnuki                                                                    | Spremembe v medsebojnih odnosih  | Spremembe                               |
| A20 | Z vnuki se takrat nismo nič skregali,                           | Medsebojno razumevanje                    | Spremembe v odnosih z vnuki                                                                    | Spremembe v medsebojnih odnosih  | Spremembe                               |
| A21 | Odnos se med nami niti ni spremenil.                            | Vidnih sprememb v odnosih z vnuki ni bilo | Spremembe v odnosih z vnuki                                                                    | Spremembe v medsebojnih odnosih  | Spremembe                               |
| A22 | Sem pa bolj pazila, da ne zapadejo v slabo družbo.              | Večja pazljivost                          | Spremembe v odnosih z vnuki                                                                    | Spremembe v medsebojnih odnosih  | Spremembe                               |
| A23 | Sin se je za nekaj časa preselil k meni...                      | Selitev sina                              | Pomoč pri stanovanju                                                                           | Podpora in pomoč otrokom         | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| A24 | ...bila sem razočarana, ker je pustil družino.                  | Razočaranje nad odločitvijo za ločitev    | Negativna čustva                                                                               | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe                               |
| A25 | Drugače sva se pa večkrat videla in bila bolj v stiku.          | Pogostejši stiki z otrokom po ločitvi     | Spremembe v odnosih z otroki                                                                   | Spremembe v medsebojnih odnosih  | Spremembe                               |
| A26 | Jaz sem z vsemi sorodniki ostala v dobrem stiku...              | Ohranjanje dobrega odnosa                 | Spremembe v odnosih z nekdanjo snaho/ nekdanjim zetom, Spremembe v odnosih z drugimi sorodniki | Spremembe v medsebojnih odnosih  | Spremembe                               |
| A27 | ...tudi z njeno mamo, sestro in bratom.                         | Ohranjanje dobrega odnosa                 | Spremembe v odnosih z drugimi sorodniki                                                        | Spremembe v medsebojnih odnosih  | Spremembe                               |
| A28 | Dobro smo se razumeli še naprej...                              | Razumevanje                               | Spremembe v odnosih z nekdanjo snaho/ nekdanjim zetom                                          | Spremembe v medsebojnih odnosih  | Spremembe                               |

|     |                                                                    |                                         |                                                      |                               |           |
|-----|--------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------|------------------------------------------------------|-------------------------------|-----------|
| A29 | ...in zaradi tega se nismo grdo gledali.                           | Brez medsebojnega sovraštva             | Spremembe odnosih z drugimi sorodniki                | Spremembe medsebojnih odnosih | Spremembe |
| A30 | Odnosi s snaho so bili v redu, normalni.                           | Ohranjanje dobrih odnosov               | Spremembe odnosih z nekdanjo snaho/ nekdanjim zetom  | Spremembe medsebojnih odnosih | Spremembe |
| A31 | Če me je prosila za pomoč sem ji vedno pomagala.                   | Pripravljenost na pomoč                 | Spremembe odnosih z nekdanjo snaho/ nekdanjim zetom  | Spremembe medsebojnih odnosih | Spremembe |
| A32 | S tem sem bila zadovoljna.                                         | Zadovoljstvo z odnosi                   | Spremembe odnosih z nekdanjo snaho / nekdanjim zetom | Spremembe medsebojnih odnosih | Spremembe |
| A33 | Da, seveda so se spremenili...                                     | Spremenjeni družinski običaji           | Spremembe družinskih običajev                        |                               | Spremembe |
| A34 | ...včasih so za praznike prišli, potem pa več ne.                  | Manj druženja za praznike               | Spremembe družinskih običajev                        |                               | Spremembe |
| A35 | Žal mi je bilo, ker sem bila sama.                                 | Žalost zaradi samote                    | Spremembe družinskih običajev                        |                               | Spremembe |
| A36 | Nismo se več tako pogosto srečevali.                               | Manj družinskih srečanj                 | Spremembe družinskih običajev                        |                               | Spremembe |
| A37 | Seveda bi si želela, da bi večkrat prišli, kdo si pa tega ne želi. | Želja po večkratnem snidenju            | Spremembe družinskih običajev                        |                               | Spremembe |
| A38 | Nismo bili več taka družina kot prej...                            | Sprememba oblike družine                | Spremembe družinskih običajev                        |                               | Spremembe |
| A39 | ...bila sem žalostna.                                              | Nezadovoljstvo z novo nastalo situacijo | Spremembe družinskih običajev                        |                               | Spremembe |
| A40 | Vnuke in pravnuke imam še vedno zelo rada, ...                     | Ljubezen do vnukov                      | Vloga starih staršev                                 |                               | Spremembe |

|     |                                                                |                                                       |                                              |  |           |
|-----|----------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------|----------------------------------------------|--|-----------|
| A41 | ...ampak sem manj vpeta v njihovo življenje, ker so že odrasli | Manjša vpletenost v življenje vnukov, zaradi starosti | Vloga starih staršev                         |  | Spremembe |
| A42 | Pomagam jim če le lahko pri svojih letih ...                   | Nudenje pomoči vnukom                                 | Vloga starih staršev                         |  | Spremembe |
| A43 | ...oni pa meni.                                                | Vnuki prav tako starim staršem nudijo pomoč           | Vloga starih staršev                         |  | Spremembe |
| A44 | Včasih pridejo k meni na obisk.                                | Občasni stiki                                         | Vloga starih staršev                         |  | Spremembe |
| A45 | Smo pa v dobrih odnosih, dobro se razumem z vsemi.             | Dobri odnosi                                          | Vloga starih staršev                         |  | Spremembe |
| A46 | Težko, težko sem se sprijaznila...                             | Žalost                                                | Težko soočanje z ločitvijo ali razvezo otrok |  | Soočanje  |
| A47 | ..vedno sem sinu govorila naj ne zapusti svoje družine.        | Želja po ohranitvi razmerja                           | Poskus preprečitve ločitve ali razveze       |  | Soočanje  |
| A48 | Zelo hudo mi je bilo, seveda...                                | Žalost                                                | Težko soočanje z ločitvijo ali razvezo otrok |  | Soočanje  |
| A49 | ...ker otroci niso več imeli očeta, ki so ga imeli radi.       | Razočaranje                                           | Težko soočanje z ločitvijo ali razvezo otrok |  | Soočanje  |
| A50 | Sem rekla samo to ne prosim vas,...                            | Želja po ohranitvi družine                            | Poskus preprečitve ločitve ali razveze       |  | Soočanje  |
| A51 | ...poglejta na otroke...                                       | Vpletenost otrok v ločitev                            | Poskus preprečitve ločitve ali razveze       |  | Soočanje  |
| A52 | ...obema bo žal.                                               | Želja po tem, da do ločitve ne bi prišlo              | Poskus preprečitve ločitve ali razveze       |  | Soočanje  |

|     |                                                            |                                                   |                                                                      |                                                     |                                   |
|-----|------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------|-----------------------------------|
| A53 | S snaho sem se prej dobro razumela...                      | Dobri odnosi                                      | Odnosi s snaho/zetom pred ali razvezo ločitvijo                      |                                                     | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| A54 | ...tudi s sinom ...                                        | Dobri odnosi                                      | Odnosi z otrokom pred ali razvezo ločitvijo                          |                                                     | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| A55 | ...in vnuki.                                               | Dobri odnosi                                      | Odnosi z vnuki pred ali razvezo ločitvijo                            |                                                     | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| A56 | Nikjer ni bilo problemov.                                  | Dobro medsebojno razumevanje                      | Odnosi s snaho / zetom, otrokom ter vnuki pred ali razvezo ločitvijo |                                                     | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| A57 | Ni bilo dobrega nič v ločitvi.                             | Ločitev ni prinesla dobrega nič                   | Pozitivne posledice                                                  | Posledice ločitve ali razveze                       | Soočanje                          |
| A58 | Da niso več prišli skupaj.                                 | Partnerja, ki sta se ločila nista več bila skupaj | Negativne posledice                                                  | Posledice ločitve ali razveze                       | Soočanje                          |
| A59 | Zame je bila negativna ta, da je moj sin pustil družino.   | Zapustitev družine                                | Negativne posledice                                                  | Posledice ločitve ali razveze                       | Soočanje                          |
| A60 | Sem se pogovarjala s kakšno prijateljico                   | Pogovor s prijatelji zaradi težke izkušnje        | Neformalni pogovor                                                   | Oblika pomoči starim staršem po ločitvi ali razvezi | Soočanje                          |
| A61 | in ji povedala, da mi je zelo hudo, ker se je to naredilo. | Zaupanje, žalost                                  | Neformalni pogovor                                                   | Oblika pomoči starim staršem po ločitvi ali razvezi | Soočanje                          |
| A62 | S tisto, ki sem jo poznala in smo si zaupale.              | Zaupanje prijateljem                              | Neformalni pogovor                                                   | Oblika pomoči starim staršem po ločitvi ali razvezi | Soočanje                          |
| A63 | Nič drugega.                                               | Druge oblike pomoči ni bilo                       | Druge oblike pomoči                                                  | Oblika pomoči starim staršem po ločitvi ali razvezi | Soočanje                          |

|     |                                                                                  |                                                          |                                  |                                                     |                                         |
|-----|----------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------|----------------------------------|-----------------------------------------------------|-----------------------------------------|
| A64 | Tudi s hčerko sem se takrat veliko pogovarjala.                                  | Pogovor s hčerko                                         | Neformalni pogovor               | Oblika pomoči starim staršem po ločitvi ali razvezi | Soočanje                                |
| A65 | V bistvu samo pogovori na tak način...                                           | Pogovori z ljudmi, ki jim zaupa                          | Neformalni pogovor               | Oblika pomoči starim staršem po ločitvi ali razvezi | Soočanje                                |
| A66 | ...to mi je pomagalo                                                             | Pogovori kot oblika pomoči                               | Neformalni pogovor               | Oblika pomoči starim staršem po ločitvi ali razvezi | Soočanje                                |
| A67 | in bilo zadosti                                                                  | Zadovoljstvo s pogovori                                  | Neformalni pogovor               | Oblika pomoči starim staršem po ločitvi ali razvezi | Soočanje                                |
| A68 | Svojemu sinu sem pomagala tako, da ko je ostal na cesti je prišel živeti k meni. | Selitev sina k mami                                      | Pomoč pri stanovanju             | Podpora in pomoč otrokom                            | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| A69 | Finančno tudi malo, ampak bolj malo.                                             | Malo finančne pomoči                                     | Finančna pomoč                   | Podpora in pomoč otrokom                            | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| A70 | Z vnuki sem se veliko pogovarjala, ...                                           | Pogovor z vnuki                                          | Psihična opora                   | Podpora in pomoč vnukom                             | Oblike pomoči in podpore                |
| A71 | ...tudi kupila sem jim tisto, kar sem lahko...                                   | Kupovanje stvari za vnuke po zmožnostih                  | Finančna pomoč                   | Podpora in pomoč vnukom                             | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| A72 | ...kar je kateri rabil.                                                          | Kupovanje stvari za vnuke po njihovih željah in potrebah | Finančna pomoč                   | Podpora in pomoč vnukom                             | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| A73 | Dala sem jim tudi denar, če so me prosili.                                       | Dajanje denarja vnukom, če so ga potrebovali             | Finančna pomoč                   | Podpora in pomoč vnukom                             | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| A74 | Pa pazila sem jih...                                                             | Skrb za vnuke                                            | Pomoč staršem pri skrbi za vnuke | Podpora in pomoč otrokom                            | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| A75 | ...tudi včasih po 14 dni skupaj pri njih doma.                                   | Skrb za vnuke tudi za dlje časa                          | Pomoč staršem pri skrbi za vnuke | Podpora in pomoč otrokom                            | Oblike pomoči in podpore starih staršev |

|     |                                                                                                       |                                                                            |                                                   |                          |                                         |
|-----|-------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------|--------------------------|-----------------------------------------|
| A76 | Vsak trenutek sem bila pripravljena pomagat vnukom.                                                   | Pripravljenost na pomoč                                                    | Skrb za vnuke                                     | Podpora in pomoč vnukom  | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| A77 | Gledala sem, da ne bodo padli v slabo družbo, ...                                                     | Skrb za vnuke, da ne bi zapadli v slabo družbo                             | Skrb za vnuke                                     | Podpora in pomoč vnukom  | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| A78 | ...da bodo imeli urejeno življenje.                                                                   | Skrb in želja, da imajo vnuki urejeno življenje                            | Skrb za vnuke                                     | Podpora in pomoč vnukom  | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| A79 | K njim domov sem šla včasih tudi skuhat,...                                                           | Kuhanje                                                                    | Pomoč staršem pri skrbi za vnuke                  | Podpora in pomoč otrokom | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| A80 | ...oprat...                                                                                           | Pranje perila                                                              | Pomoč staršem pri skrbi za vnuke                  | Podpora in pomoč otrokom | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| A81 | ...in pospraviti.                                                                                     | Pospravljanje                                                              | Pomoč staršem pri skrbi za vnuke                  | Podpora in pomoč otrokom | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| A82 | Jaz bi rekla, da to ni v redu.                                                                        | Nezadovoljstvo z zakonodajo                                                | Mnenje sogovornikov o pravni ureditvi v Sloveniji |                          | Pravna ureditev v Sloveniji             |
| A83 | Bolje bi bilo, če bi se stari starši lahko bolj vpletli v življenje mladih na način, da jim pomagajo. | Večje upoštevanje starih staršev na način pomoči svojim otrokom in vnukom. | Predlogi starih staršev o pravni ureditvi         |                          | Pravna ureditev v Sloveniji             |
| A84 | Bolje bi bilo, da bi bilo bolj natančno navedeno, da imajo pravico do stikov ...                      | Želja, da bi bili stiki z vnuki natančneje opredeljeni.                    | Predlogi starih staršev o pravni ureditvi         |                          | Pravna ureditev v Sloveniji             |
| A85 | ...in da bi jih bolj upoštevali.                                                                      | Večje upoštevanje starih staršev                                           | Predlogi starih staršev o pravni ureditvi         |                          | Pravna ureditev v Sloveniji             |

|     |                                                                                                        |                                                |                               |  |           |
|-----|--------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------|-------------------------------|--|-----------|
| A86 | To ali smo se že prej imeli radi,                                                                      | Ljubezen oziroma povezanost                    | Odnos, ki so ga imeli že prej |  | Dejavniki |
| A87 | ...verjetno tudi odnos ki ga imaš z nekdanjim partnerjem od otroka.                                    | Vpliv odnosa z nekdanjo snaho na odnos z vnuki | Medsebojno razumevanje        |  | Dejavniki |
| A88 | To da sem jih od rojstva imela rada...                                                                 | Rada ima vnuke od rojstva                      | Odnos, ki so ga imeli že prej |  | Dejavniki |
| A89 | ...in jim pomagala.                                                                                    | Pomoč vnukom od rojstva                        | Pomoč                         |  | Dejavniki |
| A90 | To da smo se razumeli...                                                                               | Razumevanje z vnuki in nekdanjo snaho          | Medsebojno razumevanje        |  | Dejavniki |
| A91 | ...in imeli radi drug drugega.                                                                         | Imeti rad drug drugega                         | Odnos, ki so ga imeli že prej |  | Dejavniki |
| A92 | Vedno sem se zelo trudila za njih, na vse načine.                                                      | Prizadevanje za vnuke                          | Prizadevanje                  |  | Dejavniki |
| A93 | Bili smo blizu doma, samo kakšne pol ure z mestnim avtobusom, zato smo se mogoče lahko večkrat videli. | Bližina doma                                   | Razdalja                      |  | Dejavniki |



## KODIRANJE VPRAŠALNIK B

| OZNAKA | ENOTA<br>KODIRANJ<br>A OZ.<br>IZJAVA                                              | POJEM                                                       | KATEGORIJA            | NADKATEGORIJA                    | TEMA      |
|--------|-----------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------|-----------------------|----------------------------------|-----------|
| B1     | Je sicer težko in vpliva na človeka, ampak...                                     | Težka življenjska situacija, ki vpliva na človeka           | Spremembe v življenju | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe |
| B2     | ... v življenju nama to ni prineslo velikih sprememb.                             | Brez večjih sprememb                                        | Spremembe v življenju | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe |
| B3     | Verjetno zaradi tega, ker nismo skupaj živeli.                                    | Že prej ločeno bivanje starih staršev in vnukov             | Spremembe v življenju | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe |
| B4     | Od začetka je bilo morda več srečanj, ...                                         | Več srečanj z vnuki na začetku                              | Pogostost stikov      | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| B5     | ...saj sin ni imel urejenega bivanja.                                             | Več stikov zaradi neurejenega stanovanjskega problema očeta | Pogostost stikov      | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| B6     | Večkrat se je dogajalo, da je pri nas prespal in je otroke potem k nam pripeljal. | Več stikov, ker je občasno prespal pri starših              | Pogostost stikov      | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| B7     | Midva nimava posebno urejenih stikov,...                                          | Stiki z vnuki niso posebej urejeni                          | Urejenost stikov      | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| B8     | ...kot pač nanese tako je.                                                        | Stiki ob priliki                                            | Urejenost stikov      | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| B9     | Vsekakor se večkrat ustavijo.                                                     | Vnuki večkrat pridejo                                       | Pogostost stikov      | Stiki z vnuki                    | Spremembe |

|     |                                                                                                                                                                            |                                                               |                  |               |           |
|-----|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------|------------------|---------------|-----------|
| B10 | Kot čutijo naši otroci potrebe tako se vidimo in vzdržujemo stike.                                                                                                         | Stiki z vnuki odvisni od volje staršev                        | Urejenost stikov | Stiki z vnuki | Spremembe |
| B11 | Pa tudi vedno obstaja možnost, da greva z ženo po otroke, če hočeva.                                                                                                       | Možnost stikov z vnuki po želji starih staršev                | Urejenost stikov | Stiki z vnuki | Spremembe |
| B12 | Nekdanja snaha temu ne nasprotuje.                                                                                                                                         | Nekdanja snaha se s stiki strinja                             | Urejenost stikov | Stiki z vnuki | Spremembe |
| B13 | Stiki so kar pogosti.                                                                                                                                                      | Pogosti stiki                                                 | Pogostost stikov | Stiki z vnuki | Spremembe |
| B14 | Vsi najini stiki z vnuki so bili odvisni od najinega sina.                                                                                                                 | Stiki z vnuki so (bili) odvisni od sina                       | Urejenost stikov | Stiki z vnuki | Spremembe |
| B15 | Mogoče je bilo teh stikov na začetku (ločitve) več...                                                                                                                      | Najprej več stikov z vnuki                                    | Pogostost stikov | Stiki z vnuki | Spremembe |
| B16 | ...zdaj se vidimo bolj tako, kot je prilika.                                                                                                                               | Sedaj stiki ob priliki                                        | Pogostost stikov | Stiki z vnuki | Spremembe |
| B17 | Ker so otroci doma v bližini, sin in sedanja partnerka pa živita kakšno uro stran, je gibanje vnukov med tema dvema krajema pogosto, zaradi tega se večkrat oglasijo mimo. | Pogostost stikov odvisna tudi od kraja bivanja vnukov in sina | Pogostost stikov | Stiki z vnuki | Spremembe |

|     |                                                                                 |                                                    |                             |                                 |           |
|-----|---------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------|-----------------------------|---------------------------------|-----------|
| B18 | Ni pa nič bilo dogovorjeno, da zdaj pa morajo priti k meni.                     | Ni bilo posebnega dogovora za stike z vnuki        | Urejenost stikov            | Stiki z vnuki                   | Spremembe |
| B19 | Ne opažam, da bi bila prikrajšana, da ne moremo biti z njimi.                   | Zadovoljen s stiki                                 | Zadovoljstvo s stiki        | Stiki z vnuki                   | Spremembe |
| B20 | Ko nama z ženo čas dopušča, takrat se srečamo.                                  | Stiki z vnuki, ko imata stara starša čas           | Pogostost stikov            | Stiki z vnuki                   | Spremembe |
| B21 | Nimam želje, da bi se kaj spremenilo, ...                                       | Zadovoljen s stiki                                 | Zadovoljstvo s stiki        | Stiki z vnuki                   | Spremembe |
| B22 | ...glede na dano situacijo mi je v redu.                                        | V redu glede na dano situacijo                     | Zadovoljstvo s stiki        | Stiki z vnuki                   | Spremembe |
| B23 | V mislih moramo imeti, da so že prej vnuki živeli bolj s sorodniki bivše snahe. | Vnuki so bili bolj povezani s sorodniki svoje mame | Spremembe v odnosih z vnuki | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| B24 | Če bi živeli z nami bi se življenje popolnoma spremenilo verjetno.              | Večje spremembe, če bi prej živeli skupaj          | Spremembe v odnosih z vnuki | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| B25 | Tako pa niso bili prej pri nas in nismo bili toliko navezani drug na drugega.   | Večje spremembe, če bi prej živeli skupaj          | Spremembe v odnosih z vnuki | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| B26 | Odnosi so bili sprva bolj mučni, ...                                            | Mučni odnosi                                       | Spremembe v odnosih z vnuki | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| B27 | ..ker so bili otroci bolj žalostni.                                             | Vnuki žalostni zaradi ločitve                      | Spremembe v odnosih z vnuki | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |

|     |                                                                                                                                 |                                                                                |                                                        |                                 |           |
|-----|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------|---------------------------------|-----------|
| B28 | Zdelo se mi je, da je imela nekdanja snaha na začetku ločitve poizkus, da bi bila midva orodje, da bi se s sinom spet zblížala. | Boljši odnosi zaradi želje, da se ločitev ne bi zgodila                        | Spremembe v odnosih z nekdanjo snaho / nekdanjim zetom | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| B29 | Jaz se na ta način v odnos nisem vključeval.                                                                                    | Ne vključevanje/ vtikanje v razpadel partnerski odnos                          | Spremembe v odnosih z nekdanjo snaho / nekdanjim zetom | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| B30 | Zato so se odnosi ohladili, ...                                                                                                 | Ohladitev odnosov                                                              | Spremembe v odnosih z nekdanjo snaho/ nekdanjim zetom  | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| B31 | ... sedaj pa so se normalizirali.                                                                                               | Normaliziranje odnosov                                                         | Spremembe v odnosih z nekdanjo snaho/ nekdanjim zetom  | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| B32 | Če bi se srečali oz. če pride do potrebe, da komuniciram o, ne vidimo nobenega razloga, da bi se grdo gledali.                  | Normalni odnosi                                                                | Spremembe v odnosih z nekdanjo snaho /nekdanjim zetom  | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| B33 | Tudi z njenimi starši sva v normalnih odnosih.                                                                                  | Normalni odnosi s starši nekdanje snahe                                        | Spremembe v odnosih z drugimi sorodniki                | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| B34 | Nikoli pa se nismo z njimi pogovarjali o ločitvi, ...                                                                           | O ločitvi ali razvezi otrok se s starši nekdanje snahe niso nikoli pogovarjali | Spremembe v odnosih z drugimi sorodniki                | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| B35 | ..v to se ne mešamo in mislim, da nima smisla, da bi se.                                                                        | Ne vključevanje/ vtikanje v razpadel partnerski odnos                          | Spremembe v odnosih z drugimi sorodniki                | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |

|     |                                                                               |                                                                                           |                                                                                          |                                 |           |
|-----|-------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------|-----------|
| B36 | Kar se tiče odnosov v dani situaciji smo zadovoljni.                          | Zadovoljstvo s trenutnimi odnosi                                                          | Spremembe odnosih z drugimi sorodniki, spremembe odnosih nekdanjo snaho/ nekdanjim zetom | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| B37 | Želim si to da do tega ne bi prišlo ampak na žalost je tako.                  | Želja, da do ločitve ne bi prišlo, žal se je to zgodilo                                   | Poskus preprečitve ločitve ali razveze                                                   | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| B38 | Takoj po tistem, ko sta se razšla smo bili povabljeni na obhajilo od vnuka.   | Takoj po ločitvi sta bila stara starša povabljena na družinska srečanja, pomembne dogodke | Spremembe družinskih običajev                                                            |                                 | Spremembe |
| B39 | Potem pri vnukinji pa nisva bila več povabljena na obhajilo.                  | Kasneje stara starša nista bila več povabljena na pomembnejše dogodke v življenju vnukov  | Spremembe družinskih običajev                                                            |                                 | Spremembe |
| B40 | Tako, da oni, ko kaj praznujejo opravijo brez nas, brez očetove strani in ... | Praznovanje brez starih staršev po očetovi strani                                         | Spremembe družinskih običajev                                                            |                                 | Spremembe |
| B41 | ..tudi sin nikoli ni prisoten.                                                | Praznovanje brez očeta                                                                    | Spremembe družinskih običajev                                                            |                                 | Spremembe |
| B42 | Praznikov nismo praznovali skupaj, tudi prej ne ...                           | Praznike nikoli niso praznovali skupaj                                                    | Spremembe družinskih običajev                                                            |                                 | Spremembe |
| B43 | ...bolj rojstne dneve in obletnice                                            | Rojstne dneve in obletnice so praznovali skupaj                                           | Spremembe družinskih običajev                                                            |                                 | Spremembe |

|     |                                                                                                                     |                                                               |                                              |  |           |
|-----|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------|----------------------------------------------|--|-----------|
| B44 | To se dostikrat tako izvaja da ima vsak ločeno, na sinovi strani ali pa na snahini strani.                          | Ločena praznovanja pomembnejših dogodkov                      | Spremembe družinskih običajev                |  | Spremembe |
| B45 | Prej, ko sta bila še skupaj sva vedno šla na praznovanje rojstnih dni od vnukov, če sva bila povabljeni.            | Udeležba na rojstnih dnevih vnukov pred ločitvijo ali razvezo | Spremembe družinskih običajev                |  | Spremembe |
| B46 | Pri nas se recimo ne slišimo vsak dan, saj imamo dobre odnose ampak se nismo tega navadili, da se slišimo vsak dan. | Niso vsak dan na vezi z vnuki                                 | Vloga starih staršev                         |  | Spremembe |
| B47 | Če sin želi vnuke k nam pripeljati, pokliče, radi jih sprejmemo.                                                    | Stari starši pomagajo otrokom, če jih potrebuje               | Vloga starih staršev                         |  | Spremembe |
| B48 | Vsekakor ni prijetno.                                                                                               | Neprijetno soočanje z ločitvijo                               | Težko soočanje z ločitvijo ali razvezo otrok |  | Soočanje  |
| B49 | Boleče mi je bilo zaradi vnukov, ni mi bilo boleče zaradi partnerjev.                                               | Boleče soočanje zaradi vnukov                                 | Težko soočanje z ločitvijo ali razvezo otrok |  | Soočanje  |
| B50 | Nisem bil pa nekaj strašno kar se njiju tiče žalosten, bil sem žalosten zaradi otrok – vnukov .                     | Žalost zaradi vnukov                                          | Težko soočanje z ločitvijo ali razvezo otrok |  | Soočanje  |

|     |                                                                                                                 |                                             |                                                  |                         |                                         |
|-----|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------|--------------------------------------------------|-------------------------|-----------------------------------------|
| B51 | Midva sva samo gledala na to da vnuki ostanejo dobro.                                                           | Dobrobit vnukov                             | Skrb za vnuke                                    | Podpora in pomoč vnukom | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| B52 | Zaradi tega nekaj poskusiš vplivati, da bi se vse uredilo da bi veza ostala, čeprav je to zelo težko verjetno . | Poskusiš vplivati na razplet, zaradi vnukov | Poskus preprečitve ločitve ali razveze           |                         | Soočanje                                |
| B53 | S snaho so bili odnosi včasih zelo prijetni, ...                                                                | Prijetni odnosi                             | Odnosi s snaho/ zetom pred razvezo ali ločitvijo |                         | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo       |
| B54 | ...včasih pa manj prijetni.                                                                                     | Neprijetni odnosi                           | Odnosi s snaho/ zetom pred razvezo ali ločitvijo |                         | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo       |
| B55 | Načeloma nismo bili v prav dobrih odnosih.                                                                      | Površinski odnosi                           | Odnosi s snaho/ zetom pred razvezo ali ločitvijo |                         | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo       |
| B56 | V glavnem meni njeno obnašanje ni bilo všeč.                                                                    | Nesprejemljivo obnašanje snahe              | Odnosi s snaho/ zetom pred razvezo ali ločitvijo |                         | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo       |
| B57 | Nismo se nikoli skregali, samo ni mi bila preveč pri srcu.                                                      | Slabši odnosi                               | Odnosi s snaho/ zetom pred razvezo ali ločitvijo |                         | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo       |
| B58 | Sin naju je mogoče ob tej krizi malo bolj rabil.                                                                | Pomoč sinu pred ločitvijo                   | Odnosi z otrokom pred razvezo ali ločitvijo      |                         | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo       |
| B59 | Prej tudi, ko je bil z bivšo partnerico naju je bolj srečeval.                                                  | Več stikov                                  | Odnosi z otrokom pred razvezo ali ločitvijo      |                         | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo       |

|     |                                                                      |                                                 |                                              |                                                     |                                   |
|-----|----------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------|----------------------------------------------|-----------------------------------------------------|-----------------------------------|
| B60 | Dostikrat je prišel k nam domov, skoraj vsak drugi dan...            | Sin je velikokrat prišel na obisk               | Odnosi z otrokom pred ali razvezo ločitvijo  |                                                     | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| B61 | ...blizu je imel službo in je včasih prišel na kosilo.               | Sin je velikokrat prišel na kosilo              | Odnosi z otrokom pred ali razvezo ločitvijo  |                                                     | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| B62 | Večkrat je prišel kot zdaj.                                          | Več obiskov sina                                | Odnosi z otrokom pred ali razvezo ločitvijo  |                                                     | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| B63 | Zdaj ima drugo ženo in je več pri njeni mami.                        | Sedaj manj obiskov kot prej                     | Odnosi z otrokom pred ali razvezo ločitvijo  |                                                     | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| B64 | Odnosi so bili pred ločitvijo boljši,...                             | Prej so bili odnosi s sinom boljši              | Odnosi z otrokom pred ali razvezo ločitvijo  |                                                     | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| B65 | ...mogoče zato, ker je bolj nekoga rabil kot zdaj.                   | Boljši odnosi zaradi sinove potrebe po druženju | Odnosi z otrokom pred ali razvezo ločitvijo  |                                                     | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| B66 | Z vnuki je bilo prej enako.                                          | Odnosi se niso spremenili                       | Odnosi z vnuki pred razvezo ali ločitvijo    |                                                     | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| B67 | Dejstvo je, da se je življenje nadaljevalo manj stresno.             | Manj stresa                                     | Pozitivne posledice                          | Posledice ločitve ali razveze                       | Soočanje                          |
| B68 | Mogoče so bili otroci tudi malo bolj vase zaprti, ko so se tu gibal. | Sprememba v obnašanju vnukov                    | Negativne posledice                          | Posledice ločitve ali razveze                       | Soočanje                          |
| B69 | Dosti je bilo pritiska na očeta, da bi se vrnil.                     | Pritisk na očeta otrok                          | Negativne posledice                          | Posledice ločitve ali razveze                       | Soočanje                          |
| B70 | Bili so samo spontani pogovori s prijatelji, ki jim zaupam.          | Pogovori z zaupniki                             | Neformalni pogovor                           | Oblika pomoči starim staršem po ločitvi ali razvezi | Soočanje                          |
| B71 | Saj nimaš kakšne moči, da lahko vplivaš...                           | Brez moči, da bi lahko kaj vplival              | Težko soočanje z ločitvijo ali razvezo otrok |                                                     | Soočanje                          |



|     |                                                                                                                                                             |                                              |                                              |                          |                                         |
|-----|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------|----------------------------------------------|--------------------------|-----------------------------------------|
| B72 | ...moraš pomiriti sam sebe...                                                                                                                               | Pomiriti sebe                                | Težko soočanje z ločitvijo ali razvezo otrok |                          | Soočanje                                |
| B73 | ...to je vsekakor boleče in stresno.                                                                                                                        | Stresno in boleče                            | Težko soočanje z ločitvijo ali razvezo otrok |                          | Soočanje                                |
| B74 | Pogovarjali smo se.                                                                                                                                         | Pogovor s sinom                              | Psihična opora                               | Podpora in pomoč otrokom | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| B75 | Stala sva jim ob strani.                                                                                                                                    | Opора vnukom                                 | Psihična opora                               | Podpora in pomoč vnukom  | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| B76 | Prilagodila sva se, če jih je bilo potrebno paziti...                                                                                                       | Paziti na vnuke                              | Pomoč staršem pri skrbi za vnuke             | Podpora in pomoč otrokom | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| B77 | ...ali pa sta prespala pri nas.                                                                                                                             | Paziti na vnuke                              | Pomoč staršem pri skrbi za vnuke             | Podpora in pomoč otrokom | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| B78 | Finančno niti ne, bolj skozi praznike ali žepnine.                                                                                                          | Finančno le občasno – in žepnine in prazniki | Finančna pomoč                               | Podpora in pomoč vnukom  | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| B79 | Če so kakšni primeri, da nimajo urejeno in jih to moti bi mogoče za kakšne stare starše tudi bilo dobro, da bi bilo nekje opredeljeno kakšne pravice imajo. | Opredeljenost pravic starih staršev          | Predlogi starih staršev o pravni ureditvi    |                          | Pravna ureditev v Sloveniji             |

|     |                                                                                                                                                                          |                                                    |                                                   |                                 |                             |
|-----|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------|---------------------------------------------------|---------------------------------|-----------------------------|
| B80 | Že tako je za otroka težko ko nima obeh staršev sploh če npr. so živeli skupaj z babico in dedkom in so sploh navezani na njih, včasih se celo bolj kot na svoje starše. | Navezanost vnukov na stare starše                  | Predlogi starih staršev o pravni ureditvi         |                                 | Pravna ureditev v Sloveniji |
| B81 | Mislim, da bi morali stare starše bolj upoštevati.                                                                                                                       | Večje upoštevanje starih staršev                   | Predlogi starih staršev o pravni ureditvi         |                                 | Pravna ureditev v Sloveniji |
| B82 | Ne bi smeli biti tako odrinjeni.                                                                                                                                         | Stari starši so preveč odrinjeni                   | Mnenje sogovornikov o pravni ureditvi v Sloveniji |                                 | Pravna ureditev v Sloveniji |
| B83 | Dober odnos z razvezanima partnerjema .                                                                                                                                  | Dober odnos z ločenima partnerjema                 | Medsebojno razumevanje                            |                                 | Dejavniki                   |
| B84 | Tudi stari starši veliko pripomorejo k dobremu odnosu in k temu, da se za vnuke potrudijo.                                                                               | Trud starih staršev                                | Prizadevanje                                      |                                 | Dejavniki                   |
| B85 | Jaz mislim, da nekih drugačnih odnosov ni bilo.                                                                                                                          | Odnos je ostal zelo podoben                        | Spremembe v odnosih z vnuki                       | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe                   |
| B86 | Odnos je drugačen le v tem, da se ti vnuk bolj smili, ker je do ločitve prišlo.                                                                                          | Vnuk se ti bolj smili, ker je imel takšno izkušnjo | Spremembe v odnosih z vnuki                       | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe                   |
| B87 | Mogoče sem jih bolj skušal potolažiti.                                                                                                                                   | Potolažiti vnuke                                   | Spremembe v odnosih z vnuki                       | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe                   |

|     |                                                           |                                           |                             |                                 |           |
|-----|-----------------------------------------------------------|-------------------------------------------|-----------------------------|---------------------------------|-----------|
| B88 | Vidim, da imata notranjo bolečino, ker sta starša ločena. | Občutek, da imata vnuka notranjo bolečino | Spremembe v odnosih z vnuki | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
|-----|-----------------------------------------------------------|-------------------------------------------|-----------------------------|---------------------------------|-----------|

### KODIRANJE VPRAŠALNIK C

| OZNAKA | ENOTA KODIRANJ A OZ. IZJAVA                                   | POJEM                                        | KATEGORIJA A          | NADKATEGORIJA                    | TEMA      |
|--------|---------------------------------------------------------------|----------------------------------------------|-----------------------|----------------------------------|-----------|
| C1     | Bilo mi je težko, ker sta se ločila...                        | Težko zaradi ločitve                         | Negativna čustva      | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe |
| C2     | ...ampak na moj vsakdanjik to ni veliko vplivalo.             | Brez večjih sprememb                         | Spremembe v življenju | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe |
| C3     | Sprva jih je bilo več.                                        | Najprej več stikov                           | Pogostost stikov      | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| C4     | Vidimo se bolj ob priliki,...                                 | Stiki ob priliki                             | Pogostost stikov      | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| C5     | ...ko ima kdo rojstni dan, ali pa ko imajo vnuki rojstni dan. | Stiki za rojstne dneve                       | Pogostost stikov      | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| C6     | Tudi za kakšne praznike prideta po darilo.                    | Stiki ob praznikih                           | Pogostost stikov      | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| C7     | Drugače pa ob priliki,...                                     | Stiki ob priliki                             | Pogostost stikov      | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| C8     | ...ko želijo pridejo.                                         | Stiki ko vnuki želijo                        | Urejenost stikov      | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| C9     | Ni nobenega problema, ker se kar pogosto vidimo.              | Pogosti stiki                                | Pogostost stikov      | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| C10    | Ko sta se ločila smo se večkrat videli, kot zdaj.             | Takoj po ločitvi je bilo stikov nekoliko več | Pogostost stikov      | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| C11    | Zdaj so stiki bolj spontani, ...                              | Spontani stiki                               | Pogostost stikov      | Stiki z vnuki                    | Spremembe |

|     |                                                                         |                                   |                                                     |                                 |           |
|-----|-------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------|-----------------------------------------------------|---------------------------------|-----------|
| C12 | ...ni točno določeno, da bi se videli npr. vsako sredo.                 | Ni točnega dogovora               | Urejenost stikov                                    | Stiki z vnuki                   | Spremembe |
| C13 | Jaz sem s tem zadovoljna.                                               | Zadovoljstvo s trenutnimi stiki   | Zadovoljstvo s stiki                                | Stiki z vnuki                   | Spremembe |
| C14 | Sem se prilagodila.                                                     | Prilagoditev nastali situaciji    | Zadovoljstvo s stiki                                | Stiki z vnuki                   | Spremembe |
| C15 | Ko pridejo sva vedno vesela in ...                                      | Zadovoljstvo, ko pridejo na obisk | Zadovoljstvo s stiki                                | Stiki z vnuki                   | Spremembe |
| C16 | ...vnuka sta pri nas vedno dobrodošla, kadarkoli lahko prideta.         | Vnuka sta vedno dobrodošla        | Urejenost stikov                                    | Stiki z vnuki                   | Spremembe |
| C17 | Ni opaziti spremembe v naših odnosih.                                   | Ni bilo sprememb                  | Spremembe v odnosih z vnuki                         | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| C18 | S sinom smo se večkrat videli, ker je pri nas prespal.                  | Po ločitvi pogostejši stiki       | Spremembe v odnosih z otroki                        | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| C19 | Čeprav sem bila razočarana, smo se še vedno dobro razumeli              | Razumevanje, kljub razočaranju    | Spremembe v odnosih z otroki                        | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| C20 | Tega ne bi spremenila.                                                  | Zadovoljstvo z odnosom            | Spremembe v odnosih z otroki                        | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| C21 | Z bivšo snaho, če se srečamo se pozdravimo in se normalno pogovarjamo . | Površinski odnos                  | Spremembe v odnosih nekdanjo snaho/ nekdanjim zetom | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |

|     |                                                                                                                              |                                                     |                                                                                                |                                 |           |
|-----|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------|-----------|
| C22 | Ko je bil vnuk v bolnici in smo bili vsi tam, so bili vsi do naju prijazni.                                                  | Prijazni medsebojni odnosi                          | Spremembe v odnosih nekdanjo snaho/ nekdanjim zetom<br>Spremembe v odnosih z drugimi sorodniki | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| C23 | Če pridejo snahini starši kdaj k nam, jima skuham kavo...                                                                    | Normalni stiki s starši nekdanje snahe              | Spremembe v odnosih z drugimi sorodniki                                                        | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| C24 | ...in se normalno pogovarjamo.                                                                                               | Normalni stiki s starši nekdanje snahe              | Spremembe v odnosih z drugimi sorodniki                                                        | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| C25 | Meni so odnosi v redu, saj se z nobenim grdo ne gledam.                                                                      | Normalni stiki s starši nekdanje snahe              | Spremembe v odnosih z drugimi sorodniki                                                        | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| C26 | Včasih, ko sta vnuka bila mlajša smo večkrat praznovali rojstne dneve, mislim, da je to posledica bolj starosti kot ločitve. | Praznovanje rojstnih dni vnukov včasih pogostejše   | Spremembe družinskih običajev                                                                  |                                 | Spremembe |
| C27 | Za praznike niti prej niti potem nismo bili skupaj.                                                                          | Praznovanje praznikov posebej                       | Spremembe družinskih običajev                                                                  |                                 | Spremembe |
| C28 | Prej smo bili bolj za rojstne dneve, potem pa vse manj.                                                                      | Včasih več druženj in praznovanj ob rojstnih dnevih | Spremembe družinskih običajev                                                                  |                                 | Spremembe |
| C29 | Vsekakor rada priskočim na pomoč, če me potrebujejo.                                                                         | Pomoč vnukom                                        | Vloga starih staršev                                                                           |                                 | Spremembe |

|     |                                                            |                                                          |                                              |  |                                   |
|-----|------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------|----------------------------------------------|--|-----------------------------------|
| C30 | Tudi sinoči sem vse pripravila, ko sta prespala pri nas.   | Skrb za vnuke                                            | Vloga starih staršev                         |  | Spremembe                         |
| C31 | Poskrbim za to, da nista lačna.                            | Skrb za vnuke                                            | Vloga starih staršev                         |  | Spremembe                         |
| C32 | Pri vsem jim rada pomagam,...                              | Pomoč vnukom                                             | Vloga starih staršev                         |  | Spremembe                         |
| C33 | ...neizmerno jih imam rada.                                | Ljubezen do vnukov                                       | Vloga starih staršev                         |  | Spremembe                         |
| C34 | Zelo, zelo boleče zaradi vnukov seveda.                    | Boleče zaradi vnukov                                     | Težko soočanje z ločitvijo ali razvezo otrok |  | Soočanje                          |
| C35 | To je bilo eno veliko razočaranje.                         | Razočaranje                                              | Težko soočanje z ločitvijo ali razvezo otrok |  | Soočanje                          |
| C36 | S partnerjem sva stremela k temu, da se pobotata...        | Želja po ohranitvi zveze                                 | Poskus preprečitve ločitve ali razveze       |  | Soočanje                          |
| C37 | ...češ da bi bilo to najbolje za njune otroke.             | Za vnuke bi bilo najbolje, če starša ostaneta skupaj.    | Poskus preprečitve ločitve ali razveze       |  | Soočanje                          |
| C38 | Svoje mnenje lahko poveš, vplivati na to pa ne moreš.      | Mnenje, ki pa pomembno ne vpliva na odločitev za ločitev | Poskus preprečitve ločitve ali razveze       |  | Soočanje                          |
| C39 | Včasih je bila čisto ok...                                 | Odnosi so bili včasih v redu                             | Odnosi s snaho pred razvezo ali ločitvijo    |  | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| C40 | ...včasih pa ni vedela ali bi se z nami pogovarjala ali ne | Včasih so bili odnosi bolj hladni                        | Odnosi s snaho pred razvezo ali ločitvijo    |  | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| C41 | Kregali se nismo.                                          | Odsotnost preprirov                                      | Odnosi s snaho pred razvezo ali ločitvijo    |  | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| C42 | Karakterno smo si bili precej različni                     | Različni karakterji                                      | Odnosi s snaho pred razvezo ali ločitvijo    |  | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |

|     |                                                                               |                                                   |                                             |                                 |                                   |
|-----|-------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------|---------------------------------------------|---------------------------------|-----------------------------------|
| C43 | Odnosi z vnuki so bili ljubeči                                                | Ljubeči odnosi                                    | Odnosi z vnuki pred razvezo ali ločitvijo   |                                 | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| C44 | Pred ločitvijo je včasih sam kdaj pripeljal otroke k nama. Sedaj pa ne več.   | Sedaj sin manjkrat pride in pripelje vnuke        | Odnosi z otrokom pred razvezo ali ločitvijo |                                 | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| C45 | Odnosi so ostali v redu ...                                                   | V redu odnosi                                     | Spremembe v odnosih z otroki                | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe                         |
| C46 | ...samo nima časa, da bi tolikokrat prišel.                                   | Zaradi pomanjkanja časa manj stikov               | Spremembe v odnosih z otroki                | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe                         |
| C47 | Mislim, da jih ni bilo...                                                     | Ločitev ni prinesla nič dobrega                   | Pozitivne posledice                         | Posledice ločitve ali razveze   | Soočanje                          |
| C48 | ...edino potem, ko si je uredil stanovanje in je bilo na CSD vse dogovorjeno. | Ureditev formalnosti na CSD –ju                   | Pozitivne posledice                         | Posledice ločitve ali razveze   | Soočanje                          |
| C49 | Potem smo si vsi oddahnili.                                                   | Ko je bilo pravno formalno urejeno je bilo v redu | Pozitivne posledice                         | Posledice ločitve ali razveze   | Soočanje                          |
| C50 | Negativno je vplivalo na vnuke                                                | Ločitev je negativno vplivala na vnuke            | Negativne posledice                         | Posledice ločitve ali razveze   | Soočanje                          |
| C51 | V tistem času sta bila vnuka precej ranljiva ...                              | Ranljivost vnukov                                 | Negativne posledice                         | Posledice ločitve ali razveze   | Soočanje                          |
| C52 | ...in si moral paziti in bolj nežno ravnati z njimi .                         | Večja pozornost pri stikih z vnuki                | Negativne posledice                         | Posledice ločitve ali razveze   | Soočanje                          |
| C53 | Z vnuki smo se bolj nevtravno pogovarjali.                                    | Nevtralni pogovori z vnuki                        | Negativne posledice                         | Posledice ločitve ali razveze   | Soočanje                          |
| C54 | Največkrat sem se pogovarjala s sosedi.                                       | Pogovori s sosedi                                 | Neformalni pogovor                          | Oblika pomoči starim staršem    | Soočanje                          |

|     |                                                                                    |                                                                  |                                                   |                                                     |                                         |
|-----|------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------|-----------------------------------------------------|-----------------------------------------|
| C55 | Druge formalne pomoč ne bi rabila, ...                                             | Ne potrebuje formalne pomoči                                     | Druge oblike pomoči                               | Oblika pomoči starim staršem po ločitvi ali razvezi | Soočanje                                |
| C56 | ...tudi če bi jo nudili ne bi šla.                                                 | Če bi bila kakšna formalna pomoč na voljo tega ne bi izkoristila | Formalna pomoč                                    | Oblika pomoči starim staršem po ločitvi ali razvezi | Soočanje                                |
| C57 | Še lažje preneseš če veš da nisi edini primer.                                     | Lažje soočanje če veš da nisi sam                                | Pomoč samemu sebi                                 | Oblika pomoči starim staršem po ločitvi ali razvezi | Soočanje                                |
| C58 | Če je kaj potreboval pri stanovanju sva mu pomagala in naredila.                   | Pomoč pri hišnih opravilih                                       | Pomoč pri stanovanju                              | Podpora in pomoč otrokom                            | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| C59 | ...in se z njim pogovarjala.                                                       | Pogovor                                                          | Psihična opora                                    | Podpora in pomoč otrokom                            | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| C60 | Vnuka sta bila zelo žalostna                                                       | Žalost vnukov zaradi ločitve staršev                             | Psihična opora                                    | Podpora in pomoč vnukom                             | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| C61 | Bolj sva jih zamotila npr. z igro, ...                                             | Igranje                                                          | Skrb za vnuke                                     | Podpora in pomoč vnukom                             | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| C62 | ...malo smo se tudi pogovarjali ...                                                | Pogovor z vnuki                                                  | Psihična opora                                    | Podpora in pomoč vnukom                             | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| C63 | ...ampak v glavnem zamotili.                                                       | Zamotiti vnuke                                                   | Psihična opora                                    | Podpora in pomoč vnukom                             | Oblike pomoči in podpore                |
| C64 | Tudi skupaj z bratranci so se igrali, takrat sta še bolj pozabila na to.           | Igranje                                                          | Skrb za vnuke                                     | Podpora in pomoč vnukom                             | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| C65 | Otroci se na stare starše navežejo in jim je že tako težko kar se dogaja s starši. | Navezanost vnuka na stare starše                                 | Mnenje sogovornikov o pravni ureditvi v Sloveniji |                                                     | Pravna ureditev v Sloveniji             |



|     |                                                                                                                       |                                                              |                                                   |  |                             |
|-----|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------|--|-----------------------------|
| C66 | Če potem še slučajno izgubijo stike z njimi je to še težje.                                                           | Težko soočanje vnukov z ločitvijo od starih staršev          | Mnenje sogovornikov o pravni ureditvi v Sloveniji |  | Pravna ureditev v Sloveniji |
| C67 | Stari starši so pri nas premalo upoštevani.                                                                           | Nezadostno upoštevanje starih staršev                        | Mnenje sogovornikov o pravni ureditvi v Sloveniji |  | Pravna ureditev v Sloveniji |
| C68 | Predlagala bi, da se natančno napiše kdaj in kako imajo stari starši pravico do stikov z vnuki ...                    | Natančneje določiti pravico starih staršev do stikov z vnuki | Predlogi starih staršev o pravni ureditvi         |  | Pravna ureditev v Sloveniji |
| C69 | ...seveda, če je to ok za otroka, ...                                                                                 | Vnukova korist                                               | Predlogi starih staršev o pravni ureditvi         |  | Pravna ureditev v Sloveniji |
| C70 | ...da jim s tem ne naredimo še dodatne bolečine ali stiske.                                                           | Brez dodatne bolečine in stiske vnukov                       | Predlogi starih staršev o pravni ureditvi         |  | Pravna ureditev v Sloveniji |
| C71 | Ja verjetno vpliva če je to splošno, če so nekje na drugem koncu Slovenije, stari starši težje vzdržujejo dobre stike | Na stike bi vplivalo, če bi bili na drugem koncu Slovenije   | Razdalja                                          |  | Dejavniki                   |
| C72 | Tudi ko si starejši in ne upaš več tako pogosto iti na pot.                                                           | Vpliv starosti starega starša na vzdrževanje stikov          | Sposobnost starega starša                         |  | Dejavniki                   |

|     |                                                                                            |                                          |                        |  |           |
|-----|--------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------|------------------------|--|-----------|
| C73 | Pri vnukih pa starejši so, bolj govorijo »saj se bomo že videli«, potem pa čas hitro mine. | Starost vnuka<br>vpliva pogostost stikov | Starost vnuka          |  | Dejavniki |
| C74 | To, da smo blizu doma ...                                                                  | Bližina doma vnukov                      | Razdalja               |  | Dejavniki |
| C75 | ...in da se nikoli nismo skregali z bivšo snaho ...                                        | Odsotnost prepirov z nekdanjo snaho      | Medsebojno razumevanje |  | Dejavniki |
| C76 | ...in s sinom.                                                                             | Odsotnost prepirov s sinom               | Medsebojno razumevanje |  | Dejavniki |
| C77 | Če bi bili dlje doma bi se verjetno manjkrat videli.                                       | Razdalja bi vplivala na odnos            | Razdalja               |  | Dejavniki |

#### KODIRANJE VPRAŠALNIK D

| OZNAKA | ENOTA KODIRANJA OZ. IZJAVA        | POJEM                       | KATEGORIJA            | NADKATEGORIJA                    | TEMA      |
|--------|-----------------------------------|-----------------------------|-----------------------|----------------------------------|-----------|
| D1     | Življenje se je obrnilo na glavo. | Popolna sprememba življenja | Spremembe v življenju | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe |
| D2     | Večina načrtov se je podrla, ...  | Načrti so se podrli         | Spremembe v življenju | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe |
| D3     | ...saj pomagamo hčeri in vnukom.  | Pomoč hčeri in vnukom       | Spremembe v življenju | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe |
| D4     | Rad pomagam kolikor lahko.        | Pomaga z veseljem           | Spremembe v življenju | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe |

|     |                                                                                         |                                     |                              |                                  |           |
|-----|-----------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------|------------------------------|----------------------------------|-----------|
| D5  | Službeno se zato manj udeležujem, ker sem samozaposlen.                                 | Manj dejaven v službi               | Spremembe v življenju        | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe |
| D6  | Sedaj sva več z njimi, ....                                                             | Več stikov z vnuki                  | Pogostost stikov             | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| D7  | ... se z njimi ukvarjava.                                                               | Več stikov z vnuki                  | Pogostost stikov             | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| D8  | Če so bolni so veliko pri nama.                                                         | Večkrat skrbi na vnuke, če so bolni | Pogostost stikov             | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| D9  | Poskusiva se prilagoditi.                                                               | Prilagajanje                        | Urejenost stikov             | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| D10 | V redu.                                                                                 | Trenutno dobro urejeni stiki        | Zadovoljstvo s stiki         | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| D11 | Ob priliki in...                                                                        | Stiki ob priliki                    | Pogostost stikov             | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| D12 | ...po potrebi se vidavamo.                                                              | Stiki po potrebi                    | Pogostost stikov             | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| D13 | Se nismo dogovarjali, ...                                                               | Dogovora ni bilo                    | Urejenost stikov             | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| D14 | S tem sem zadovoljen.                                                                   | Zadovoljen                          | Zadovoljstvo s stiki         | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| D15 | Odnosi se niso spremenili, ...                                                          | Odnosi ostali enaki                 | Spremembe v odnosih z vnuki  | Spremembe v medsebojnih odnosih  | Spremembe |
| D16 | ... tako da ne morem reči da nisem zadovoljen in da bi si želel da bi bilo kaj drugače. | Zadovoljstvo z odnosi               | Spremembe v odnosih z vnuki  | Spremembe v medsebojnih odnosih  | Spremembe |
| D17 | S hčerko sva več skupaj, ...                                                            | Več stikov s hčerjo                 | Spremembe v odnosih z otroki | Spremembe v medsebojnih odnosih  | Spremembe |
| D18 | ...večkrat se slišiva in ...                                                            | Več stikov s hčerjo                 | Spremembe v odnosih z otroki | Spremembe v medsebojnih odnosih  | Spremembe |

|     |                                                             |                                                 |                                                       |                                 |           |
|-----|-------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------|-------------------------------------------------------|---------------------------------|-----------|
| D19 | ...bolj sem vpet v njeno življenje.                         | Večja vpletenost v hčerino življenje            | Spremembe v odnosih z otroki                          | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| D20 | Poskusim tudi pomagati.                                     | Pomoč hčeri                                     | Spremembe v odnosih z otroki                          | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| D21 | Pri hčerki mi je v redu.                                    | Zadovoljstvo z odnosom s hčerko                 | Spremembe v odnosih z otroki                          | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| D22 | Z nekdanjim zetom so se odnosi zelo – drastično spremenili. | Velika sprememba                                | Spremembe v odnosih z nekdanjo snaho/ nekdanjim zetom | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| D23 | Stikov ni več, ...                                          | Popolna prekinitev stikov                       | Spremembe v odnosih z nekdanjo snaho/ nekdanjim zetom | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| D24 | ...jih ne želim.                                            | Ne želi več stikov                              | Spremembe v odnosih z nekdanjo snaho/ nekdanjim zetom | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| D25 | Ne bi si želel, da bi bili še v odnosu.                     | Ne želi več stikov                              | Spremembe v odnosih z nekdanjo snaho/ nekdanjim zetom | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| D26 | Z drugimi sorodniki po njegovi strani tudi ni več stikov.   | Prekinitev stikov s sorodniki po njegovi strani | Spremembe v odnosih z drugimi sorodniki               | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| D27 | Lahko bi prišli do nas, ...                                 | Želja, da bi prišli                             | Spremembe v odnosih z drugimi sorodniki               | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| D28 | ...in malo več pomagali.                                    | Želja, da bi več pomagali                       | Spremembe v odnosih z drugimi sorodniki               | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| D29 | Želim si da bi ohranili stike.                              | Nezadovoljstvo s prekinitvijo stikov            | Spremembe v odnosih z drugimi sorodniki               | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| D30 | Spremenili so se na bolje.                                  | Običaji so se spremenili na bolje               | Spremembe družinskih običajev                         |                                 | Spremembe |

|     |                                                                         |                                             |                                              |                                  |                                   |
|-----|-------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------|----------------------------------------------|----------------------------------|-----------------------------------|
| D31 | Vse je bolj pristno.                                                    | Bolj pristni odnosi                         | Spremembe družinskih običajev                |                                  | Spremembe                         |
| D32 | Rojstnodnev ne zabave bodo tudi samo z našimi sorodniki po naši strani. | Spremembe pri praznovanju rojstnih dni      | Spremembe družinskih običajev                |                                  | Spremembe                         |
| D33 | Prej smo želeli biti skupaj pa nismo mogli biti,...                     | Prej je bilo slabše                         | Spremembe družinskih običajev                |                                  | Spremembe                         |
| D34 | sedaj pa smo lahko...                                                   | Spremenilo se je na bolje                   | Spremembe družinskih običajev                |                                  | Spremembe                         |
| D35 | ... in to nam je ok.                                                    | Zadovoljstvo z novo nastalo situacijo       | Spremembe družinskih običajev                |                                  | Spremembe                         |
| D36 | Poskušam jim pomagati ...                                               | Pomoč                                       | Vloga starih staršev                         |                                  | Spremembe                         |
| D37 | ...pomagam tudi pri skrbi in vzgoji.                                    | Pomoč pri skrbi in vzgoji                   | Vloga starih staršev                         |                                  | Spremembe                         |
| D38 | Bil sem globoko razočaran, jezen.                                       | Razočaranje                                 | Negativna čustva                             | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe                         |
| D39 | Življenje se je postavilo na glavo.                                     | Popolna sprememba v življenju               | Spremembe v življenju                        | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe                         |
| D40 | Žalost, zelo velik stres.                                               | Žalost, stres                               | Težko soočanje z ločitvijo ali razvezo otrok |                                  | Soočanje                          |
| D41 | Odnos je bil drugačen, ...                                              | Drugačen odnos                              | Odnosi z otrokom pred razvezo ali ločitvijo  |                                  | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| D42 | ...bila je v nezdravem odnosu, kjer ni smela povedati svojih želja.     | Hči je bila v nezdravem partnerskem odnosu, | Odnosi z otrokom pred razvezo ali ločitvijo  |                                  | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| D43 | Če bi ji želel kaj povedati, nisem upal in smel...                      | Ne upa, ne sme povedati svojega mnenja      | Odnosi z otrokom pred razvezo ali ločitvijo  |                                  | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |

|     |                                                                 |                                                       |                                                     |                                                     |                                   |
|-----|-----------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------|-----------------------------------------------------|-----------------------------------|
| D44 | ...mislil sem tudi da je tako prav, izkazalo se je da ni.       | Nepravilno ravnanje                                   | Odnosi z otrokom pred razvezo ali ločitvijo         |                                                     | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| D45 | Sedaj imam več besede pri vnukih kot prej.                      | Prej manj besede pri skrbi za vnuke                   | Odnosi z vnuki pred razvezo ali ločitvijo           |                                                     | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| D46 | Z nekdanjim zetom je bil odnos kar normalen,...                 | Precej normalen odnos                                 | Odnosi s snaho / z zetom pred razvezo ali ločitvijo |                                                     | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| D47 | ...bilo je nekaj hinavščine z njegove strani, se mi zdi.        | Slabe izkušnje z nekdanjim zetom                      | Odnosi s snaho / z zetom pred razvezo ali ločitvijo |                                                     | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| D48 | Zato sem bil potem tudi razočaran.                              | Razočaranje nad nekdanjim zetom                       | Odnosi s snaho / z zetom pred razvezo ali ločitvijo |                                                     | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| D49 | Da hči lahko misli s svojo glavo, kar sem jo učil.              | Samostojnost hčerke                                   | Pozitivne posledice                                 | Posledice ločitve ali razveze                       | Soočanje                          |
| D50 | Da otroke vzgaja po pravih načelih, kot jih imamo mi v družini. | Vzgoja in skrb za otroke po načelih, kot so v družini | Pozitivne posledice                                 | Posledice ločitve ali razveze                       | Soočanje                          |
| D51 | Ni časa,...                                                     | Pomanjkanje časa                                      | Negativne posledice                                 | Posledice ločitve ali razveze                       | Soočanje                          |
| D52 | ...ni denarja.                                                  | Pomanjkanje denarja                                   | Negativne posledice                                 | Posledice ločitve ali razveze                       | Soočanje                          |
| D53 | Veliko živcev je hči zaradi tega izgubila.                      | Negativen vpliv na hči                                | Negativne posledice                                 | Posledice ločitve ali razveze                       | Soočanje                          |
| D54 | Veliko več sva z ženo vpeta v hčerino družino.                  | Več vpetosti v ločeno družino                         | Negativne posledice                                 | Posledice ločitve ali razveze                       | Soočanje                          |
| D55 | Več se udeležuje, zaradi tega je včasih s časom tesno.          | Pomanjkanje časa                                      | Negativne posledice                                 | Posledice ločitve ali razveze                       | Soočanje                          |
| D56 | Nisem rabil nobene pomoči.                                      | Pomoči ne potrebuje                                   | Druge oblike pomoči                                 | Oblika pomoči starim staršem po ločitvi ali razvezi | Soočanje                          |

|     |                                                                                               |                                           |                                         |                                                     |                                         |
|-----|-----------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------|-----------------------------------------|-----------------------------------------------------|-----------------------------------------|
| D57 | Edino pogovor, da se izpoveš.                                                                 | Pogovor                                   | Neformalni pogovor                      | Oblika pomoči starim staršem po ločitvi ali razvezi | Soočanje                                |
| D58 | V podporo mi je bilo to da se je hči lahko začela po svoje obnašati, da ni bila več zatirana. | Samostojnost hčere                        | Druge oblike pomoči                     | Oblika pomoči starim staršem po ločitvi ali razvezi | Soočanje                                |
| D59 | Meni v podporo je bila moja družina.                                                          | Podpora v družini                         | Neformalni pogovor                      | Oblika pomoči starim staršem po ločitvi ali razvezi | Soočanje                                |
| D60 | Želel bi si da bi tudi drugi stari starši več sodelovali pri tem.                             | Želja, da bi njegovi starši bolj pomagali | Spremembe v odnosih z drugimi sorodniki | Spremembe v medsebojnih odnosih                     | Spremembe                               |
| D61 | Smo jo mirili in poslušali ...                                                                | Poslušanje                                | Psihična opora                          | Podpora in pomoč otrokom                            | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| D62 | ...poskusili smo jo spraviti na pozitivno pot.                                                | Spodbujanje                               | Psihična opora                          | Podpora in pomoč otrokom                            | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| D63 | Poskušal se ji pomagati na vse načine: psihično,...                                           | Različne oblike pomoči, psihična opora    | Psihična opora                          | Podpora in pomoč otrokom                            | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| D64 | ...pri otrocih ...                                                                            | Pomoč pri skrbi in vzgoji vnukov          | Pomoč staršem pri skrbi za vnuke        | Podpora in pomoč otrokom                            | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| D65 | ... finančno.                                                                                 | Finančno                                  | Finančna pomoč                          | Podpora in pomoč otrokom                            | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| D66 | ...pa tudi če rabi pomoč pri hiši.                                                            | Pomoč pri hišnih opravilih                | Pomoč pri stanovanju                    | Podpora in pomoč otrokom                            | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| D67 | Za njih sem skrbel, ...                                                                       | Skrb za vnuke                             | Pomoč staršem pri skrbi za vnuke        | Podpora in pomoč vnukom                             | Oblike pomoči in podpore starih staršev |

|     |                                                                                                                  |                                                   |                                                   |                         |                                         |
|-----|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------|---------------------------------------------------|-------------------------|-----------------------------------------|
| D68 | ...občasno so pri nas prespali.                                                                                  | Nudjenje prenočišča                               | Pomoč staršem pri skrbi za vnuke                  | Podpora in pomoč vnukom | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| D69 | Skrbel sem, da so redno hodili v šolo.                                                                           | Skrb za šolo                                      | Pomoč staršem pri skrbi za vnuke                  | Podpora in pomoč vnukom | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| D70 | Veliko smo se pogovarjali, ...                                                                                   | Pogovor z vnuki                                   | Skrb za vnuke                                     | Podpora in pomoč vnukom | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| D71 | ..igrali, več so se igrali.                                                                                      | Igra z vnuki                                      | Skrb za vnuke                                     | Podpora in pomoč vnukom | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| D72 | Stari starši so pravno premalo upoštevani.                                                                       | Stari starši so premalo upoštevani                | Mnenje sogovornikov o pravni ureditvi v Sloveniji |                         | Pravna ureditev v Sloveniji             |
| D73 | Želel bi si da bi se jih več upoštevalo, pri stikih tam kjer ne morejo priti do vnukov oz. imeti stikov z njimi. | Večje upoštevanje tam, kjer nimajo stikov z vnuki | Predlogi starih staršev o pravni ureditvi         |                         | Pravna ureditev v Sloveniji             |
| D74 | Koliko imaš željo pomagati svojih otrokom oz. vnukom...                                                          | Ali imaš željo pomagati vnukom in otrokom         | Prizadevanje                                      |                         | Dejavniki                               |
| D75 | ... in kolikor ti dovolijo pomagati.                                                                             | Ali ti dovolijo pomagati                          | Pomoč                                             |                         | Dejavniki                               |
| D76 | Koliko si finančno sposoben,...                                                                                  | Finančna sposobnosti                              | Sposobnost starega starša                         |                         | Dejavniki                               |
| D77 | ...tudi psihično...                                                                                              | Psihična sposobnost                               | Sposobnost starega starša                         |                         | Dejavniki                               |
| D78 | ... in fizično.                                                                                                  | Fizična sposobnost                                | Sposobnost starega starša                         |                         | Dejavniki                               |



|     |                                                                                         |                                                                             |                                         |  |           |
|-----|-----------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------|--|-----------|
| D79 | Če moj otrok ne bi imel stikov s svojimi otroci, se seveda verjetno ne bi mogli videti. | Če moj otrok ne bi imel stikov z otroki bi jih verjetno tudi jaz manj videl | Skrbnništvo                             |  | Dejavniki |
| D80 | Psihična stabilnost starega starša, ...                                                 | Psihična stabilnost                                                         | Sposobnost starega starša               |  | Dejavniki |
| D81 | ...želja po druženju.                                                                   | Želja po druženju                                                           | Prizadevanje                            |  | Dejavniki |
| D82 | Da se vnukom predstavi pomembnost razširjene družine ...                                | Vnukom je potrebno predstaviti pomembnost razširjene družine                | Medsebojno razumevanje                  |  | Dejavniki |
| D83 | ...in da se jim pove, da imajo starih starši tudi pomembno vlogo.                       | Pomembnost starih staršev v življenju vnukov                                | Vloga starih staršev v življenju vnukov |  | Dejavniki |
| D84 | Vsekakor želja in možnost, da se z njimi videvam.                                       | Možnost in želja po stikih z vnuki                                          | Prizadevanje                            |  | Dejavniki |
| D85 | In tudi to koliko te otroci upoštevajo ,...                                             | V kakšni meri vnuki upoštevajo stare starše                                 | Vloga starih staršev v življenju vnukov |  | Dejavniki |
| D86 | ...ali te imajo radi...                                                                 | Ljubezen                                                                    | Odnos, ki so ga imeli že prej           |  | Dejavniki |
| D87 | ...ali se radi vidijo s tabo.                                                           | Želja vnukov po stikih                                                      | Prizadevanje                            |  | Dejavniki |
| D88 | Če ima otrok občutek, da je pri tebi varen in zaželen, vpliva tudi to.                  | Vnuk mora imeti občutek varnosti in zaželenosti                             | Vloga starih staršev v življenju vnukov |  | Dejavniki |

# KODIRANJE VPRAŠALNIK E

| OZNAKA | ENOTA<br>KODIRANJ<br>A OZ.<br>IZJAVA                        | POJEM                                           | KATEGORIJA                   | NADKATEGORIJA                    | TEMA      |
|--------|-------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------|------------------------------|----------------------------------|-----------|
| E1     | Psihične in fizične obremenitve.                            | Psihična in fizična obremenjenost               | Spremembe v življenju        | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe |
| E2     | Bolj se obremenjuje m poleg svojih še z njihovimi problemi. | Večja obremenjenost                             | Spremembe v življenju        | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe |
| E3     | Več časa porabim za vnuke.                                  | Več časa porabi za vnuke                        | Spremembe v življenju        | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe |
| E4     | Tudi svoje življenjske plane sem morala temu prilagoditi    | Prilagoditev življenjskih planov zaradi ločitve | Spremembe v življenju        | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe |
| E5     | Veliko manj časa lahko posvetim sebi.                       | Manj časa zase                                  | Spremembe v življenju        | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe |
| E6     | Več se pogovarjam s hčerko.                                 | Več pogovorov s hčerko                          | Spremembe v odnosih z otroki | Spremembe v medsebojnih odnosih  | Spremembe |
| E7     | Stiki so sedaj vsak trikrat bolj pogosti.                   | Stiki so vsaj trikrat bolj pogosti              | Pogostost stikov             | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| E8     | Časovno vsaj 3x tedensko,...                                | Stiki najmanj trikrat tedensko                  | Pogostost stikov             | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| E9     | ...prilagajam se potrebam                                   | Prilaganje potrebam glede stikov                | Urejenost stikov             | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| E10    | Stike smo si uredili sami.                                  | Samostojni dogovor za stike                     | Urejenost stikov             | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| E11    | Dogovorjeni smo da se sproti dogovarjamo glede stikov.      | Sprotno dogovarjanje glede stikov               | Urejenost stikov             | Stiki z vnuki                    | Spremembe |

|     |                                                                                                  |                                                                                         |                              |                                 |           |
|-----|--------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------|---------------------------------|-----------|
| E12 | Mislim da sem zaradi pogostosti stikov oziroma pomoči pri otrocih včasih preobremenjena.         | Preobremenjenost včasih zaradi pogostih stikov                                          | Zadovoljstvo s stiki         | Stiki z vnuki                   | Spremembe |
| E13 | Vnuka sta veliko bolj zadovoljna, ko naju vidita.                                                | Večje zadovoljstvo vnukov                                                               | Spremembe v odnosih z vnuki  | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| E14 | Mislim, da naju želita v določenih stvareh posnemati,...                                         | Vnuka želita posnemati stare starše                                                     | Spremembe v odnosih z vnuki  | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| E15 | ...sta vesela zadovoljna bolj kot prej.                                                          | Bolj vesela in zadovoljna vnuka                                                         | Spremembe v odnosih z vnuki  | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| E16 | Glede na odnose med starimi starši in vnuki bi rekla, da je ta ločitev na to pozitivno vplivala. | Pozitiven vpliv ločitve na odnos z vnuki                                                | Spremembe v odnosih z vnuki  | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| E17 | S tem sem zadovoljna.                                                                            | Zadovoljstvo s trenutnimi odnosi                                                        | Spremembe v odnosih z vnuki  | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| E18 | Hči se je precej naslonila na naju s tem ko je izgubila stik s kompletno partnerjevo družino.    | Hči je oporo iskala v starih starših, saj je izgubila stike z družino bivšega partnerja | Spremembe v odnosih z otroki | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| E19 | Vse breme je tako padlo na mojo družino.                                                         | Večja vpletenost                                                                        | Spremembe v odnosih z otroki | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| E20 | Veliko več je poglobljenih pogovorov.                                                            | Bolj poglobljeni pogovori                                                               | Spremembe v odnosih z otroki | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |

|     |                                                                                  |                                            |                                                        |                                 |           |
|-----|----------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------|--------------------------------------------------------|---------------------------------|-----------|
| E21 | Ker je prej pred mano več stvari skrivala, je sedaj tudi več odkritih pogovorov. | Več odkritih pogovorov                     | Spremembe v odnosih z otroki                           | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| E22 | Torej glede poglobljenega odnosa mi je sedaj bolje.                              | Zadovoljstvo z bolj poglobljenimi odnosi   | Spremembe v odnosih z otroki                           | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| E23 | Stikov ni več.                                                                   | Popolna prekinitev stikov                  | Spremembe v odnosih z nekdanjo snaho / nekdanjim zetom | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| E24 | Ne želim si da bi še kdaj imeli stike.                                           | Ponovnih stikov ne želi                    | Spremembe v odnosih z nekdanjo snaho / nekdanjim zetom | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| E25 | Stikov ni več.                                                                   | Popolna prekinitev stikov                  | Spremembe v odnosih z drugimi sorodniki                | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| E26 | Želela bi si, da bi enakopravno sodelovali pri vzgoji vnukov, kot midva.         | Želi večjo enakopravnost pri vzgoji vnukov | Spremembe v odnosih z drugimi sorodniki                | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| E27 | Da bi bili bolj enakopravno vključeni v življenje vnukov,...                     | Želi večjo vključenost v življenje vnukov  | Spremembe v odnosih z drugimi sorodniki                | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| E28 | ...in da bi kljub ločitvi ostali prijatelji.                                     | Želi bi ostali prijatelji                  | Spremembe v odnosih z drugimi sorodniki                | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| E29 | Ja so se spremenili.                                                             | Spremenjeni družinski običaji              | Spremembe družinskih običajev                          |                                 | Spremembe |
| E30 | Večkratno skupno kosilo z vnuki kot prej,...                                     | Večkrat skupno kosilo z vnuki              | Spremembe družinskih običajev                          |                                 | Spremembe |

|     |                                                                                  |                                                                   |                                              |  |                                   |
|-----|----------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------|--|-----------------------------------|
| E31 | ...svoje življenje prilagajam vnukom in hčeri.                                   | Prilaganje življenja vnukom in hčeri                              | Spremembe družinskih običajev                |  | Spremembe                         |
| E32 | V bistvu se res življenje družine spremeni,...                                   | Spremenjeni družinski običaji                                     | Spremembe družinskih običajev                |  | Spremembe                         |
| E33 | ... premalo vključuješ svoje dejanske želje in potrebe, zato ker želiš pomagati. | Spremenjeni družinski običaji, ker želiš pomagati vnukom in hčeri | Spremembe družinskih običajev                |  | Spremembe                         |
| E34 | Še vedno je v ospredju pri vzgoji in skrbi mama.                                 | V ospredju pri vzgoji in skrbi otrok je mama                      | Vloga starih staršev                         |  | Spremembe                         |
| E35 | Skušam jih vzgajati tako da bi imela pri meni dober zgled,...                    | Dober zgled vnukom                                                | Vloga starih staršev                         |  | Spremembe                         |
| E36 | ...jima vcepiti delovne navade...                                                | Vnukoma priučiti delovne navade                                   | Vloga starih staršev                         |  | Spremembe                         |
| E37 | Čustveno sem bila prizadeta.                                                     | Čustvena prizadetost                                              | Težko soočanje z ločitvijo ali razvezo otrok |  | Soočanje                          |
| E38 | Skrbelo me je kako bo moja hči to prenesla...                                    | Skrbi kako bo hči prenesla                                        | Težko soočanje z ločitvijo ali razvezo otrok |  | Soočanje                          |
| E39 | ...kako bo z vnuki.                                                              | Skrbi kako bodo prenesli vnuki                                    | Težko soočanje z ločitvijo ali razvezo otrok |  | Soočanje                          |
| E40 | Skrbelo me je tudi kaj vse se bo zaradi tega spremenilo.                         | Skrbi kakšne spremembe bo prineslo                                | Težko soočanje z ločitvijo ali razvezo otrok |  | Soočanje                          |
| E41 | Občutki negotovosti.                                                             | Negotovost                                                        | Težko soočanje z ločitvijo ali razvezo otrok |  | Soočanje                          |
| E42 | Vedno je bilo v zraku nekaj nedorečenega.                                        | Čudno ozračje odnosa s hčerko                                     | Odnosi z otrokom pred razvezo ali ločitvijo  |  | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |

|     |                                                                              |                                                            |                                                     |                               |                                   |
|-----|------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------|-------------------------------|-----------------------------------|
| E43 | Vedela sem da ima težave, ampak se mi ni nikoli odprla.                      | Hči se prej ni odkrito pogovarjala in zaupala svojih težav | Odnosi z otrokom pred razvezo ali ločitvijo         |                               | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| E44 | Z zetom sem imela občasne stike, ...                                         | Občasni stiki                                              | Odnosi s snaho / z zetom pred razvezo ali ločitvijo |                               | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| E45 | ...ki pa se mi niso zdeli pristni.                                           | Nepristni stiki                                            | Odnosi s snaho / z zetom pred razvezo ali ločitvijo |                               | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| E46 | Velikokrat bi si želela kaj reči, ampak nisem, da ne bi komu škodila.        | Ne želi se vpletati, da ne bi povzročila škode             | Odnosi s snaho / z zetom pred razvezo ali ločitvijo |                               | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| E47 | Bila sem manj vključena v življenje vnukov,...                               | Manjša vključenost v življenje vnukov                      | Odnosi z vnuki pred razvezo ali ločitvijo           |                               | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| E48 | ...saj sem se počutila odrinjeno in nezaželeno.                              | Občutek odrinjenosti in nezaželenosti                      | Odnosi z vnuki pred razvezo ali ločitvijo           |                               | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| E49 | Me ne skrbi več, da bi se otroku ali vnukom kaj naredilo.                    | Manj skrbi za vnuke in hčerko                              | Pozitivne posledice                                 | Posledice ločitve ali razveze | Soočanje                          |
| E50 | Več se lahko družim z vnuki in hčerko.                                       | Več druženja z vnuki in hčerko                             | Pozitivne posledice                                 | Posledice ločitve ali razveze | Soočanje                          |
| E51 | Manj stresa, kot smo ga poznali prej.                                        | Manj stresa                                                | Pozitivne posledice                                 | Posledice ločitve ali razveze | Soočanje                          |
| E52 | Nekateri načrti so se mi podrli.                                             | Sprememba načrtov                                          | Negativne posledice                                 | Posledice ločitve ali razveze | Soočanje                          |
| E53 | Včasih si preobremenjen, da bi zmogel pomagati v taki meri, kot bi si želel. | Preobremenjenost                                           | Negativne posledice                                 | Posledice ločitve ali razveze | Soočanje                          |
| E54 | Formalne ne.                                                                 | Formalne pomoči ni prejela                                 | Druge oblike pomoči                                 | Oblika pomoči starim staršem  | Soočanje                          |

|     |                                                                                                                                                            |                                                                     |                     |                              |                                         |
|-----|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------|---------------------|------------------------------|-----------------------------------------|
| E55 | Neformalno v krogu družine                                                                                                                                 | Neformalna pomoč družine                                            | Neformalni pogovor  | Oblika pomoči starim staršem | Soočanje                                |
| E56 | V podporo mi je bil pogovor,...                                                                                                                            | Pogovor                                                             | Neformalni pogovor  | Oblika pomoči starim staršem | Soočanje                                |
| E57 | ...in to da smo se lahko naslonili drug na drugega...                                                                                                      | Opora drug drugemu                                                  | Neformalni pogovor  | Oblika pomoči starim staršem | Soočanje                                |
| E58 | in da je družina stopila skupaj, zato da bi pomagali hčeri ki je bila v težavah.                                                                           | Družina je držala skupaj in hčeri pomagala                          | Neformalni pogovor  | Oblika pomoči starim staršem | Soočanje                                |
| E59 | Formalne institucije so hčeri dale nasprotujoča si mnenja o isti stvari, prišlo je do nekaj formalnih napak v postopku. To je posredno vplivalo tudi name. | Nezadovoljstvo s (posredno) formalno obliko pomoči                  | Druge oblike pomoči | Oblika pomoči starim staršem | Soočanje                                |
| E60 | Jaz če bi mi kdo znal povedati kakšne pravice imam in če bi vedela koga naj vprašam bi tudi kaj vprašala.                                                  | Želja po večji informiranosti o pravicah in kam se obrniti po pomoč | Druge oblike pomoči | Oblika pomoči starim staršem | Soočanje                                |
| E61 | Finančno.                                                                                                                                                  | Finančna pomoč                                                      | Finančna pomoč      | Podpora in pomoč otrokom     | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| E62 | Čustveno.                                                                                                                                                  | Čustvena pomoč                                                      | Psihična opora      | Podpora in pomoč otrokom     | Oblike pomoči in podpore starih staršev |

|     |                                                                                                                      |                                                                   |                                                   |                          |                                         |
|-----|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------|--------------------------|-----------------------------------------|
| E63 | Prilagajanje potrebam.                                                                                               | Prilagajanje                                                      | Pomoč staršem pri skrbi za vnuke                  | Podpora in pomoč otrokom | Oblike pomoči in podpore                |
| E64 | Dajanje nasvetov iz svojih življenjskih izkušenj.                                                                    | Nasveti iz izkušenj                                               | Psihična opora                                    | Podpora in pomoč otrokom | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| E65 | Pomagala sem delno pri vzgoji,..                                                                                     | Pomoč pri vzgoji                                                  | Pomoč staršem pri skrbi za vnuke                  | Podpora in pomoč otrokom | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| E66 | ...šolskih obveznostih.                                                                                              | Šolske obveznosti                                                 | Pomoč staršem pri skrbi za vnuke                  | Podpora in pomoč otrokom | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| E67 | Tudi čustveno, ...                                                                                                   | Čustveno                                                          | Psihična opora                                    | Podpora in pomoč vnukom  | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| E68 | ...materialno .                                                                                                      | Materialno                                                        | Finančna pomoč                                    | Podpora in pomoč vnukom  | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| E69 | Takrat sem jim posvetila več časa.                                                                                   | Več časa z vnuki                                                  | Skrb za vnuke                                     | Podpora in pomoč vnukom  | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| E70 | Tudi, če je kje kaj zapisano si popolnoma neinformiran o tem.                                                        | Neinformiranost                                                   | Mnenje sogovornikov o pravni ureditvi v Sloveniji |                          | Pravna ureditev v Sloveniji             |
| E71 | Premalo vključenosti starih staršev v zakonodajo.                                                                    | Premalo vključenosti starih staršev                               | Mnenje sogovornikov o pravni ureditvi v Sloveniji |                          | Pravna ureditev v Sloveniji             |
| E72 | Želim si, da bi se tudi v zakonu določilo kaj bi bilo v primeru, da partner tvojega otroka ne dovoli stikov z vnuki. | Določiti kaj bi bilo v primeru da partner ne pusti stikov z vnuki | Predlogi starih staršev o pravni ureditvi         |                          | Pravna ureditev v Sloveniji             |



|     |                                                                              |                                                      |                                           |  |                             |
|-----|------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------|-------------------------------------------|--|-----------------------------|
| E73 | To bi moralo biti napisano v kakšnem primeru in točno navedeni pogoji za to. | Bolj natančna opredeljenost pogojev za stike z vnuki | Predlogi starih staršev o pravni ureditvi |  | Pravna ureditev v Sloveniji |
| E74 | Ali so stiki pogosti,...                                                     | Pogostost stikov                                     | Stiki                                     |  | Dejavniki                   |
| E75 | ...možnost za stike.                                                         | Možnost za stike z vnuki                             | Stiki                                     |  | Dejavniki                   |
| E76 | Čustvena navezanost, ...                                                     | Čustvena navezanost                                  | Odnos, ki so ga imeli že prej             |  | Dejavniki                   |
| E77 | ...želja vnuka po stiku                                                      | Želja vnuka                                          | Prizadevanje                              |  | Dejavniki                   |
| E78 | Če se otroka čutita varno, rada prideta.                                     | Ali se otroka počutita varno                         | Vloga starih staršev v življenju vnukov   |  | Dejavniki                   |
| E79 | To da sta bila že prej navezana na naju.                                     | Navezanost že prej                                   | Medsebojno razumevanje                    |  | Dejavniki                   |
| E80 | To da sta rada prišla k nama.                                                | Želja vnuka                                          | Prizadevanje                              |  | Dejavniki                   |
| E81 | Tudi to da je najina hči rabila pomoč.                                       | Hči je potrebovala pomoč                             | Pomoč                                     |  | Dejavniki                   |

## KODIRANJE VPRAŠALNIK F

| OZNAKA | ENOTA KODIRANJA OZ. IZJAVA                        | POJEM                                 | KATEGORIJA            | NADKATEGORIJA                    | TEMA      |
|--------|---------------------------------------------------|---------------------------------------|-----------------------|----------------------------------|-----------|
| F1     | Ko se razveže tvoj otrok je del življenja uničen. | Del življenja se zaradi razveze uniči | Spremembe v življenju | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe |
| F2     | Nikoli več ne bo tako lepo.                       | Ne bo več tako lepo                   | Negativna čustva      | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe |
| F3     | Vedno se najde kakšen dvom.                       | Dvomi po razvezi                      | Negativna čustva      | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe |
| F4     | Po razvezi otrok, smo imeli srečo, ...            | Dobro stanje po ločitvi               | Zadovoljstvo s stiki  | Stiki z vnuki                    | Spremembe |

|     |                                                                |                                         |                                                        |                                 |           |
|-----|----------------------------------------------------------------|-----------------------------------------|--------------------------------------------------------|---------------------------------|-----------|
| F5  | ...da sta bila oba razumna...                                  | Razumnost staršev                       | Zadovoljstvo s stiki                                   | Stiki z vnuki                   | Spremembe |
| F6  | ...in stiki z vnuki se niso dosti spremenili.                  | Stiki se niso dosti spremenili          | Urejenost stikov                                       | Stiki z vnuki                   | Spremembe |
| F7  | Sedaj sta vnuka že skorajda odrasla in imamo kar dosti stikov. | Dosti stikov                            | Pogostost stikov                                       | Stiki z vnuki                   | Spremembe |
| F8  | Seveda vedno z vednostjo staršev.                              | Stiki vedno z vednostjo staršev         | Urejenost stikov                                       | Stiki z vnuki                   | Spremembe |
| F9  | Imeli smo srečo, ...                                           | Zadovoljstvo                            | Zadovoljstvo s stiki                                   | Stiki z vnuki                   | Spremembe |
| F10 | ... ker sta se oba tako mami kot oče zavedala,...              | Zavedanje ločenih partnerjev            | Urejenost stikov                                       | Stiki z vnuki                   | Spremembe |
| F11 | ... da je za vnuke dobro, če imajo stike s starimi starši.     | Za vnuke je stik s starimi starši dober | Urejenost stikov                                       | Stiki z vnuki                   | Spremembe |
| F12 | Spremembe pridejo in jih je ...                                | Nekaj sprememb se je zgodilo            | Spremembe v odnosih z vnuki                            | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| F13 | ... potrebno upoštevati, za dobro vseh.                        | Sprejemanje sprememb                    | Spremembe v odnosih z vnuki                            | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| F14 | Najprej smo se večkrat videli.                                 | Večkratna snidenja                      | Spremembe v odnosih z vnuki                            | Spremembe v medsebojnih odnosih |           |
| F15 | Z malo razuma in dobre volje se da vse narediti.               | Zadovoljstvo s spremembami              | Spremembe v odnosih z vnuki                            | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| F16 | Seveda so se po razvezi spremenili odnosi z zetom.             | Sprememba odnosov                       | Spremembe v odnosih z nekdanjo snaho / nekdanjim zetom | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |

|     |                                                                  |                                                               |                                                                       |                                 |           |
|-----|------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------|---------------------------------|-----------|
| F17 | Na začetku smo imeli lepe stike.                                 | Najprej dobri odnosi                                          | Spremembe v odnosih z nekdanjo snaho / nekdanjim zetom                | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| F18 | Ko si je poiskal novo partnerico pa so se stiki začeli ohlajati. | Kasneje, ko si je poiskal novo partnerico je bilo stikov manj | Spremembe v odnosih z nekdanjo snaho / nekdanjim zetom                | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| F19 | Sedaj jih skorajda ni več.                                       | Sedaj stikov skoraj ni več                                    | Spremembe v odnosih z nekdanjo snaho / nekdanjim zetom                | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| F20 | Ampak tudi to spoštujem in se ne obremenjuje m preveč.           | Spoštovanje trenutno nastale situacije brez slabe volje       | Spremembe v odnosih z nekdanjo snaho / nekdanjim zetom                | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| F21 | Pri drugih sprememb ni bilo.                                     | Brez večjih sprememb                                          | Spremembe v odnosih z otroki, spremembe v odnosih z drugimi sorodniki | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| F22 | Običaji so ostali enaki kot prej.                                | Običaji se niso spremenili                                    | Spremembe družinskih običajev                                         |                                 | Spremembe |
| F23 | Na začetku je bilo sicer več prilagajanja eden drugemu.          | Več prilagajanja na začetku                                   | Spremembe družinskih običajev                                         |                                 | Spremembe |
| F24 | Sedaj je vse tako kot je le lahko.                               | Sedaj je situacija v redu                                     | Spremembe družinskih običajev                                         |                                 | Spremembe |
| F25 | V glavnem mislim, da sem dober stari starš.                      | Dober stari starš                                             | Vloga starih staršev                                                  |                                 | Spremembe |
| F26 | Vedno se lahko še kaj spremeni na bolje.                         | Vedno se lahko še izboljšam                                   | Vloga starih staršev                                                  |                                 | Spremembe |
| F27 | To je zelo težko, skoraj ubijajoče.                              | Težka, ubijajoča situacija                                    | Težko soočanje z ločitvijo ali razvezo otrok                          |                                 | Soočanje  |
| F28 | Veliko je premišljevanj a kako je to mogoče..                    | Premišljevanje kako je to mogoče                              | Težko soočanje z ločitvijo ali razvezo otrok                          |                                 | Soočanje  |

|     |                                                             |                                                            |                                                                                        |                                                     |                                         |
|-----|-------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------|-----------------------------------------|
| F29 | Pa ravno moj otrok.                                         | Zakaj se je zgodilo ravno mojemu otroku                    | Težko soočanje z ločitvijo ali razvezo otrok                                           |                                                     | Soočanje                                |
| F30 | Kot sem videla jaz, zelo dobre.                             | Odnosi so bili dobri                                       | Odnosi z vnuki pred razvezo ali ločitvijo, odnosi z otrokom pred razvezo ali ločitvijo |                                                     | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo       |
| F31 | Tudi zeta sem vzljubila, da mi je bil kot sin.              | Zet je bil kot sin                                         | Odnosi s snaho / z zetom pred razvezo ali ločitvijo                                    |                                                     | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo       |
| F32 | Če niso mogli živeti lepo in mirno, je bolje da se razideš. | Če ni možnosti za lepo življenje je razveza boljša pot     | Pozitivne posledice                                                                    | Posledice ločitve ali razveze                       | Soočanje                                |
| F33 | Bolje kot prepiri in grdo gledanje vpričo otrok.            | Bolje, da se partnerja razideta kot prepirata vpričo otrok | Pozitivne posledice                                                                    | Posledice ločitve ali razveze                       | Soočanje                                |
| F34 | Mislim, da pri vsaki razvezi najbolj trpijo otroci.         | Trpljenje otrok pri razvezi                                | Negativne posledice                                                                    | Posledice ločitve ali razveze                       | Soočanje                                |
| F35 | Seveda, tudi sama sem potrebovala pomoč.                    | Potreba po pomoči                                          | Druge oblike pomoči                                                                    | Oblika pomoči starim staršem po ločitvi ali razvezi | Soočanje                                |
| F36 | Dobila sem jo pri dolgoletni prijateljici.                  | Pomoč pri prijateljici                                     | Neformalni pogovor                                                                     | Oblika pomoči starim staršem po ločitvi ali razvezi | Soočanje                                |
| F37 | Za to sem ji še danes hvaležna.                             | Hvaležnost                                                 | Neformalni pogovor                                                                     | Oblika pomoči starim staršem po ločitvi ali razvezi | Soočanje                                |
| F38 | Takrat otrok potrebuje vso čustveno oporo.                  | Čustvena opora                                             | Psihična opora                                                                         | Podpora in pomoč otrokom                            | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| F39 | Glavno je, da ve da je pri starših vedno dobrodošel...      | Dobrodošel pri starših                                     | Psihična opora                                                                         | Podpora in pomoč otrokom                            | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| F40 | ...in da se nanje lahko zanese.                             | Lahko se zanese na starše                                  | Psihična opora                                                                         | Podpora in pomoč otrokom                            | Oblike pomoči in podpore starih staršev |

|     |                                                                                                     |                                                           |                                                   |                         |                                         |
|-----|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------|---------------------------------------------------|-------------------------|-----------------------------------------|
| F41 | Vnuke smo kar nekaj časa imeli pri nas.                                                             | Vnuki so velikokrat prišli na obisk                       | Skrb za vnuke                                     | Podpora in pomoč vnukom | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| F42 | Počasi jim poskušaš razložiti na njim primeren način.                                               | Razjasniti kaj se je zgodilo                              | Psihična opora                                    | Podpora in pomoč vnukom | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| F43 | Nikol ne smeš uporabljati grdi besed o starših, saj ima oba rad.                                    | Brez grdega govorjenja o starših                          | Psihična opora                                    | Podpora in pomoč vnukom | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| F44 | Sicer se mi zdi, da morajo biti stiki vedno v najboljše otroka.                                     | Stiki v dobro otroka                                      | Mnenje sogovornikov o pravni ureditvi v Sloveniji |                         | Pravna ureditev v Sloveniji             |
| F45 | Midva kot stara starša se trudiva za vnuke in sva verjetno za njih tudi pomembna v življenju.       | Pomembnost starih staršev                                 | Mnenje sogovornikov o pravni ureditvi v Sloveniji |                         | Pravna ureditev v Sloveniji             |
| F46 | Menim, da bi se nas moralo bolj upoštevati.                                                         | Večje upoštevanje                                         | Predlogi starih staršev o pravni ureditvi         |                         | Pravna ureditev v Sloveniji             |
| F47 | Sicer nimam te izkušnje, da bi se me izključilo, ampak za tiste, ki jo imajo je verjetno zelo hudo, | Zaradi nezadostnega upoštevanja lahko trpijo stari starši | Mnenje sogovornikov o pravni ureditvi v Sloveniji |                         | Pravna ureditev v Sloveniji             |
| F48 | Mislím, da najbolj vpliva, kdo dobi otroke.                                                         | Pri katerem od staršev otroci živijo                      | Skrbníštvo                                        |                         | Dejavniki                               |
| F49 | Kakšen starš je, ...                                                                                | Ali je dober starš                                        | Starševstvo                                       |                         | Dejavniki                               |

|     |                                                                           |                                                           |                                         |  |           |
|-----|---------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------|-----------------------------------------|--|-----------|
| F50 | ...če je dober bodo dogovori glede obiskov dobri.                         | Če je starš dober bodo tudi odnosi s starimi starši dobri | Starševstvo                             |  | Dejavniki |
| F51 | Vsak se mora zavedati, da so tudi stari starši del družine vsakega vnuka. | Zavedanje, da so stari starši pomembni v življenju vnuka  | Vloga starih staršev v življenju vnukov |  | Dejavniki |
| F52 | Predvsem to, da nikogar ne obsojaš....                                    | Brez obsojanja                                            | Medsebojno razumevanje                  |  | Dejavniki |
| F53 | ...da sprejmeš dejstvo tako kot je.                                       | Sprijazniti se s situacijo                                | Prizadevanje                            |  | Dejavniki |
| F54 | Tudi, da dobro vplivaš na vnuke.                                          | Dober vpliv na vnuke                                      | Vloga starih staršev v življenju vnukov |  | Dejavniki |
| F55 | In na njihovo življenje, ki se zelo spremeni.                             | Dober vpliv na vnukovo življenje                          | Vloga starih staršev v življenju vnukov |  | Dejavniki |

#### KODIRANJE VPRAŠALNIK G

| OZNAKA | ENOTA KODIRANJA OZ. IZJAVA                              | POJEM                                      | KATEGORIJA            | NADKATEGORIJA                    | TEMA      |
|--------|---------------------------------------------------------|--------------------------------------------|-----------------------|----------------------------------|-----------|
| G1     | Ko se razveže tvoj otrok, se življenje spremeni.        | Življenje se spremeni                      | Spremembe v življenju | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe |
| G2     | Zaupanja ni več,                                        | Ni več zaupanja                            | Spremembe v življenju | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe |
| G3     | ...sprašuješ se zakaj?                                  | Negotovost                                 | Negativna čustva      | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe |
| G4     | Po razvezi se stiki z vnuki skoraj nič niso spremenili. | Stiki z vnuki se niso pretirano spremenili | Pogostost stikov      | Stiki z vnuki                    | Spremembe |
| G5     | Sedaj imamo dosti stikov.                               | Dosti stikov z vnuki                       | Pogostost stikov      | Stiki z vnuki                    | Spremembe |

|     |                                                                       |                                                                 |                                                                       |                                 |           |
|-----|-----------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------|---------------------------------|-----------|
| G6  | Na srečo sta se oba starša zavedala, ...                              | Zadovoljstvo, da sta ločena partnerja želela, da ohranijo stike | Zadovoljstvo s stiki                                                  | Stiki z vnuki                   | Spremembe |
| G7  | ...da je za vnuke dobro, če imajo zadovoljive stike s starimi starši. | Zadovoljivi stiki                                               | Urejenost stikov                                                      | Stiki z vnuki                   | Spremembe |
| G8  | Prišlo je do nekaterih manjših sprememb ....                          | Manjše spremembe                                                | Spremembe v odnosih z vnuki                                           | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| G9  | ...z dobro voljo smo vse uredili.                                     | Normaliziranje odnosa                                           | Spremembe v odnosih z vnuki                                           | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| G10 | Na začetku smo imeli z zetom še normalne stike, ...                   | Odnosi so bili najprej normalni                                 | Spremembe v odnosih z nekdanjo snaho / nekdanjim zetom                | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| G11 | ...ko je dobil novo sopotnico so se ohladili, ...                     | Odnosi so se kasneje ohladili                                   | Spremembe v odnosih z nekdanjo snaho / nekdanjim zetom                | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| G12 | ...tako, da jih sedaj skorajda ni več.                                | Danes skoraj nimamo več stikov                                  | Spremembe v odnosih z nekdanjo snaho / nekdanjim zetom                | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| G13 | Drugje sprememb ni bilo.                                              | Sprememb drugje ni bilo                                         | Spremembe v odnosih z drugimi sorodniki, Spremembe v odnosih z otroki | Spremembe v medsebojnih odnosih | Spremembe |
| G14 | Družinski običaji so ostali na ravni, kot pred ločitvijo.             | Sprememb ni bilo                                                | Spremembe družinskih običajev                                         |                                 | Spremembe |

|     |                                                                                             |                                                                |                                                      |                                  |                                   |
|-----|---------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------|----------------------------------|-----------------------------------|
| G15 | Vedno se da kaj spremeniti, mislim pa, da sva dobra stara starša, vnukom stojiva ob strani. | Vnukom stoji ob strani                                         | Vloga starih staršev                                 |                                  | Spremembe                         |
| G16 | Zelo težko, ...                                                                             | Žalost,                                                        | Težko soočanje z ločitvijo ali razvezo otrok         |                                  | Soočanje                          |
| G17 | ...veliko je psihičnega trpljenja..                                                         | Psihični napor                                                 | Težko soočanje z ločitvijo ali razvezo otrok         |                                  | Soočanje                          |
| G18 | ...in razmišljanja kako je to mogoče pri tvojem otroku.                                     | Razmišljanje kako je to mogoče                                 | Težko soočanje z ločitvijo ali razvezo otrok         |                                  | Soočanje                          |
| G19 | Odnosi so bili zelo dobri.                                                                  | Dobri odnosi                                                   | Odnosi z otrokom in vnuki pred razvezo ali ločitvijo |                                  | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| G20 | Zet mi je bil kot sin.                                                                      | Zet kot sin                                                    | Odnosi s snaho / z zetom pred razvezo ali ločitvijo  |                                  | Odnosi pred ločitvijo ali razvezo |
| G21 | Če se dva na razumeta...                                                                    | Nerazumevanje partnerjev                                       | Pozitivne posledice                                  | Posledice ločitve ali razveze    | Soočanje                          |
| G22 | ...in ne znata rešiti svojih težav, je bolje, da se razideta.                               | Če partnerja nista sposobna rešiti težav je bolje da se ločita | Pozitivne posledice                                  | Posledice ločitve ali razveze    | Soočanje                          |
| G23 | Posledice najbolj občutijo vnuki.                                                           | Posledice najbolj občutijo vnuki                               | Negativne posledice                                  | Posledice ločitve ali razveze    | Soočanje                          |
| G24 | Jaz sem podporo dobil doma.                                                                 | Podpora doma                                                   | Neformalni pogovor                                   | Oblika pomoči starim staršem     | Soočanje                          |
| G25 | Z razumom, da se težave lahko prebrodi, ...                                                 | Zavedanje, da se lahko prebrodi krizo                          | Neformalni pogovor                                   | Oblika pomoči starim staršem     | Soočanje                          |
| G26 | ...čeprav ta težka izkušnja ostane del tebe.                                                | Ločitev te zaznamuje                                           | Spremembe v življenju                                | Spremembe po ločitvi ali razvezi | Spremembe                         |



|     |                                                                                                                    |                                                                                  |                                                   |                          |                                         |
|-----|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------|--------------------------|-----------------------------------------|
| G27 | Otrok je takrat potreboval naju.                                                                                   | Čustvena opora                                                                   | Psihična opora                                    | Podpora in pomoč otrokom | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| G28 | Vedel je, da jo bo doma pri nama dobil.                                                                            | Čustvena opora                                                                   | Psihična opora                                    | Podpora in pomoč otrokom | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| G29 | Vnuki so bili kar nekaj časa pri nas.                                                                              | Preživljanje časa skupaj                                                         | Skrb za vnuke                                     | Podpora in pomoč vnukom  | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| G30 | Počasi jim moraš razložiti razmere, ...                                                                            | Razložiti razmere                                                                | Psihična opora                                    | Podpora in pomoč vnukom  | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| G31 | ...razumljivo, na razumen način.                                                                                   | Razumljivo razložiti kaj se je zgodilo                                           | Psihična opora                                    | Podpora in pomoč vnukom  | Oblike pomoči in podpore starih staršev |
| G32 | Ker menim, da je za vnuke pomembno, da imajo stike s starimi starši...                                             | Pomembnost stikov vnukov in starih staršev                                       | Mnenje sogovornikov o pravni ureditvi v Sloveniji |                          | Pravna ureditev v Sloveniji             |
| G33 | ...bi si želel, da bi bili bolj upoštevani pri nas.                                                                | Večje upoštevanje starih staršev                                                 | Mnenje sogovornikov o pravni ureditvi v Sloveniji |                          | Pravna ureditev v Sloveniji             |
| G34 | S tem sicer nimam izkušenj, ampak ker so pomembni bi bilo treba natančneje določiti stike, če jih starš ne dovoli. | Natančneje določiti stike z vnuki, če kateri od staršev temu slučajno nasprotuje | Predlogi starih staršev o pravni ureditvi         |                          | Pravna ureditev v Sloveniji             |
| G35 | Brez obtoževanja staršev.                                                                                          | Staršev se ne vpleta v to                                                        | Psihična opora                                    | Podpora in pomoč vnukom  | Oblike podpore in pomoči starih staršev |

|     |                                                                          |                                                   |                                         |  |           |
|-----|--------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------|-----------------------------------------|--|-----------|
| G36 | Mislim, da je zelo važno kdo dobi skrbništvo nad otroci.                 | Pomembno kdo dobi skrbništvo                      | Skrbništvo                              |  | Dejavniki |
| G37 | Da imajo otroci tudi z drugim staršem...                                 | Dober odnos vnukov s staršem, ki nima skrbništva  | Medsebojno razumevanje                  |  | Dejavniki |
| G38 | ...in drugimi starimi starši zadovoljiv odnos...                         | Dober odnos s starimi starši obeh strani          | Medsebojno razumevanje                  |  | Dejavniki |
| G39 | ...in tudi srečanja z njimi.                                             | Stiki                                             | Stiki                                   |  | Dejavniki |
| G40 | Predvsem to, da nisem obsojal in sem sprejel dejstva taka kot so.        | Sprejemanje situacije                             | Prizadevanje                            |  | Dejavniki |
| G41 | Le tako lahko vplivaš na vnuke in jih nekako pripraviš na življenje, ... | Vpliv na vnuke in pomoč pri pripravi na življenje | Vloga starih staršev v življenju vnukov |  | Dejavniki |
| G42 | ...ker sem jim je spremenilo po razvezi.                                 | Sprememba po razvezi                              | Vloga starih staršev v življenju vnukov |  | Dejavniki |

### 9.3 Priloga 3 : OSNO KODIRANJE

#### SPREMEMBE

##### SPREMEMBE PO LOČITVI ALI RAZVEZI:

- SPREMEMBE V ŽIVLJENJU
  - o Življenje se zelo spremeni (A1)
  - o Težka življenjska situacija, ki vpliva na človeka (B1)
  - o Brez večjih sprememb (B2)
  - o Že prej ločeno bivanje starih staršev in vnukov (B3)
  - o Brez večjih sprememb (C2)

- o Popolna sprememba življenja (D1)
- o Načrti so se podrli (D2)
- o Pomoč hčeri in vnukom (D3)
- o Pomaga z veseljem (D4)
- o Manj dejaven v službi (D5)
- o Popolna sprememba v življenju (D39)
- o Psihična in fizična obremenjenost (E1)
- o Večja obremenjenost (E2)
- o Več časa porabi za vnuke (E3)
- o Prilagoditev življenjskih planov zaradi ločitve (E4)
- o Manj časa zase (E5)
- o Del življenja se zaradi razveze uniči (F1)
- o Življenje se spremeni (G1)
- o Ni več zaupanja (G2)
- o Ločitev te zaznamuje (G26)

- NEGATIVNA ČUSTVA

- o Žalost (A6)
- o Razočaranje nad odločitvijo za ločitev (A24)
- o Težko zaradi ločitve (C1)
- o Razočaranje (D38)
- o Ne bo več tako lepo (F2)
- o Dvomi po razvezi (F3)
- o Negotovost (G3)

STIKI Z VNUKI

- POGOSTOST STIKOV:

- o Manj stikov (A3, A7)
- o Pred ločitvijo so večkrat prišli kot družina (A8)
- o Več srečanj z vnuki na začetku (B4)
- o Več stikov zaradi neurejenega stanovanjskega problema očeta (B5)

- o Več stikov, ker je občasno prespal pri starših (B6)
- o Vnuki večkrat pridejo (B9)
- o Pogosti stiki (B13)
- o Najprej več stikov z vnuki (B15)
- o Sedaj stiki ob priliki (B16)
- o Pogostost stikov odvisna tudi od kraja bivanja vnukov in sina (B17)
- o Stiki z vnuki, ko imata stara starša čas (B20)
- o Najprej več stikov (C3)
- o Stiki ob priliki (C4, C7, D11)
- o Stiki za rojstne dneve (C5)
- o Stiki ob praznikih (C6)
- o Pogosti stiki (C9)
- o Tako po ločitvi je bilo stikov nekoliko več (C10)
- o Spontani stiki (C11)
- o Več stikov z vnuki (D6, D7)
- o Večkrat skrbi na vnuke, če so bolni (D8)
- o Stiki po potrebi (D12)
- o Stiki so vsaj trikrat bolj pogosti (E7)
- o Stiki najmanj trikrat tedensko (E8)
- o Dosti stikov (F7)
- o Stiki z vnuki se niso pretirano spremenili (G4)
- o Dosti stikov z vnuki (G5)

#### - UREJENOST STIKOV

- o Sprotno dogovarjanje (A11)
- o Dogovor s snaho (A12)
- o Način dogovarjanja z nekdanjo snaho (A13)
- o Stiki z vnuki niso posebej urejeni (B7)
- o Stiki ob priliki (B8)
- o Stiki z vnuki odvisni od volje staršev (B10)
- o Možnost stikov z vnuki po želji starih staršev (B11)

- o Nekdanja snaha se s stiki strinja (B12)
- o Stiki z vnuki so (bili) odvisni od sina (B14)
- o Ni bilo posebnega dogovora za stike z vnuki (B18)
- o Stiki ko vnuki želijo (C8)
- o Ni točnega dogovora (C12)
- o Vnuka sta vedno dobrodošla (C16)
- o Prilagajanje (D9)
- o Dogovora ni bilo (D13)
- o Prilaganje potrebam glede stikov (E9)
- o Samostojni dogovor za stike (E10)
- o Sprotno dogovarjanje glede stikov (E11)
- o Stiki se niso dosti spremenili (F6)
- o Stiki vedno z vednostjo staršev (F8)
- o Zavedanje ločenih partnerjev (F10)
- o Za vnuke je stik s starimi starši dober (F11)
- o Zadovoljivi stiki (G7)

- ZADOVOLJSTVO S STIKI

- o Stiki so v redu (A9)
- o V redu tako stiki kot tudi medsebojno razumevanje (A10)
- o Zadovoljna s stiki (A15)
- o Zadovoljen s stiki (B19, B21)
- o V redu glede na dano situacijo (B22)
- o Zadovoljstvo s trenutnimi stiki (C13)
- o Prilagoditev nastali situaciji (C14)
- o Zadovoljstvo, ko pridejo na obisk (C15)
- o Preobremenjenost včasih zaradi pogostih stikov (E12)
- o Trenutno dobro urejeni stiki (D10)
- o Zadovoljen (D14)
- o Dobro stanje po ločitvi (F4)
- o Razumnost staršev (F5)

- o Zadovoljstvo (F9)
- o Zadovoljstvo, da sta ločena partnerja želela, da ohranijo stike (G6)

#### SPREMEMBE V MEDSEBOJNIH ODNOSIH:

##### - SPREMEMBE V ODNOSIH Z VNUKI

- o Prijateljski odnos z vnuki (A16)
- o Dober odnos z vnuki (A17)
- o Brez velikih sprememb (A18)
- o Razumevanje, tolažba vnukov (A19)
- o Medsebojno razumevanje (A20)
- o Vidnih sprememb v odnosih z vnuki ni bilo (A21)
- o Večja pazljivost (A22)
- o Vnuki so bili bolj povezani s sorodniki svoje mame (B23)
- o Večje spremembe, če bi prej živeli skupaj (B24, B25)
- o Mučni odnosi (B26)
- o Vnuki žalostni zaradi ločitve (B27)
- o Odnos je ostal zelo podoben (B85)
- o Vnuk se ti bolj smili, ker je imel takšno izkušnjo (B86)
- o Tolažba vnukov (B87)
- o Občutek, da imata vnuka notranjo bolečino (B88)
- o Ni bilo sprememb (C17)
- o Odnosi ostali enaki (D15)
- o Zadovoljstvo z odnosi (D16)
- o Večje zadovoljstvo vnukov (E13)
- o Vnuka želita posnemati stare starše (E14)
- o Bolj vesela in zadovoljna vnuka (E15)
- o Pozitiven vpliv ločitve na odnos z vnuki (E16)
- o Zadovoljstvo s trenutnimi odnosi (E17)
- o Nekaj sprememb se je zgodilo (F12)
- o Sprejemanje sprememb (F13)
- o Večkratna snidenja (F14)

- o Zadovoljstvo s spremembami (F15)
  - o Manjše spremembe (G8)
  - o Normaliziranje odnosa (G9)
- SPREMEMBE V ODNOSIH Z OTROKI:
- o Medsebojno razumevanje med partnerjema (A2)
  - o Ohranjanje medsebojnega razumevanja (A4)
  - o Odsotnost prepiranja (A5)
  - o Pogostejši stiki z otrokom po ločitvi (A25)
  - o Po ločitvi pogostejši stiki (C18)
  - o Razumevanje, kljub razočaranju (C19)
  - o Zadovoljstvo z odnosom (C20)
  - o Zaradi pomanjkanja časa manj stikov (C46)
  - o V redu odnosi (C45)
  - o Več stikov s hčerjo (D17, D18)
  - o Večja vpletenost v hčerino življenje (D19)
  - o Pomoč hčeri (D20)
  - o Zadovoljstvo z odnosom s hčerko (D21)
  - o Več pogovorov s hčerko (E6)
  - o Hči je oporo iskala v starih starših, saj je izgubila stike z družino bivšega partnerja (E18)
  - o Večja vpletenost (E19)
  - o Bolj poglobljeni pogovori (E20)
  - o Več odkritih pogovorov (E21)
  - o Zadovoljstvo z bolj poglobljenimi odnosi (E22)
  - o Sprememb drugje ni bilo (G13)
  - o Brez večjih sprememb (F21)
- SPREMEMBE V ODNOSIH Z NEKDANJO SNAHO / NEKDANJIM ZETOM
- o Medsebojno razumevanje med partnerjema (A2)
  - o Ohranjanje medsebojnega razumevanja (A4)

- o Odsotnost prepiranja (A5)
- o Ohranjanje dobrega odnosa z vsemi (A26)
- o Razumevanje (A28)
- o Ohranjanje dobrih odnosov (A30)
- o Pripravljenost na pomoč (A31)
- o Zadovoljstvo z odnosi (A32)
- o Boljši odnosi zaradi želje, da se ločitev ne bi zgodila (B28)
- o Ne vključevanje/ vtikanje v razpade partnerski odnos (B29)
- o Ohladitev odnosov (B30)
- o Normaliziranje odnosov (B31)
- o Normalni odnosi (B32)
- o Zadovoljstvo s trenutnimi odnosi (B36)
- o Površinski odnos (C21)
- o Prijazni medsebojni odnosi (C22)
- o Velika sprememba (D22)
- o Popolna prekinitev stikov (D23, E23)
- o Ne želi več stikov (D24, D25)
- o Ponovnih stikov ne želi (E24)
- o Sprememba odnosov (F16)
- o Najprej dobri odnosi (F17)
- o Kasneje, ko si je poiskal novo partnerico je bilo stikov manj (F18)
- o Sedaj stikov skoraj ni več (F19)
- o Spoštovanje trenutno nastale situacije brez slabe volje (F20)
- o Odnosi so bili najprej normalni (G10)
- o Odnosi so se kasneje ohladili (G11)
- o Danes skoraj nimamo več stikov (G12)

- SPREMEMBE V ODNOSIH Z DRUGIMI SORODNIKI

- o Ohranjanje dobrega odnosa z vsemi (A26, A27)
- o Brez medsebojnega sovraštva (A29)
- o Normalni odnosi s starši nekdanje snahe (B33)



- o O ločitvi ali razvezi otrok se s starši nekdanje snahe niso nikoli pogovarjali (B34)
- o Ne vključevanje/ vtikanje v razpade partnerski odnos (B35)
- o Zadovoljstvo s trenutnimi odnosi (B36)
- o Prijazni medsebojni odnosi (C22)
- o Normalni stiki s starši nekdanje snahe (C23, C24, C25)
- o Prekinitev stikov s sorodniki po njegovi strani (D26)
- o Želja, da bi prišli (D27)
- o Želja, da bi več pomagali (D28)
- o Nezadovoljstvo s prekinitvijo stikov (D29)
- o Želja, da bi njegovi starši bolj pomagali (D60)
- o Popolna prekinitev stikov (E25)
- o Želi večjo enakopravnost pri vzgoji vnukov (E26)
- o Želi večjo vključenost v življenje vnukov (E27)
- o Želi bi ostali prijatelji (E28)
- o Brez večjih sprememb (F21)
- o Sprememb drugje ni bilo (G13)

- SPREMEMBE DRUŽINSKIH OBIČAJEV

- o Spremenjeni družinski običaji (A33)
- o Manj druženja za praznike (A34)
- o Žalost zaradi samote (A35)
- o Manj družinskih srečanj (A36)
- o Želja po večkratnem snidenju (A37)
- o Sprememba oblike družine (A38)
- o Nezadovoljstvo z novo nastalo situacijo (A39)
- o Takoj po ločitvi sta bila stara starša povabljeni na družinska srečanja, pomembne dogodke (B38)
- o Kasneje stara starša nista bila več povabljeni na pomembnejše dogodke v življenju vnukov (B39)
- o Praznovanje brez starih staršev po očetovi strani (B40)
- o Praznovanje brez očeta (B41)
- o Praznike nikoli niso praznovali skupaj (B42)

- o Rojstne dneve in obletnice so praznovali skupaj (B43)
- o Ločena praznovanja pomembnejših dogodkov (B44)
- o Udeležba na rojstnih dnevih vnukov pred ločitvijo ali razvezo (B45)
- o Praznovanje rojstnih dni vnukov včasih pogostejše (C26)
- o Praznovanje praznikov posebej (C27)
- o Včasih več druženj in praznovanj ob rojstnih dnevih (C28)
- o Običaji so se spremenili na bolje (D30)
- o Bolj pristni odnosi (D31)
- o Spremembe pri praznovanju rojstnih dni (D32)
- o Prej je bilo slabše (D33)
- o Spremenilo se je na bolje (D34)
- o Zadovoljstvo z novo nastalo situacijo (D35)
- o Spremenjeni družinski običaji (E29, E32)
- o Večkrat skupno kosilo z vnuki (E30)
- o Prilaganje življenja vnukom in hčeri (E31)
- o Spremenjeni družinski običaji, ker želiš pomagati vnukom in hčeri (E33)
- o Običaji se niso spremenili (F22)
- o Več prilagajanja na začetku (F23)
- o Sedaj je situacija v redu (F24)
- o Sprememb ni bilo (G14)

#### - VLOGA STARIH STARŠEV

- o Ljubezen do vnukov (A40)
- o Manjša vpletenost v življenje vnukov, zaradi starosti (A41)
- o Nudenje pomoči vnukom (A42)
- o Vnuki prav tako starim staršem nudijo pomoč (A43)
- o Občasni stiki (A44)
- o Dobri odnosi (A45)
- o Niso vsak dan na vezi z vnuki (B46)
- o Stari starši pomagajo otrokom, če jih potrebuje (B47)
- o Pomoč vnukom (C29, C32)

- o Skrb za vnuke (C30, C31)
- o Ljubezen do vnukov (C33)
- o Pomoč (D36)
- o Pomoč pri skrbi in vzgoji (D37)
- o V ospredju pri vzgoji in skrbi otrok je mama (E34)
- o Dober zgled vnukom (E35)
- o Vnukoma priučiti delovne navade (E36)
- o Dober stari starš (F25)
- o Vedno se lahko še izboljšam (F26)
- o Vnukom stoji ob strani (G15)

## SOOČANJE

### - TEŽKO SOOČANJE Z LOČITVIJO ALI RAZVEZO OTROK:

- o Žalost (A46, A48)
- o Razočaranje (A49)
- o Neprijetno soočanje z ločitvijo (B48)
- o Boleče soočanje zaradi vnukov (B49)
- o Žalost zaradi vnukov (B50)
- o Brez moči, da bi lahko kaj vplival (B71)
- o Pomiriti sebe (B72)
- o Stresno in boleče (B73)
- o Boleče zaradi vnukov (C34)
- o Razočaranje (C35)
- o Žalost, stres (D40)
- o Čustvena prizadetost (E37)
- o Skrbi kako bo hči prenesla (E38)
- o Skrbi kako bodo prenesli vnuki (E39)
- o Skrbi kakšne spremembe bo prineslo (E40)
- o Negotovost (E41)
- o Težka, ubijajoča situacija (F27)
- o Premišljevanje kako je to mogoče (F28)

- o Zakaj se je zgodilo ravno mojemu otroku (F29)
  - o Žalost (G16)
  - o Psihični napor (G17)
  - o Razmišljanje kako je to mogoče (G18)
- POSKUS PREPREČITVE LOČITVE ALI RAZVEZE:
- o Želja, da do ločitve ne bi prišlo, žal se je to zgodilo (B37)
  - o Želja po ohranitvi razmerja (A47)
  - o Želja po ohranitvi družine (A50)
  - o Vpletenost otrok v ločitev (A51)
  - o Želja po tem, da do ločitve ne bi prišlo (A52)
  - o Poskusi vplivati na razplet, zaradi vnukov (B52)
  - o Želja po ohranitvi zveze (C36)
  - o Za vnuke bi bilo najbolje, če starša ostaneta skupaj (C37)
  - o Mnenje, ki pa pomembno ne vpliva na odločitev za ločitev (C38)

#### OBLIKA POMOČI STARIM STARŠEM PO RAZVEZI ALI LOČITVI

- NEFORMALNI POGOVOR
- o Pogovor s prijatelji zaradi težke izkušnje (A60)
  - o Zaupanje, žalost (A61)
  - o Zaupanje prijateljem (A62)
  - o Pogovor s hčerko (A64)
  - o Pogovori z ljudmi, ki jim zaupa (A65)
  - o Pogovori kot oblika pomoči (A66)
  - o Zadovoljstvo s pogovori (A67)
  - o Pogovori z zaupniki (B70)
  - o Pogovori s sosedi (C54)
  - o Pogovor (D57)
  - o Podpora v družini (D59)
  - o Neformalna pomoč družine (E55)
  - o Pogovor (E56)

- o Opora drug drugemu (E57)
  - o Družina je držala skupaj in hčeri pomagala (E58)
  - o Pomoč pri prijateljici (F36)
  - o Hvaležnost (F37)
  - o Podpora doma (G24)
  - o Zavedanje, da se lahko prebrodi krizo (G25)
- DRUGE OBLIKE POMOČI
- o Druge oblike pomoči ni bilo (A63)
  - o Ne potrebuje formalne pomoči (C55)
  - o Pomoči ne potrebuje (D56)
  - o Formalne pomoči ni prejela (E54)
  - o Samostojnost hčere (D58)
  - o Nezadovoljstvo s (posredno) formalno obliko pomoči (E59)
  - o Želja po večji informiranosti o pravicah in kam se obrniti po pomoč (E60)
  - o Potreba po pomoči (F35)

#### POSLEDICE LOČITVE ALI RAZVEZE:

- POZITIVNE POSLEDICE
- o Ločitev ni prinesla nič dobrega (A57)
  - o Manj stresa (B67)
  - o Ločitev ni prinesla nič dobrega (C47)
  - o Ureditev formalnosti na CSD –ju (C48)
  - o Ko je bilo pravno formalno urejeno je bilo v redu (C49)
  - o Samostojnost hčerke (D49)
  - o Vzgoja in skrb za otroke po načelih, kot so v družini (D50)
  - o Manj skrbi za vnuke in hčerko (E49)
  - o Več druženja z vnuki in hčerko (E50)
  - o Manj stresa (E51)
  - o Če ni možnosti za lepo življenje je razveza boljša pot (F32)
  - o Bolje, da se partnerja razideta kot prepirata vpričo otrok (F33)

- o Nerazumevanje partnerjev (G21)
- o Če partnerja nista sposobna rešiti težav je bolje da se ločita (G22)

- **NEGATIVNE POSLEDICE**

- o Partnerja, ki sta se ločila nista več bila skupaj (A58)
- o Zapustitev družine (A59)
- o Sprememba v obnašanju vnukov (B68)
- o Pritisk na očeta otrok (B69)
- o Ločitev je negativno vplivala na vnuke (C50)
- o Ranljivost vnukov (C51)
- o Večja pozornost pri stikih z vnuki (C52)
- o Nevtralni pogovori z vnuki (C53)
- o Pomanjkanje časa (D51)
- o Pomanjkanje denarja (D52)
- o Negativen vpliv na hči (D53)
- o Več vpetosti v ločeno družino (D54)
- o Pomanjkanje časa (D55)
- o Sprememba načrtov (E52)
- o Preobremenjenost (E53)
- o Trpljenje otrok pri razvezi (F34)
- o Posledice najbolj občutijo vnuki (G23)

**ODNOSI PRED RAZVEZO ALI LOČITVIJO**

- **ODNOSI S SNAHO / ZETOM PRED RAZVEZO ALI LOČITVIJO**

- o Dobri odnosi (A53)
- o Dobro medsebojno razumevanje (A56)
- o Prijetni odnosi (B53)
- o Neprijetni odnosi (B54)
- o Površinski odnosi (B55)
- o Nesprejemljivo obnašanje snahe (B56)
- o Slabši odnosi (B57)

- o Odnosi so bili včasih v redu (C39)
- o Včasih so bili odnosi bolj hladni (C40)
- o Odsotnost preprirov (C41)
- o Različni karakterji (C42)
- o Precej normalen odnos (D46)
- o Slabe izkušnje z nekdanjim zetom (D47)
- o Razočaranje nad nekdanjim zetom (D48)
- o Občasni stiki (E44)
- o Nepristni stiki (E45)
- o Ne želi se vpletati, da ne bi povzročila škode (E46)
- o Zet je bil kot sin (F31)
- o Zet kot sin (G20)

- ODNOSI Z OTROKOM PRED RAZVEZO ALI LOČITVIJO

- o Dobri odnosi (A54)
- o Dobro medsebojno razumevanje (A56)
- o Pomoč sinu pred ločitvijo (B58)
- o Več stikov (B59)
- o Sin je velikokrat prišel na obisk (B60)
- o Sin je velikokrat prišel na kosilo (B61)
- o Več obiskov sina (B62)
- o Sedaj manj obiskov kot prej (B63)
- o Prej so bili odnosi s sinom boljši (B64)
- o Boljši odnosi zaradi sinove potrebe po druženju (B65)
- o Sedaj sin manjkrat pride in pripelje vnuke (C44)
- o Drugačen odnos (D41)
- o Hči je bila v nezdravem partnerskem odnosu (D42)
- o Ne upa, ne sme povedati svojega mnenja (D43)
- o Nepravilno ravnanje (D44)
- o Čudno ozračje odnosa s hčerko (E42)
- o Hči se prej ni odkrito pogovarjala in zaupala svojih težav (E43)

- o Odnosi so bili dobri (F30)
- o Dobri odnosi (G19)
- ODNOSI Z VNUKI PRED RAZVEZO ALI LOČITVIJO
  - o Dobri odnosi (A55)
  - o Dobro medsebojno razumevanje (A56)
  - o Odnosi se niso spremenili (B66)
  - o Ljubeči odnosi (C43)
  - o Prej manj besede pri skrbi za vnuke (D45)
  - o Manjša vključenost v življenje vnukov (E47)
  - o Občutek odrinjenosti in nezaželenosti (E48)
  - o Odnosi so bili dobri (F30)
  - o Dobri odnosi (G19)

## **OBLIKE POMOČI IN PODPORE STARIH STARŠEV:**

### **PODPORA IN POMOČ OTROKOM**

- POMOČ PRI STANOVANJU:
  - o Selitev sina k mami (A23, A68)
  - o Pomoč pri hišnih opravilih (D66, C58)
- PSIHIČNA OPORA:
  - o Pogovor s sinom (B74)
  - o Pogovor ( C59)
  - o Poslušanje (D61)
  - o Spodbujanje (D62)
  - o Različne oblike pomoči, psihična opora (D63)
  - o Čustvena pomoč (E62)
  - o Nasveti iz izkušenj (E64)
  - o Čustvena opora (F38, G27, G28)
  - o Dobrodošel pri starših (F39)
  - o Lahko se zanese na starše (F40)



- FINANČNA POMOČ:
  - o Malo finančne pomoči (A69)
  - o Finančno (D65, E61)
  
- POMOČ STARŠEM PRI SKRBI ZA VNUKE
  - o Kuhanje (A14)
  - o Skrb za vnuke (A74, D67)
  - o Skrb za vnuke tudi za dlje časa (A75)
  - o Kuhanje (A79)
  - o Pranje perila (A80)
  - o Pospravljanje (A81)
  - o Pomoč pri skrbi in vzgoji vnukov (D64)
  - o Nudenje prenočišča (D68)
  - o Skrb za šolo (D69)
  - o Prilagajanje (E63)
  - o Paziti na vnuke (B76, B77)
  - o Pomoč pri vzgoji (E65)
  - o Šolske obveznosti (E66)

#### PODPORA IN POMOČ VNUKOM

- PSIHIČNA OPORA
  - o Pogovor z vnuki (A70, C62)
  - o Opora vnukom (B75)
  - o Žalost vnukov zaradi ločitve staršev (C60)
  - o Zamotiti vnuke (C63)
  - o Čustveno (E67)
  - o Razjasniti jim kaj se je zgodilo (F42)
  - o Brez grdega govorjenja o starših (F43)
  - o Razložiti razmere (G30)
  - o Razumljivo razložiti kaj se je zgodilo (G31)
  - o Staršev se ne vpleta v to (G35)

- FINANČNA POMOČ:
  - o Kupovanje stvari za vnuke po zmožnostih (A71)
  - o Kupovanje stvari za vnuke po njihovih željah in potrebah (A72)
  - o Dajanje denarja vnukom, če so ga potrebovali (A73)
  - o Finančno le občasno – žepnine in prazniki (B78)
  - o Materialno (E68)
  
- SKRB ZA VNUKE
  - o Pripravljenost na pomoč (A76)
  - o Skrb za vnuke, da ne bi zapadli v slabo družbo (A77)
  - o Skrb in želja, da imajo vnuki urejeno življenje (A78)
  - o Dobrobit vnukov (B51)
  - o Igranje (C61, C64)
  - o Pogovor z vnuki (D70)
  - o Igra z vnuki (D71)
  - o Več časa z vnuki (E69)
  - o Vnuki so velikokrat prišli na obisk (F41)
  - o Preživljanje časa skupaj (G29)

#### **DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA ODNOS STAREGA STARŠA DO VNUKOV PO LOČITVI ALI RAZVEZI**

- SKRBNISTVO:
  - o Če moj otrok ne bi imel stikov z otroki bi jih verjetno tudi jaz manj videl (D79)
  - o Pri katerem od staršev otroci živijo (F48)
  - o Pomembno kdo dobi skrbništvo (G36)
  
- ODNOS, KI SO GA IMELI ŽE PREJ
  - o Ljubezen oziroma povezanost (A86)
  - o Rada ima vnuke od rojstva (A88)
  - o Imeti rad drug drugega (A91)
  - o Ljubezen (D86)

- o Čustvena navezanost (E76)
- POMOČ
  - o Pomoč vnukom od rojstva (A89)
  - o Ali ti dovolijo pomagati (D75)
  - o Hči je potrebovala pomoč (E81)
- MEDSEBOJNO RAZUMEVANJE
  - o Razumevanje z vnuki in nekdanjo snaho (A90)
  - o Dober odnos z ločenima partnerjema (B83)
  - o Vnukom je potrebno predstaviti pomembnost razširjene družine (D82)
  - o Vpliv odnosa z nekdanjo snaho na odnos z vnuki (A87)
  - o Odsotnost preprirov z nekdanjo snaho (C75)
  - o Odsotnost preprirov s sinom (C76)
  - o Navezanost že prej (E79)
  - o Brez obsojanja (F52)
  - o Dober odnos vnukov s staršem, ki nima skrbništva (G37)
  - o Dober odnos s starimi starši obeh strani (G38)
- PRIZADEVANJE
  - o Prizadevanje za vnuke (A92)
  - o Trud starih staršev (B84)
  - o Ali imaš željo pomagati (D74)
  - o Želja po druženju (D81)
  - o Možnost in želja po stikih z vnuki (D84)
  - o Želja vnukov po stikih (D87)
  - o Želja vnuka (E77, E80)
  - o Sprijazniti se s situacijo (F53)
  - o Sprejemanje situacije (G40)

- RAZDALJA
  - o Bližina doma (A93)
  - o Bližina doma vnukov (C74)
  - o Na stike bi vplivalo, če bi bili na drugem koncu Slovenije (C71)
  - o Razdalja bi vplivala na odnos (C77)
  
- SPOSOBNOST STAREGA STARŠA
  - o Vpliv starosti starega starša na vzdrževanje stikov (C72)
  - o Finančna sposobnosti (D76)
  - o Psihična sposobnost (D77)
  - o Fizična sposobnost (D78)
  - o Psihična stabilnost (D80)
  
- STAROST VNUKA
  - o Starost vnuka vpliva pogostost stikov (C73)
  
- VLOGA STARIH STARŠEV V ŽIVLJENJU VNUKOV
  - o Pomembnost starih staršev v življenju vnukov( D83)
  - o V kakšni meri vnuki upoštevajo stare starše (D85)
  - o Vnuk mora imeti občutek varnosti in zaželenosti (D88)
  - o Ali se otroka počutita varno (E78)
  - o Zavedanje, da so stari starši pomembni v življenju vnuka (F51)
  - o Dober vpliv na vnuke (F54)
  - o Dober vpliv na vnukovo življenje (F55)
  - o Vpliv na vnuke in pomoč pri pripravi na življenje (G41)
  - o Sprememba po razvezi (G42)
  
- STIKI
  - o Pogostost stikov (E74)
  - o Možnost za stike z vnuki (E75)
  - o Stiki (G39)

- STARŠEVSTVO:

- o Ali je dober starš (F49)
- o Če je starš dober bodo tudi odnosi s starimi starši dobri (F50)

**PRAVNA UREDITEV**

- MNENJE SOGOVORNIKOV O PRAVNI UREDITVI

- o Nezadovoljstvo z zakonodajo (A82)
- o Stari starši so preveč odrinjeni (B82)
- o Navezanost vnuka na stare starše (C65)
- o Težko soočanje vnukov z ločitvijo od starih staršev (C66)
- o Nezadostno upoštevanje starih staršev (C67)
- o Stari starši so premalo upoštevani (D72)
- o Neinformiranost (E70)
- o Premalo vključenosti starih staršev (E71)
- o Stiki v dobro otroka (F44)
- o Pomembnost starih staršev (F45)
- o Zaradi nezadostnega upoštevanja lahko trpijo stari starši (F47)
- o Pomembnost stikov vnukov in starih staršev (G32)
- o Večje upoštevanje starih staršev (G33)

- PREDLOGI STARIH STARŠEV O PRAVNI UREDITVI

- o Večje upoštevanje starih staršev na način pomoči svojim otrokom in vnukom (A83)
- o Želja, da bi bili stiki z vnuki natančneje opredeljeni (A84)
- o Večje upoštevanje starih staršev (A85)
- o Opredeljenost pravic starih staršev (B79)
- o Navezanost vnukov na stare starše (B80)
- o Večje upoštevanje starih staršev (B81)
- o Večje upoštevanje tam, kjer nimajo stikov z vnuki (D73)
- o Večje upoštevanje (F46)
- o Natančneje določiti pravico starih staršev do stikov z vnuki (C68)
- o Vnukova korist (C69)

- o Brez dodatne bolečine in stiske vnukov (C70)
- o Določiti kaj bi bilo v primeru da partner ne pusti stikov z vnuki (E72)
- o Bolj natančna opredeljenost pogojev za stike z vnuki (E73)
- o Natančneje določiti stike z vnuki, če kateri od staršev temu slučajno nasprotuje (G34)